

TURINYS

ĮŽANGA.....	1
1. TARNYBOS BENDRADARBIAVIMAS SU VALDŽIOS IR VALDYMO INSTITUCIJOMIS BEI NEVYRIAUSYBINĖMIS ORGANIZACIJOMIS	1
2. LIETUVOS RESPUBLIKOS MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMO KONTROLĖ IR SKUNDŲ TYRIMAS.....	5
2.1 Sprendimų priėmimas ir vykdymas	15
2.2 Paklausimai žodžiu dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo bei lygių galimybių užtikrinimo	16
2.3 Santraukos atliktų tyrimų dėl teisės aktų prieštaravimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis	17
2.4 Skundų tyrimų santraukos dėl pažeidimų darbo santykių srityje, valstybės tarnyboje bei kitose užimtumo srityse	33
2.5 Skundų tyrimų santraukos dėl pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje	41
2.6 Diskriminaciniai skelbimai	48
3. INFORMACINĖ VEIKLA	50
4. MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ KONTROLĖ.....	51
5. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS	54
6. TARNYBOS DALYVAVIMAS PROJEKTUOSE.....	58
7. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	62

IŽANGA

Demokratija ir žmogaus teisės turi būti pripažintos visiems visuomenės nariams. Lygybės principas grindžiamas lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse. Valstybės sėkmė, įgyvendinant demokratiją, siekiant socialinės ir ekonominės pažangos, žmogaus teisių užtikrinimo, piliečių profesinio, kultūrinio tobulėjimo, tiesiogiai priklauso nuo visų mūsų pastangų, kad šiuose procesuose dalyvautų kuo daugiau skirtingų savo lytimi, etnine ar socialine kilme, amžiumi, šeimine padėtimi, politiniais ir/ar religiniais įsitikinimais susaistytų žmonių. Kiekvienas žmogus, kiekvienas mūsų visuomenės narys vertas pagarbos, tolerancijos, kiekvienam turi būti suteikta galimybė siekti mokslo, profesinio tobulėjimo, karjeros, saviraiškos įvairiose srityse. Būtina vertinti žmogų tik pagal tai, ką jis veikia ir kaip, o ne pagal tai, kokiai žmonių grupei jis priklauso.

1. TARNYBOS BENDRADARBIAVIMAS SU VALDŽIOS IR VALDYMO INSTITUCIJOMIS BEI NEVYRIAUSYBINĖMIS ORGANIZACIJOMIS

Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio nuostatos įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas pagal kompetenciją užtikrinti, kad visuose rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, taip pat numato, kad šios institucijos privalo rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, kurios keistų visuomenės nuostatas, jog viena lytis pranašesnė už kitą. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 10 straipsnis įpareigoja Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atlikti šio įstatymo vykdymo priežiūrą. Tuo tikslu per ataskaitinį laikotarpį kreiptasi į Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių, Teisės ir teisėtvarkos, Socialinių reikalų ir darbo, Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetus, Šeimos ir vaiko reikalų komisiją, Lietuvos Respublikos Vyriausybę, Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos, Vidaus reikalų, Krašto apsaugos ministerijas, Muitinės departamentą dėl įstatymų ir kitų teisės aktų pakeitimų. Į pateiktus pasiūlymus atsakingos valstybinės institucijos atsižvelgė. Padaryti arba rengiami pakeitimai dėl Baudžiamojo kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso, Bausmių vykdymo kodekso, Civilinio ir Civilinio proceso kodeksų, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo, darbo teisinius santykius, socialinių garantijų teikimo tvarką, sveikatos apsaugą bei nuteistų laisvės atėmimu asmenų laikymo sąlygas reglamentuojančių įstatymų bei poįstatyminių teisės aktų atitinkamų nuostatų. Bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetu, Žmogaus teisių komitetu, Europos teisės departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, daugeliu nevyriausybinų organizacijų, ginančių pagyvenusius žmonių, tautinių mažumų, neįgalių žmonių teises, parengtas ir Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas bei jo įgyvendinimui būtini kiti teisės aktai, kurie atitinka Europos Sąjungos reglamentų nuostatas ir direktyvas dėl žmonių nediskriminacijos.

Bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos Seimo žmogaus teisių komitetu, parengti teisės aktų projektai dėl žmogaus teisių apsaugos, aktyviai dalyvauta, įgyvendinant Nacionalinio žmogaus teisių veiksmų plane numatytas priemones.

Kartu su Lietuvos Respublikos Vyriausybe, Vidaus reikalų ministerijos Valstybės tarnybos departamentu, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengtas ir priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, suteikiantis teisę valstybinių įstaigų darbuotojams nustatyti individualius darbo grafikus (suderinus su darbdaviu), kad jie geriau galėtų derinti gyvenimą šeimoje ir darbinę, profesinę veiklą. Taip pat parengti ir pateikti Lietuvos Respublikos Seimui teisės aktų papildymai dėl moralinės ir materialinės žalos diskriminacijos aukoms kompensavimo.

Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos teikti siūlymai inkorporuoti į priimtą (2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusį) Lietuvos Respublikos darbo kodeksą, Piniginės socialinės paramos įstatymą, kitus teisės aktus.

Bendradarbiaujant su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Vyrų krizių ir informacijos centru, parengtas projektas dėl valstybės finansuojamo proporcingo vaiko priežiūros atostogų paskirstymo tarp motinos ir tėvo.

Ypatingas dėmesys skirtas problemoms, susijusioms su motinyste ir tėvyste, bei privilegijomis, kurios turėtų būti teikiamos nėščioms, pagimdžiusioms kūdikį ir žindančioms moterims, nes tik jos turi išskirtines teises ir privilegijas dėl jų ypatingo statuso visuomenėje.

Efektyviai bendradarbiaujama su Žurnalistų etikos inspektorius institucija, stengiantis išspręsti stereotipinio ir neetiško moters ir vyro įvaizdžių kūrimo žiniasklaidoje problemas. Dalyvauta bendruose renginiuose, siekiant pažaboti netolerancijos ir smurto apraiškų propagavimą.

Nuomonė dėl teisės aktų koregavimo derinama su Teisingumo, Socialinės apsaugos ir darbo, Vidaus reikalų, Sveikatos apsaugos ministerijomis, kitomis valstybės institucijomis, atsakingomis už žmogaus teisių apsaugą (Muitinės departamentu, Policijos departamentu, Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir t.t.), Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto, Teisės instituto, Žmogaus teisių centro specialistais, akademinės visuomenės atstovais, konkrečių teisės šakų žinovais.

Pažymėtinas konstruktyvus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bendradarbiavimas su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Kartu su šia ministerija parengti teisės aktai lyčių lygybės srityje, teikiamos suderintos ataskaitos Europos Sąjungos institucijoms apie lyčių lygių galimybių principo įgyvendinimą Lietuvoje.

Per ataskaitinį laikotarpį efektyviai dalyvauta Tarpžinybinės moterų ir vyrų lygių galimybių komisijos veikloje. Kontrolierė arba įgaliotas Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos pareigūnas ne tik stebėtojo teisėmis dalyvavo šios komisijos posėdžiuose, teikė pasiūlymus dėl konkrečių priemonių lygių galimybių įgyvendinimo srityje, bet ir dalyvavo seminaruose bei konferencijose, skirtose komisijos narių mokymams. Tarnybos atstovai dalyvavo įgyvendinant Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių 2003–2004 m. programą. Siekiant efektyviau panaudoti valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų potencialą ir suvienyti jų pastangas įgyvendinant lyčių lygių galimybių principą, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Kauno moters užimtumo ir informacijos centru įsteigė viešąją įstaigą – Lygių galimybių plėtros centrą. Šiam centrui numatyta priskirti darbus, koordinuojant

valstybės įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų veiklą, įgyvendinant lygių galimybių principą mūsų visuomenėje bei vykdant tiesiogiai su tuo principu susijusius projektus.

Kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija buvo inicijuojami teisės aktai, būtini Jungtinių Tautų konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims Fakultatyvinio protokolo ratifikavimui.

Vidaus reikalų ministerija, atsižvelgusi į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ir Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pageidavimus, pradėjo rinkti duomenis apie nukentėjusius nuo smurto šeimoje asmenis pagal jų lytį. Tokie statistiniai duomenys svarbūs, kai kalbama ir diskutuojama apie smurto prieš moteris mastą bei priemones, kurios būtinos, kad pažabotume tokius neigiamus reiškinius.

Pažymėtinas ir šios ministerijos Valstybės tarnybos departamento bendradarbiavimas su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Svarbūs šio departamento pateikiami duomenys apie asmenis, dirbančius valstybės tarnyboje, skirstant juos pagal lytį, taip pat aktualus bendradarbiavimas, siekiant ištirti skundus, gautus dėl galimų pažeidimų valstybės tarnyboje.

Teisingumo ministerijos iniciatyva, pritariant Vidaus reikalų ministerijai, Tarnybos atstovas dalyvauja komisijoje, suteikiančioje aukščiausiųjų kategorijų valstybės tarnautojams kvalifikacines klases.

Su šia ministerija aktyviai bendradarbiaujama, rengiant seminarus bei konferencijas smurto prieš moteris, prostitucijos ir prekybos moterimis prevencijos klausimais. Ministerija aktyviai dalyvauja, rengiant šviečiamojo pobūdžio programas (seminaras Panevėžio moterų kalėjime, skirtas laisvės atėmimo bausmę atliekančioms moterims).

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nuolat palaiko ryšius su Užsienio reikalų ministerija. Keičiamasi būtina informacija apie planuojamus ir įvykusius tarptautinius renginius lyčių lygybės klausimais bei priimtus tokiuose renginiuose sprendimus, pateikiama informacija apie moterų ir vyrų lygių galimybių principo įgyvendinimą, įstatymo nuostatų bei atitinkamų tarptautinių dokumentų vykdymą Lietuvoje. Tokio bendradarbiavimo aktyvumas ypatingai pasireiškė ataskaitiniu periodu – stojimo į NATO ir Europos Sąjungą laikotarpiu. Bendradarbiaujant su šia ministerija Tarnyba Jungtinių Tautų žmogaus teisių komitetui savo kompetencijos ribose teikė išvadą dėl Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų įgyvendinimo Lietuvoje. Užsienio reikalų ministerijos prašymu buvo teikiama informacija ir apie naujojo Lygių galimybių įstatymo nuostatas, susijusias su diskriminacijos dėl rasinės ir etninės priklausomybės draudimu.

Užsienio reikalų ministerijos daugiašalių santykių departamentui buvo teikiama informacija apie moterų ir vyrų lygių galimybių principo įgyvendinimą Lietuvoje, reikalinga Jungtinių Tautų žmogaus teisių komisarui vizito į Lietuvą metu.

Svarbu pažymėti, kad Lietuva lyčių lygybės įgyvendinimo prasme tarptautinėse organizacijose yra vertinama itin palankiai.

2003 m. lapkričio 28 d. rašte Nr. FR2-330, gautame iš Lietuvos Respublikos nuolatinės atstovybės prie Europos Tarybos, pažymima, kad “ <...> bendrame 45 Europos valstybių kontekste Lietuvos pasiekimai užtikrinant moterų ir vyrų lygybę įvertinti labai gerai. ET MK sekretoriato parengtuose dok. CM/Del/OT(2003) 858 ir CM/Monitor(2003)20prov. Lietuva, kaip ir Švedija, nurodyta kaip geros praktikos valstybė <...>”.

Rengiant Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymą Tarnyba konstruktyviai bendradarbiavo su Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu prie Lietuva Respublikos Vyriausybės. Dalyvavo sprendžiant klausimus dėl tautinių mažumų integracijos į Lietuvos visuomenę 2005-2010 metams programos parengimo. Kontrolieriaus tarnyba dalyvavo teikiant konsultacijas ir rengiant raportą dėl ECRI komisijos išvadų apie Lietuvą.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija kartu Teisingumo ministerija Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos iniciatyva išsprendė daug diskusijų kėlusį klausimą dėl moteriškų pavardžių (su atitinkamomis netekėjusios ir ištekejusios moters pavardėms būdingomis priesagomis) pasirinkimo laisvės galimybę.

Sveikatos apsaugos ministerija atskaitiniu laikotarpiu pozityviai reaguodavo į pateikiamas pastabas dėl atitinkamų teisės aktų pataisų, taip pat laiku ir kvalifikuotai pateikdavo tyrimams būtinas ekspertų išvadas. Svarbu paminėti, kad ši ministerija Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos rekomendavimu, pakeitė „Profilaktinio tikrinimo sveikatos priežiūros įstaigose taisyklės” .

Europos teisės departamento, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos paaiškinimai ir išvados svarbios tam, kad atlikus tyrimus būtų priimtas nešališkas ir objektyvus sprendimas.

Itin svarbus bendradarbiavimas su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucija. Daugeliu atvejų, kai sprendžiami moters ir vyro lygybės klausimai „psichologiniu ginklu” gali tapti (o dažnai ir tampa) vaikas.

Lygių galimybių tarnybos kompetencija įstatymo atribota nuo privataus gyvenimo ir šeimos santykių nagrinėjimo, todėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ekspertinės išvados įvairiose bylose itin svarbios.

Švietimas – vienas iš pagrindinių faktorių, lemiančių įvairių valstybės ir visuomenės sričių raidą, jis grindžiamas visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis bei lemia žmonių kultūrinę pažangą, solidarumą ir toleranciją.

Esant pozityvioms tendencijoms, sprendžiant moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo klausimus visuomenėje, ir švietimo sistemoje, skirtingai nei buvo pažymėta praeitoje ataskaitoje, yra esminių teigiamų pokyčių. Įsitvirtinus socialinio pedagogo pareigybei, labai suaktyvėjo Lygių galimybių tarnybos bendradarbiavimas su švietimo įstaigomis: pedagogų rodomas dėmesys lygių galimybių principo įgyvendinimui mokyklose, surengta nemažai bendrų seminarų. Tarnyba iš menkų asignavimų, skirtų veiklai, išleido „savęs pažinimo medžiagą mokytojams” pavadinimu „Lygios galimybės berniukams ir mergaitėms mokykloje”. Ši medžiaga parengta, vadovaujantis Šiaurės šalių patirtimi. Tarnyba tikisi konstruktyvaus bendradarbiavimo su Švietimo ir mokslo ministerija ir kitais mokslo metais, juolab, kad, įsigaliojus naujam Lygių galimybių įstatymui, teks bendrai spręsti dar daugiau problemų. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba bendradarbiauja su Lietuvos darbo birža ir Statistikos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Toks bendradarbiavimas yra svarbus, nes iš gaunamos šių institucijų oficialios informacijos galima spręsti apie realų moterų ir vyrų užimtumą bei galimybes. Nuolat tikslinami duomenys apie socialinių paslaugų teikimą gyventojams pagal lytį.

Lygių galimybių tarnyba su Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos aptarė ir suderino mokymų, skirtų Darbo biržos darbuotojams, planą.

Pažymėtinas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos bendradarbiavimas su mokslo ir studijų įstaigomis. Lygių galimybių tarnyboje praktiką atliko Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto bei Pedagoginio universiteto studentai (bakalaurai ir magistrantai). Studentai praktikos metu buvo supažindinti su tarptautiniais teisės aktais, ginančiais žmogaus teises, supažindinti su bylų dėl diskriminacijos dėl žmogaus lyties tyrimo ypatumais, dalyvavo, nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas bei nuobaudų dėl tokių pažeidimų skyrimo procesuose, savarankiškai rinko medžiagą apie diskriminacinius skelbimus spaudoje ir teikė pasiūlymus dėl administracinių bylų iškelimo. Papildomai studentai buvo konsultuojami tarnyboje, nes rašė magistro darbus dėl žmogaus teisių apsaugos ir juos sėkmingai apgynė.

Ataskaitiniu laikotarpiu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tęsė bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis. Ši veikla susijusi su Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 3 punkto, nustatančio būtinumą remti visuomeninių organizacijų veiklą šioje srityje, įgyvendinimu. Dalyvauta daugelyje nevyriausybinių organizacijų rengtų konferencijų, kuriose buvo skaityti pranešimai apie tarnybos veiklą. Skaitytos paskaitos ar diskutuota klausimais dėl moterų ir vyrų lygių teisių ar galimybių įgyvendinimo, vyko seminarai, tarnyba dalyvavo daugelyje nevyriausybinių organizacijų projektų kaip socialinis partneris, kurio indėlis buvo paskaitos, mokymai, konferencijos, seminarai. Ypatingai pažymėtinas Lygių galimybių tarnybos bendradarbiavimas su šiomis nevyriausybinėmis organizacijomis: Koalicija moterų teisėms ginti, Dingusių žmonių šeimų paramos centru, Moterų informacijos centru, Kauno moters užimtumo ir informacijos centru, Socialinių inovacijų fondu, Lygių galimybių plėtros centru ir daugeliu kitų.

Nevyriausybinių organizacijų atstovai dažnai lankosi tarnyboje, konsultuojasi darbo klausimais, pateikia veiklos ataskaitas, atvyksta dėl informacijos apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimą, pateikia savo informaciją apie Lietuvos bei tarptautinių forumų metu spręstas problemas bei priimtas rezoliucijas. Tarnyba taip pat teikia šių organizacijų atstovams informaciją apie savo darbą, rekomendacijas dėl parengtų projektų tikslingumo, konsultuoja dėl konfliktinių situacijų sprendimo bei žmogaus teisių gynimo būdų, dalyvauja jų rengiamuose seminaruose, paskaitose, konferencijose, diskusijose bei bendruose projektuose.

Kadangi Lietuvos Respublikos Lygių galimybių įstatymas įsigalios nuo 2005 metų pradžios, Lygių galimybių tarnyba didelį dėmesį skiria nevyriausybinių organizacijų bei valstybės institucijų tarnautojų mokymams, susijusiems su naujojo įstatymo taikymu.

2. LIETUVOS RESPUBLIKOS MOTERŲ IR VYRŲ LYGIŲ GALIMYBIŲ ĮSTATYMO ĮGYVENDINIMO KONTROLĖ IR SKUNDŲ TYRIMAS

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, 1999 m. buvęs pirmasis specialus tokio pobūdžio įstatymas Rytų ir Centrinėje Europoje, Lietuvoje galioja jau penkti metai. Beveik tiek pat laiko gyvuoja ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (anksčiau vadinta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba). Moterų ir vyrų lygių galimybių

įstatymo priėmimas bei šio įstatymo įgyvendinimo priežiūrą vykdančios Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos įsteigimas savaime nepanaikino diskriminacijos dėl lyties apraiškų mūsų visuomenėje, tačiau tam tikri teigiami pokyčiai jau vyksta. Visuomenės teisinio sąmonėjimo procesas yra ilgalaikis, besitęsiantis metų metus. Tačiau Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo galiojimas, tarnybos vykdomi skundų tyrimai, jų viešinimas žiniasklaidoje atlieka tam tikrą prevencinį darbą šioje srityje ir verčia žmones susimąstyti, ar tikrai jų, kaip moterų ir vyrų, galimybės yra lygios realiame gyvenime, o įvairius visuomenės gyvenimo reiškinius, situacijas, publikacijas žiniasklaidoje vertinti lyčių lygių galimybių aspektu.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas neneigia lyčių skirtumų. Šis įstatymas – tai valstybės nuostata, kad moterys ir vyrai turi gerbti vieni kitų vaidmenį visuomenės gyvenime. Kiekvienas žmogus, kiekvienas visuomenės narys turi turėti vienodas galimybes siekti mokslo, profesinio tobulėjimo, karjeros, turi turėti vienodas galimybes saviraiškai kultūros ir meno srityje. Kiekvienas žmogus, nepriklausomai nuo jo lyties, turi teisę pretenduoti dirbti mėgstamą darbą ir už jį gauti atlyginimą, kuris priklausytų tik nuo atlikto darbo kokybės, profesinių ir dalykinių sugebėjimų, bet ne nuo žmogaus lyties.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos nėra taikomos visoms visuomeninio gyvenimo sritims, tačiau tik toms, kurios yra numatytos įstatyme.

Taigi valdžios ir valdymo institucijos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad visuose jų rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, kurios keistų visuomenės nuostatas, kad viena lytis pranašesnė už kitą, įstatymų nustatyta tvarka remti visuomeninių organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros fondų programas, kurios padeda įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes.

Švietimo ir mokslo įstaigos privalo užtikrinti moterims ir vyrams vienodas priėmimo į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniąsias, aukštąsias mokyklas ir kvalifikacijos kėlimo kursus, stipendijų skyrimo, kreditų teikimo studijoms sąlygas ir pan. Švietimo ir mokslo įstaigos pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad mokymo programose ir vadovėliuose nebūtų moterų ir vyrų diskriminavimo propagavimo.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas taip pat taikomas darbo santykių srityje. Įgyvendindamas lygias moterų ir vyrų teises, darbdavys, priimdamas asmenis į darbą, privalo taikyti vienodus atrankos kriterijus, išskyrus kai tam tikrą darbą gali atlikti tik konkrečios lyties asmuo, sudaryti vienodas darbo sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, taip pat teikti vienodas lengvatas, naudoti vienodus darbo kokybės vertinimo kriterijus, už tokį pat darbą mokėti vienodą užmokestį, imtis priemonių, kad darbuotojas nepatirtų seksualinio priekabiavimo, imtis priemonių, kad nebūtų persekiojamas darbuotojas, pateikęs skundą dėl diskriminacijos.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5¹ straipsnis reguliuoja santykius vartotojų teisių apsaugą srityje ir nustato, kad prekių pardavėjas, gamintojas, ar paslaugų teikėjas, įgyvendindamas lygias moterų ir vyrų galimybes, privalo visiems vartotojams (neatsižvelgiant į lytį) taikyti vienodas apmokėjimo sąlygas ir garantijas už tokius pačius ir vienodos vertės gaminius, prekes ir paslaugas.

Skelbimuose priimti į darbą arba mokytis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas draudžia nurodyti reikalavimus, suteikiančius pirmenybę vienai iš lyčių, išskyrus kai tam tikrą darbą, kurį atlikti gali tik konkrečios lyties asmuo, reikalauti iš

darbo ieškančių asmenų informacijos apie jų amžių, civilinę padėtį, privatų gyvenimą ar šeimos planus.

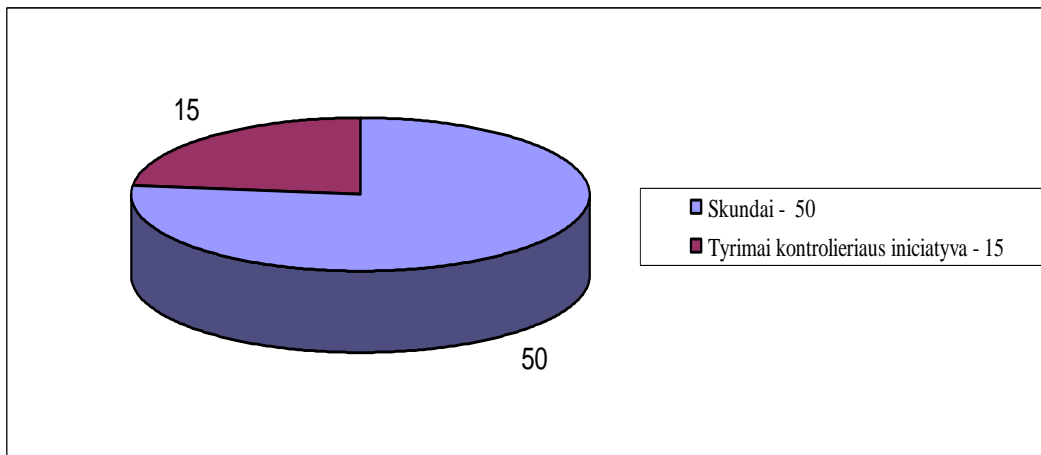
Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas suteikia realią galimybę kiekvienam Lietuvos gyventojui ginti pažeistas teises dėl to, kad ji arba jis patyrė diskriminaciją dėl savo lyties. Šia teise naudojasi nemažas skaičius Lietuvos gyventojų: vieni iš jų pateikia rašytinius skundus lygių galimybių kontrolieriui, kiti į tarnybą skambina telefonu ar kreipiasi žodžiu, norėdami gauti konsultaciją ar patarimą, kaip ginti savo teises.

Jeigu per pirmus ketverius Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos metų skundų skaičius nuolat didėjo, tai per 2003 metus skundų gauta mažiau. Galima daryti išvadą, kad tarnybos atliekamas darbas, prižiūrinti moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimą, įvairūs seminarai lygių galimybių temomis, leidžiami informaciniai lankstinukai, skelbiame informacija tarnybos tinklapyje internete pakėlė visuomenės teisinio švietimo bei sąmoningumo lygį šioje srityje.

Įsigaliojus naujoms įstatymo pataisoms, draudžiančioms reikalauti iš darbo ieškančių asmenų informacijos apie jų amžių, šeimines padėtis, šeimos planus, ir atlikus aktyvų kontroliuojamąjį darbą šioje srityje, žymiai sumažėjo diskriminacinio pobūdžio skelbimų žiniasklaidoje ir dėl to atitinkamai sumažėjo tyrimų kontrolieriaus iniciatyva dėl lygių galimybių pažeidimo. Kiti kontrolieriaus inicijuoti tyrimai, kaip ir praėjusį ataskaitinį laikotarpį, pradėti, nustačius galimus lygių galimybių pažeidimo požymius prekių ir paslaugų teikimo srityje. Centrinuose bei rajoniniuose laikraščiuose vis dar spausdinami skelbimai, kuriuose nustatytos skirtingos moterims ir vyrams įėjimo į klubus, barus kainos, arba, pavyzdžiui, moterims suteikiama teisė lankytis tokiose vietose nemokamai, kai vyrai už tai privalo sumokėti nustatytą mokestį. Užtikrinti moterų ir vyrų lygias galimybes vartotojų teisių apsaugos srityje privalo įsigaliojus 2002 m. liepos 3 d. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5¹ straipsniui.

Per ataskaitinį laikotarpį Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo 50 skundų. Kontrolieriaus iniciatyva inicijuota 15 tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų (1 pav.).

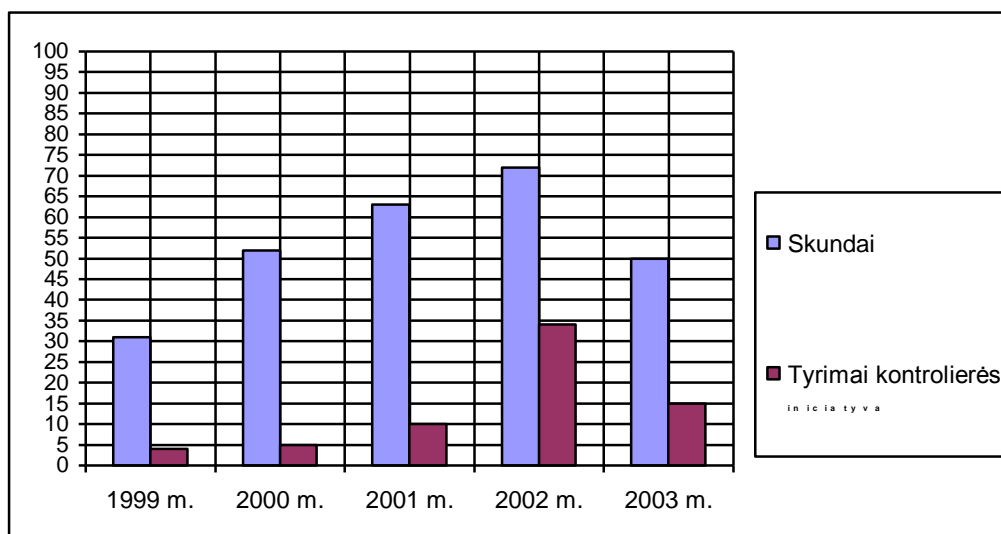
1 pav. Gauti skundai ir kontrolieriaus iniciatyva atlikti tyrimai:

Taigi palyginus su ankstesniaisiais ataskaitiniais laikotarpiais, akivaizdu, kad skundų ir kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų skaičius nežymiai sumažėjo.

Taigi 1999 m. gautas 31 skundas, kontrolieriaus iniciatyva atlikti 4 tyrimai, 2000 m. gauti 52 skundai, kontrolieriaus iniciatyva atlikti 5 tyrimai, 2001 m. gauti 63 skundai ir kontrolieriaus iniciatyva atlikta 10 tyrimų, 2002 m. gauti 72 skundai ir atlikti 34 kontrolieriaus inicijuoti tyrimai, o 2003 m. gauta 50 skundų, kontrolieriaus iniciatyva atlikta 15 tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų (2 pav.).

2 pav. Skundų ir kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų skaičiaus palyginimas ataskaitiniais laikotarpiais:

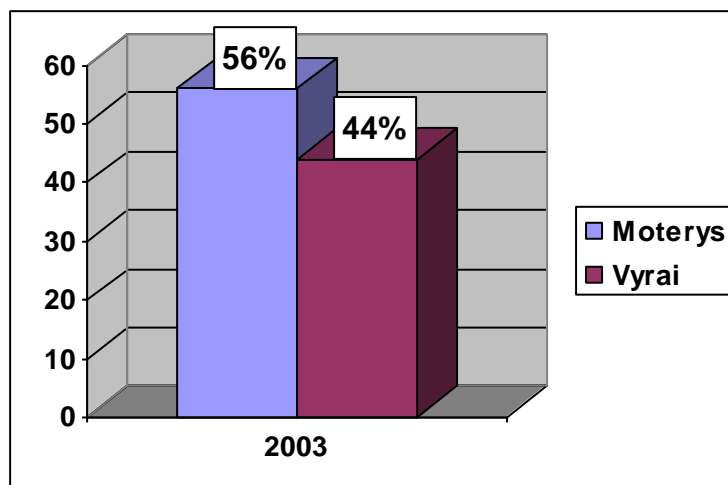

Aptariant pasiskundusių asmenų lytį, galima pastebėti, kad tendencijos išlieka tos pačios: daugiau nei pusė pasiskundusiųjų yra moterys, tačiau vyrai taip pat nelinkę nutylėti diskriminacijos faktų (3 pav.).

Tarnybos praktika rodo, kad vyrai, priešingai nei moterys, labai impulsyviai reaguoja į savo teisių pažeidimus lygių galimybių srityje ir, nesistengdami konfliktą išspręsti taikiomis priemonėmis ar ieškoti kompromisų, dažniausiai ryžtasi pateikti skundą lygių galimybių kontrolieriui. Moterys ieško lankstesnių, diplomatiškesnių problemos sprendimo būdų. Gavusios patarimą ar teisinę konsultaciją, jos dažnai nusprendžia nerašyti skundo ir savo jėgomis kovoti su teisių pažeidėjais. Nepavykus išspręsti ginčo taikiu būdu, derybomis, jos naudojasi įstatymo suteikta teise kreiptis į lygių galimybių kontrolierių.

Susitikimų su visuomene, seminarų, konferencijų dalyviai mano, kad į tarnybą kreipiasi tik moterys, nukentėjusios nuo diskriminacijos, ir labai nustemba sužinoję, kad vyrai yra ne mažiau aktyvūs.

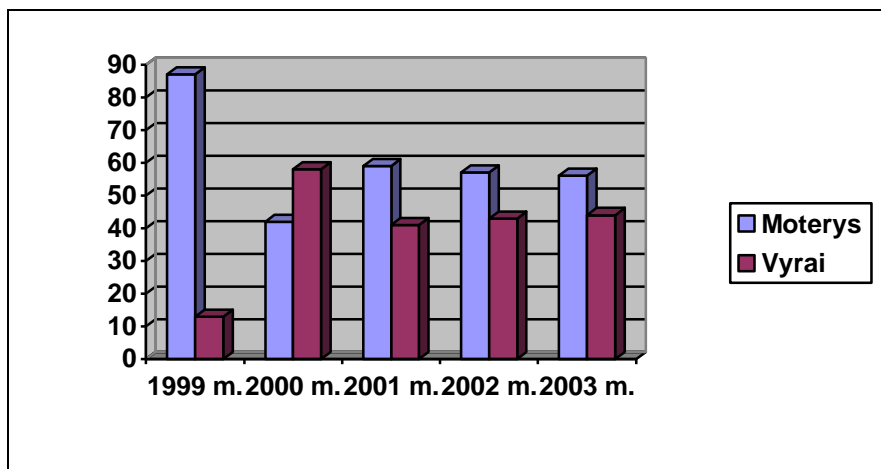
3 pav. Asmenų, pateikusių skundus, pasiskirstymas pagal lytį:

Apibendrinant penkis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atsiskaitomuosius laikotarpius, pažymėtina, kad didžiąją daugumą besikreipiančių asmenų sudaro moterys, išskyrus 2000 metus, kai į tarnybą dėl savo pažeistų teisių žymiai dažniau kreipėsi vyrai (4 pav.).

4 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal lytį ataskaitiniais laikotarpiais:

1999 m. : moterys – 87 %, vyrai – 13 %
 2000 m.: moterys 42 %, vyrai – 58 %
 2001 m.: moterys 59 %, vyrai – 41 %
 2002 m.: moterys 57 %, vyrai – 43 %
 2003 m. : moterys 56 %, vyrai – 44 %

Aptariant regionus, kurių gyventojai pateikė skundus, pažymėtina, kad ir šiais metais aktyviausi yra Vilniaus miesto gyventojai. Kaip ir 2002 m., perpus mažiau aktyvūs buvo Kauno miesto gyventojai. Taigi akivaizdu, kad dažniausiai į Lygių

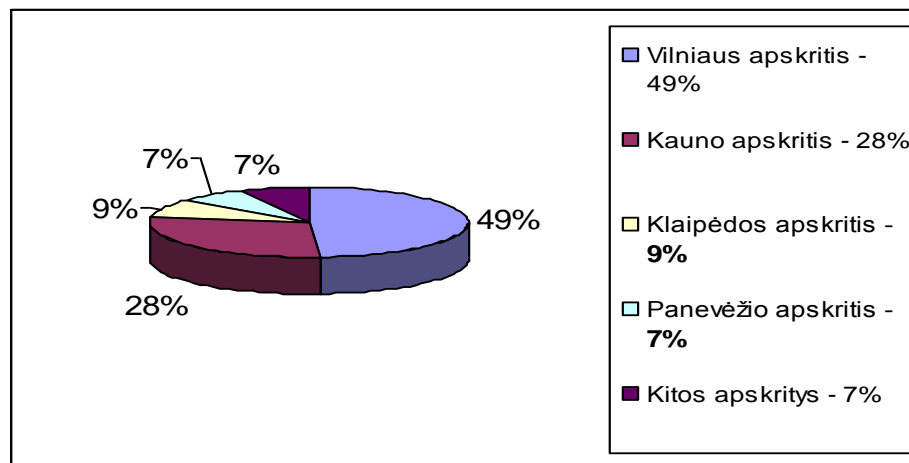
galimybių kontrolieriaus tarnybą kreipiasi ne rajonų, miestelių, bet Lietuvos didmiesčių gyventojai. Tokį pastebimai didelį didmiesčių gyventojų aktyvumą sąlygoja Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos geografinė padėtis (įsikūrusi Vilniuje), aktyvesnis visuomeninis gyvenimas tuose miestuose, renginių įvairovė, kurių metu sudaromos galimybės praplėsti savo akiratį, įgyti daugiau žinių bei tiesiogiai bendrauti, diskutuoti su lektoriais, klausytojais juos dominančiomis temomis.

Informacija apie Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklą, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas yra talpinama tarnybos puslapyje internete, tačiau ši informacija greičiausiai yra daugiau pasiekama didžiųjų miestų gyventojams, nes būtent jie daugiau naudojami kompiuteriais ir internetiniu ryšiu. Tarnybos darbuotojai labai dažnai apklausejams elektroniniu paštu teikia konsultacijas, patarimus, kaip elgtis, atsako į dominančius klausimus. Toks bendravimo būdas yra patogus besikreipiantiems asmenims, nes jie greitai ir pigiu būdu gauna dominančią informaciją.

Atskirai reikėtų aptarti regionus, kuriuose esančios įmonės, įstaigos ar organizacijos pažeidė Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir dėl kurių veiksnių kontrolieriaus iniciatyva buvo pradėti tyrimai. Taigi ir šiais atvejais minėto įstatymo nuostatas labiau linkę pažeisti didžiųjų Lietuvos miestų – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio- įmonių savininkai bei darbdaviai.

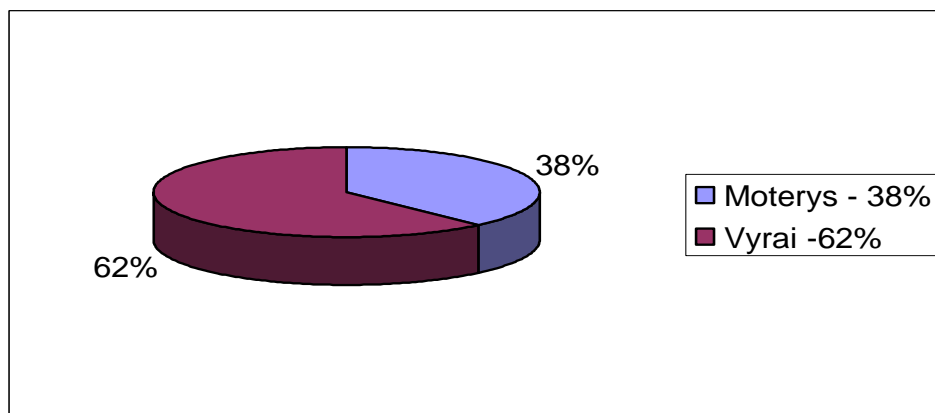
Per ataskaitinį laikotarpį negauta skundų iš Panevėžio, Telšių, Utenos ir Marijampolės apskričių, taip pat iš kaimo gyventojų.

5 pav. Tyrimų pasiskirstymas pagal apskritis:

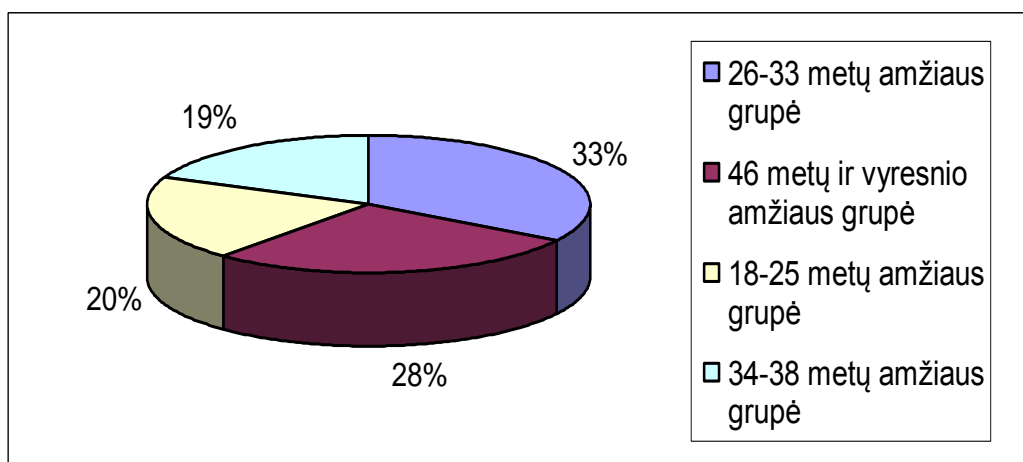
Aptariant apskundžiamų asmenų ir asmenų, dėl kurių veiksnių pradėtas tyrimas kontrolieriaus iniciatyva lyti, darytina išvada, kad tiek moterys, tiek vyrai įtariami pažeidę Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatas (**6 pav.**).

6 pav. Apskundžiamų asmenų ir asmenų, dėl kurių veiksnių inicijuotas tyrimas dėl lygių galimybių pažeidimo, pasiskirstymas pagal lytį:

Aptariant besikreipiančiųjų amžių (tų asmenų, kurie apie savo amžių teikia informaciją), galima pastebėti, kad per atsiskaitomąjį laikotarpį, kaip ir 2002 metais, aktyviausi yra jauni, turintys išsimokslinimą ir savo profesinę karjerą pradėję žmonės. Tačiau išlieka aktyvūs ir brandaus bei pensinio amžiaus moterys ir vyrai, sukaupę profesinių įgūdžių ir žinių, tačiau pasijutę diskriminuojami dėl lyties ir nenorintys su tuo taikstyti (7 pav.).

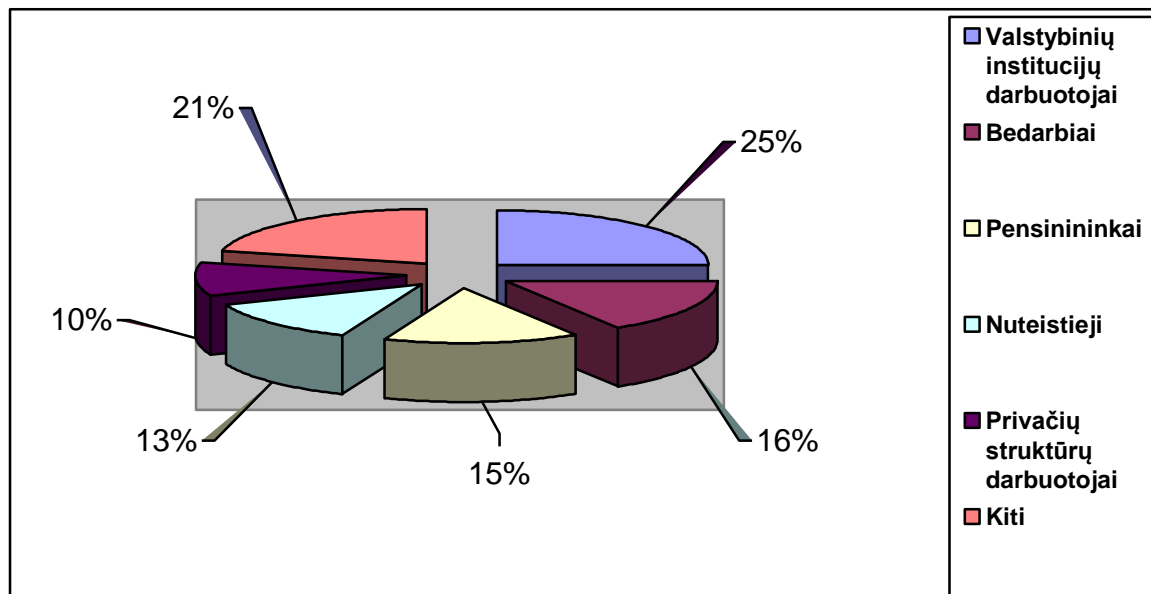
7 pav. Asmenų, pateikusių skundus Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, pasiskirstymas pagal amžių:

Kaip ir ankstesniais metais, taip ir 2003 metais, didžiąją dalį į tarnybą besikreipiančių asmenų sudarė valstybės tarnautojai, biudžetinių įstaigų darbuotojai. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad jie kreipėsi ne tik dėl galimos diskriminacijos lyties pagrindu valstybinėse institucijose, bet ir dėl teisės aktų nuostatų, galimai pažeidžiančių moterų ir vyrų lygias galimybes. Nuteistieji, bedarbiai ir pensininkai – tai dar 3 socialinės

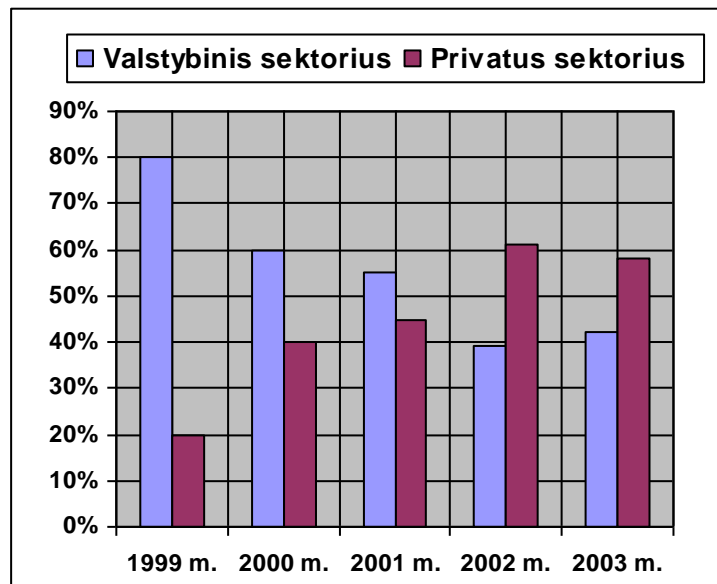
grupės, kurių atstovai jautėsi diskriminuojami dėl lyties ir ryžosi apginti savo pažeistas teises Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje. Šių trijų socialinių grupių atstovai turi pakankamai daug laiko domėtis pokyčiais, vykstančiais šalies ekonominiame, politiniame, kultūriniame gyvenime, analizuoti juos, turint omenyje lyčių lygybės aspektą, ir, įvertinę situaciją, kreiptis į tarnybą dėl galimos diskriminacijos. Minėtų trijų socialinių grupių atstovai pateikia skundus ne dėl diskriminacijos darbo santykiuose, bet dėl lygių galimybių pažeidimų reklamoje, teisės aktų nuostatų, o taip pat dėl moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje.

8 pav. Asmenų, pateikusių skundus, pasiskirstymas pagal socialines grupes:

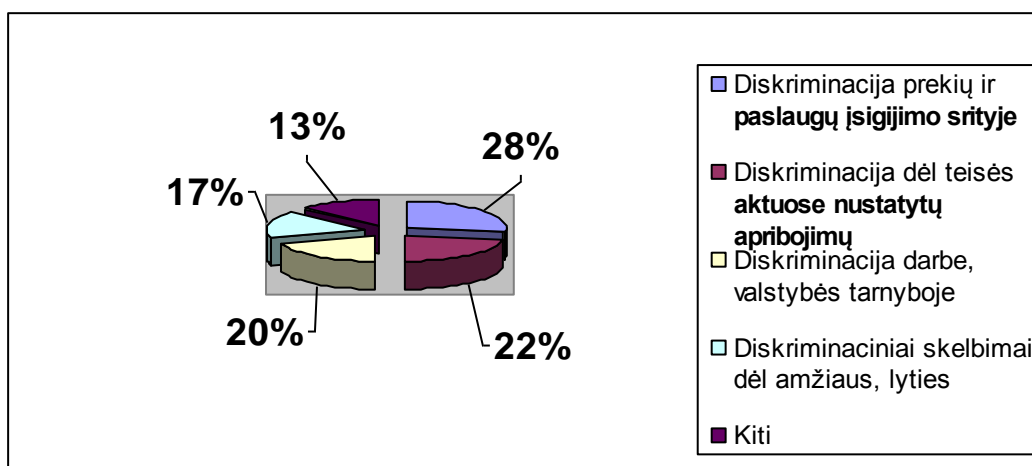
2003 metais, kaip ir ankstesniais laikotarpiais, daug tyrimų buvo atlikta dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų privačiose įmonėse, įstaigose, organizacijose (dažniausiai susiję su diskriminaciniais skelbimais žiniasklaidoje). Tačiau 2003 metais, palyginus su 2002 metais, buvo atlikta daugiau tyrimų dėl galimų Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimų valstybės tarnyboje, iš valstybės biudžeto finansuojamose įstaigose bei organizacijose (**9 pav.**).

9 pav. Atliktų tyrimų valstybiniame ir privačiame sektoriuje pasiskirstymas ataskaitiniais laikotarpiais:

Apibendrinus gaunamų skundų bei kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų problematiką, galima išskirti kelias problemines sritis, kurios kartojasi per visus ketverius veiklos metus ir būdingos atsiskaitomuoju laikotarpiu (10 pav.).

10 pav. Skundų bei kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų problematika

Pažymėtina, kad 2003 metais labai pagausėjo tyrimų skaičius dėl diskriminacijos prekių ir paslaugų teikimo srityje ir būtent šioje srityje buvo atlikta daugiausiai tyrimų (tyrimai atlikti, gavus skundą, kiti pradėti kontrolieriaus iniciatyva). Kaip ir praėjusiais metais, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir per šį ataskaitinį laikotarpį gavo

paklausimų, prašymų, sulaukė skambučių telefonu dėl privilegijų teikimo paslaugų ir prekių įsigijimo srityje. Atkreiptinas dėmesys, kad beveik visi tyrimai buvo atlikti dėl galimos vyrų diskriminacijos vartotojų teisių apsaugos srityje, nes besiskundžiančių vyrų žiniomis, privilegijos šioje srityje teikiamos moterims, merginoms: pigesni moterims nei vyrams įėjimo į barus, klubus bilietai (būna atveju, kad moterims bilietų pirkti visai nereikia), moterims (priešingai nei vyrams) suteikiama teisė nemokamai naudotis įvairiomis pramogomis ir t.t.

Atlikus tyrimus vartotojų teisių apsaugos srityje, įskaitant ir reklamos teikimo sritį, akivaizdu, kad Lietuvoje prekių bei paslaugų teikėjai, gamintojai moterį laiko silpnesne, pažeidžiamesne būtybe ir materialiai mažiau apsirūpinusia nei vyrai. Moterų tarytum yra priklausomos nuo už jas stipresnių tiek fiziškai, tiek finansiškai vyrų. Tyrimų metu paaiškėja, kad dažnai barų, klubų, diskotekų vadovai moteris laiko „jauku“ vyrams pritraukti į tokią vietą.

20 proc. visų atliktų tyrimų sudaro tyrimai dėl teisės aktų nuostatų, pažeidžiančių lygias moterų ir vyrų teises. Jeigu ankstesniais metais dėl teisės aktų nuostatų, galimai prieštaraujančių lyčių lygybės principui, dažniau kreipėsi vyrai, tai 2003 metais į tarnybą jau kreipėsi nemažai moterų, išvelgusių galimą moterų diskriminaciją. Visi šioje srityje atlikti tyrimai buvo atlikti dėl teisės aktų nuostatų, kurios apribojo moterų ar vyrų teises lygiomis galimybėmis su vyrais ar moterimis dalyvauti šeimos gyvenime, užsiimti vaikų priežiūra, jų auklėjimu, o taip pat dalyvauti darbo rinkoje, profesiniame mokyme ir pan.

Per ataskaitinį laikotarpį padaugėjo tyrimų dėl galimos diskriminacijos darbo santykių srityje bei valstybės tarnyboje. Tiek moterų, tiek vyrų skundėsi dėl diskriminacijos užimtumo srityje. Jeigu moterų daugiau skundėsi, kad joms nebuvo sudarytos lygios galimybės su vyrais įsidarbinti, daryti karjerą, gauti darbo užmokesčių tokį patį kaip vyrai, tai vyrai skundėsi, kad jiems nustatytos blogesnės nei moterims darbo sąlygos.

Viena iš dažniausiai pasikartojančių atliekamų tyrimų problemų – diskriminaciniai skelbimai spaudoje, t.y. kai skelbime priimti į darbą nurodomi reikalavimai, suteikiantys pirmenybę vienai iš lyčių, arba reikalaujama informacijos apie pretendentų amžių. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba jau antrus metus stebi dienraščius bei kitus laikraščius, kuriuose spausdinami skelbimai dėl darbo ar kviečiantys mokytis. Jeigu randami diskriminaciniai skelbimai spaudoje ar kitose informavimo priemonėse, nedelsiant siunčiami paklausimai skelbimo užsakovui ir prašoma pasiaiškinti, dėl kokių priežasčių suteikiama pirmenybė vienos ar kitos lyties pretendentams, bei kodėl pretendentams nustatoma atitinkama amžiaus riba. Jeigu centriniuose šalies dienraščiuose tokių diskriminacinių skelbimų sumažėjo, tai rajonų, apskričių laikraščiuose vis dar mirga diskriminaciniai skelbimai.

Bendraujant su darbdaviais paaiškėja, kad jie turi susikūrę įsivaizduojamo darbuotojo modelį, t.y. numatę jo lytį, amžių, ir labai nelinkę vertinti kitų pretendentų gebėjimų, turimo patyrimo, praktikos. Toks darbdavių išankstinis nusistatymas dėl pretendento tinkamumo užimti pareigas neabejotinai užkertą kelią kitiems asmenims konkuruoti darbo rinkoje ir pademonstruoti būsimajam darbdaviui įgytas praktines savybes, išsimokslinimo įgūdžius bei kitas su lytiniais ir amžiumi nesusijusias savybes.

2003 metais, kaip ir anksčiau, į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą kreipėsi nemažai gyventojų dėl privataus bei šeimyninio gyvenimo problemų: smurto šeimoje, dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (dėl šio klausimo dažniausiai kreipėsi tik

vyrų), ribotų galimybių vyrams–tėvams bendrauti su vaikais, o taip pat dėl diskriminacijos dėl tautybės, negalios, seksualinės orientacijos ir kitų pagrindų.

2.1. Sprendimų priėmimas ir vykdymas

2003 metais, kaip ir ankstesniais atsiskaitomaisiais laikotarpiais, didžioji dauguma Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai pateiktų skundų dėl diskriminacijos lyties pagrindu buvo pagrįsti. Tačiau būtina pažymėti, kad net tais atvejais, kai skundas yra nepagrįstas, pats tyrimo atlikimas, t.y. apskųstųjų asmenų, liudytojų apklausa, supažindinimas su tyrimo rezultatais visų apskųstųjų asmenų supažindinimas su tyrimo rezultatais yra gera pažintinė, auklėjamoji, o kartu ir prevencinė priemonė. Tais atvejais, kai skundo tyrimas nėra lygių galimybių kontrolieriaus kompetencijoje, besikreipiantis asmuo supažindinamas su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tiriamų skundų specifiška, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis, o kartu gauna paaiškinimą, kur reiktų kreiptis dėl dominančios problemos.

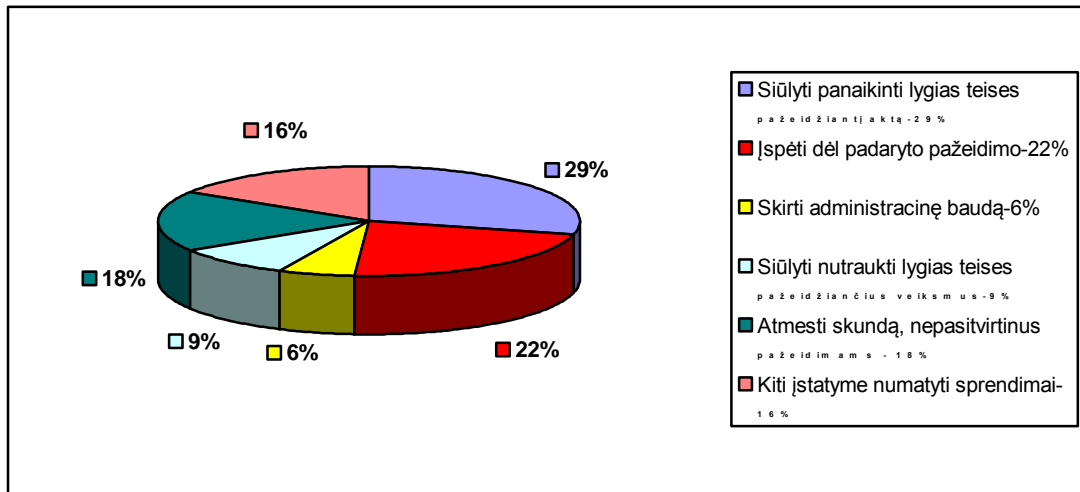
Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas suteikia teisę lygių galimybių kontrolieriui priimti vieną iš šiame įstatyme numatytų sprendimų:

- perduoti tyrimo medžiagą tardymo organams, jeigu nustatomi nusikaltimo požymiai;
- kreiptis į atitinkamą asmenį ar instituciją ir siūlyti nutraukti lygias teises pažeidžiančius veiksmus ar panaikinti su tuo susijusį aktą;
- nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas;
- atmesti skundą, jeigu nepasitvirtino jame nurodyti pažeidimai;
- nutraukti tyrimą, jeigu pareiškėjas skundą atsiima arba kai trūksta objektyvių duomenų apie padarytą pažeidimą;
- įspėti dėl padaryto pažeidimo;
- laikinai sustabdyti tyrimą, jei asmuo, kurio skundas ar apskundžiami veiksmai tiriami, serga arba yra išvykęs.

Kaip ir ankstesniais metais, 2003 metais didžioji dauguma kontrolieriaus priimtų sprendimų yra siūlymai valstybės institucijoms panaikinti ar pakeisti teises aktus taip, kad juose nebūtų moterų ir vyrų lygias teises pažeidžiančių nuostatų (**11 pav.**). 2003 metais buvo nagrinėtos 4 administracinės bylos ir pažeidėjams skirtos administracinės baudos. Visos administracinės baudos buvo skirtos už Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimus prekių ir paslaugų teikimo srityje. Per visus Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos metus stengtasi netaikyti griežtų sankcijų pažeidėjams, kaip, pavyzdžiui, administracinės baudos, kurios dydis gali būti nuo 100 iki 2000 litų. Tarnybos nuomone, administracinės baudos skyrimas pažeidėjui nėra pati tinkamiausia auklėjamoji priemonė, kurią pritaikius būtų galima tikėtis, kad moterų ir vyrų lygių galimybių principo bus laikomasi atitinkamoje įmonėje ar organizacijoje. Be abejonės, sunkiausia yra pakeisti žmonių mąstymą, ugdyti teisinio sąmonėjimo lygį bei teisinę kultūrą. Šis procesas trunka metų metus. Todėl tarnybos veiklos pradžioje buvo stengtasi supažindinti visuomenę su lyčių lygybės idėjomis, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis, keisti

vyraujančius stereotipus apie tradicinius „moteriškus“ ir „vyriškus“ darbus, vaidmenis šeimos gyvenime, visuomenėje. Daug kam Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatos buvo nepriimtinos, nerimtos, sukeliančios juoką, ir todėl sprendimai turėjo būti demokratiški, nesukeliantys priešiško vienai ar kitai lyčiai ir lyčių dialogui apskritai.

11 pav. Lygių galimybių kontrolieriaus sprendimai

Pažymėtina, kad nei vienas lygių galimybių kontrolieriaus sprendimas nebuvo apskūstas, priimti sprendimai yra vykdomi. Dalis sprendimų – siūlymų panaikinti ar pakeisti lygias teises pažeidžiantį aktą, yra įvykdyti, kiti siūlymai yra nagrinėjami. Tačiau visais atvejais institucijos, išnagrinėjusios kontrolieriaus siūlymą pakeisti arba panaikinti lygias teises pažeidžiantį aktą, informuoja tarnybą apie svarstymo rezultatus ir motyvuotai paaiškina, kodėl sprendimas yra nevykdomas bei kada jis bus įvykdytas. Dažnai dėl teisės aktų kodifikavimo, jų sisteminimo bei kitų priežasčių seni teisės aktai nekeičiami, bet priimami nauji teisės aktai arba jie inkorporuojami į kitus teisės aktus. Atkreiptinas dėmesys, kad visais atvejais apskūstieji asmenys ar institucijos pritaria tyrimo pažymoje išdėstytam moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo principui.

2.2. Paklausimai žodžiu dėl Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo įgyvendinimo bei lygių galimybių užtikrinimo

Į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą gyventojai turi teisę kreiptis ne tik su rašytiniais skundais, prašymais, pareiškimais, bet ir žodžiu, paskambinti telefonu ar parašyti paklausimą elektroniniu paštu. Atokesnių Lietuvos kampelių gyventojams, taip pat ir ne Vilniaus gyventojams dažnai būna sudėtinga atvykti į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą ir gauti reikiamą konsultaciją. Dažnai žmonės būna nenusiteikę rašyti skundo, bet nori pasitarti dėl galimų problemos sprendimo būdų, sužinoti savo teises, kurias nustato įstatymai, išsiaiškinti, kaip galima apsisaugoti nuo galimų diskriminacinių veiksmų. Per metus į tarnybą žodžiu kreipiasi per 200 interesantų, kurie teiraujasi apskritai dėl visų Lietuvos teisės aktų nuostatų, jų manymu, pažeidžiančių moterų ir vyrų lygias galimybes. Labai dažnai į tarnybą kreipiasi moterys, esančios nėštumo atostogose ar auginančios vaiką iki 1 metų amžiaus, ir teiraujasi dėl joms

įstatymų suteikiamų garantijų grįžti į darbą, pasibaigus šioms atostogoms. Visiems interesantams suteikiama teisinė konsultacija, jeigu tokios konsultacijos neįmanoma suteikti iš karto, interesantui paskambinama vėliau.

2.3. Santraukos atliktų tyrimų dėl teisės aktų prieštaravimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo nuostatomis

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje ištirtas paklausimas dėl to, kad moterys neturi galimybės pasirinkti jos vedybinio statuso (ištekejusi ar ne) nurodančios pavardės, tai yra tokios formos, kurioje nebūtų aiškias reikšmes turinčių priesagų –aitė, –ytė, –ūtė. Prašyme teigiama, kad vyrams, nepriklausomai nuo to, jie vedę ar ne, netaikoma dvejoja pavardės forma, o moterims ji privalomai taikoma, ir tai esą yra lygių moterų ir vyrų teisių pažeidimas. Diskriminacija, pasak prašymo autorės, pasireiškia tuo, kad moterims neleidžiama laisvai rinktis tokią pavardės formą, kokios ji norėtų.

Prašyme atkreipiamas dėmesys į tai, kad pavardės, kurių priesagos nurodo vedybinį statusą, pažeidžia žmogaus teises ta prasme, jog vien ištarus savo pavardę, moteris automatiškai priversta pateikti bet kuriam asmeniui daugiau informacijos apie save negu pati pageidautų. Prašymo autorės nuomone, priesagos, nurodančios vedybinį statusą, gali moterims sukelti ne vien psichologines problemas, bet gali turėti padarinių dalyvaujant darbo rinkoje.

Tyrimo metu kreiptasi į Teisingumo ministeriją, Valstybinę lietuvių kalbos komisiją, Vilniaus universiteto Lyčių studijų centrą, Lietuvių kalbos institutą, VU Lietuvių kalbos ir Lituanistinių studijų katedras ir paprašyta paaiškinti, kokios yra Lietuvoje mergaičių ir moterų pavardžių sudarymo tradicijos, kokie teisės aktai reglamentuoja mergaičių ir moterų pavardžių sudarymą su atitinkamomis priesagomis. Lietuvių kalbos specialistų paprašyta pateikti nuomonę, kaip galėtų būti sudaromos mergaičių bei moterų pavardės, kad šios pavardės neteiktų galimos informacijos apie vedybinį statusą.

Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro dėstytoja Margarita Jankauskaitė 2003 m. kovo 8 d. rašte pritarė nuomonei, kad specifinės, vedybinį statusą nurodančios moterų pavardžių priesagos, gali tapti psichologinės prievartos ir moters diskriminacijos darbo sferoje priežastimi. Pasak M. Jankauskaitės, tai susiję su išsakinijusiais stereotipais ištekėjusių moterį vertinti kaip namų židiniu besirūpinančią žmoną ir vaikų prižiūrėtoją. Dėstytojos teigimu, vyrauja nuomonė, kad viešojoje sferoje norinti įsitvirtinti moteris turi atidirbti „dvigubą darbo dieną“ (rūpintis profesine kompetencija ir namais), ir todėl manoma, kad tokia moteris tariamai mažiau skiria energijos savo profesijai. Pasak M. Jankauskaitės, užsienio mokslininkų tyrimai rodo, jog santuoka vertinama kaip kliūtis moters profesinei karjerai, o vyrui priešingai – kaip teigiamas, jo patikimumą sąlygojantis veiksnys (nes išivaizduojama, kad vedęs vyras turi žmoną – namų šeimininkę, kuri pasirūpina vaikais ir buitimi).

M. Jankauskaitė paaiškino, kad 1998 m. buvo atlikti studentų tyrimai (dėl riboto apklaustų respondentų skaičiaus nelaikytini reprezentatyviais), kurie parodė, kad aukščiausias socialinis statusas priskiriamas ištekėjusioms ir turinčioms vaikų moterims, žemiausias – vienišoms motinoms. M. Jankauskaitė atkreipia dėmesį į ypač ryškiai pavardės priesagos įtakotą diskriminaciją, pasireiškiančią tuomet, kai mergautinę pavardę

turinčios moterys gimdo ar vienos augina vaikus. M. Jankauskaitė siūlo suteikti moterims galimybę pasirinkti tokias pavardžių formas, kurios nenurodo jų santuokinio statuso.

Lietuvių kalbos instituto direktorius Giedrius Subačius pateikė instituto Vardyno skyriaus vadovės habil. dr. Vitalijos Maciejauskienės ir Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovės dr. Danguolės Mikulėnienės parengtą atsakymą. Minėtame atsakyme teigiama, kad lietuvių mergaičių ir pavardžių darybos su priesagomis –aitė, –ytė, –iūtė ir utė bei ištekėjusių moterų pavardžių darybos su priesagomis –ienė, –uviene nereglamentuoja jokie teisės aktai. Atsakymo autorių teigimu, tai lietuvių kalbos faktas, susiklosčiusi vartosenos tradicija, kurią šiandien įtvirtina ir saugo bendrinės lietuvių kalbos normų reikalavimai.

Habil. dr. V. Macijauskienė ir dr. D. Mikulėnienė paaiškino, kad Lietuvoje jau nuo XVI a. buvo vartojamos minėtos lietuviškos priesagos, o greta jų – ir įprastos tuo laikotarpiu slaviškos priesagos –eva, –ova, (–uva), –evna, –ovna, (–uvna) ir tokią situaciją paliudija XVII bei XVIII šimtmečių duomenys.

Lietuvių kalbos instituto padalinių vadovės Habil. dr. V. Macijauskienė ir dr. D. Mikulėnienė, atsakydamos į klausimą, kaip galėtų būti sudaromos mergaičių bei moterų pavardės, kad šios pavardės neteiktų galimos informacijos apie vedybinį statusą, atsakė, kad tikrai niekaip nereikėtų keisti šių pavardžių darybos taisyklių, nusistovėjusių lietuvių bendrinėje kalboje, nes tai esą vienas iš kalbos savitumų, unikalių, saugotinių ir išlaikytinų dalykų.

„Manytina, kad dvidešimt pirmojo šimtmečio pradžioje moters pavardės forma tikrai neturėtų būti siejama nei su lygių moterų ir vyrų teisių pažeidimu, nei su kokiomis nors psichologinėmis ar dalyvavimo darbo rinkoje problemomis“, – teigia habil. dr. V. Macijauskienė ir dr. D. Mikulėnienė.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkės Irenos Smetonienė 2003 m. kovo 3 d. rašte informavo, kad moterų ir mergaičių pavardžių priesagos nurodytos knygoje „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (Vilnius, 1992, p. 34–35), kuri Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr.58 pripažinta norminiu leidiniu. Kalbos komisijos pirmininkės I. Smetonienė taip pat informavo, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos paklausimas dėl skundo dalyko buvo apsvarstytas Kalbos komisijos vasario 27 d. posėdyje. Kalbos komisijos narių nuomone, moterų pavardžių darybos taisyklės nekeistinos, nes aptariamoji problema esą sietina ne tiek su kalbos, kiek su psichologiniais ar socialiniais dalykais.

Tačiau Kalbos komisijos pirmininkės pripažįsta, kad esama kalbinių išteklių, kuriais galima būtų pasinaudoti darant pavardės, nenurodančias vedybinio statuso. Kalbos komisijos pirmininkė I. Smetonienė rašte aptaria galimybę sudaryti moters pavardę, pakeičiant vyriškosios giminės galūnę moteriškosios giminės galūnę –ė, ir pateikia pavyzdį: Vaitkus – Vaitkė, Petraitis – Petraitė ir pan. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkės Irenos Smetonienės teigimu, visiškai nepriimtinos moterų pavardės, turinčios vyrų pavardžių formą.

Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedros vedėja doc. dr. Meilutė Ramonienė 2003 m. kovo 26 d. rašte paaiškino, kad su skirtingomis asmenvardžių priesagomis –aitė, –ytė, –iūtė, –ūtė ir –ienė lietuvių įrašomos įvairaus pobūdžio istoriniuose dokumentuose jau nuo XVI amžiaus, o intensyviausiu lietuvių pavardžių formavimosi laikotarpiu, XVII–XVIII amžiuje tokių moterų ir mergaičių įvardijimų buvo gana gausu. Doc. dr. M. Ramonienės nuomone, ši tradicija yra natūrali, tikrai saugotina ir

išlaikytina dėl jos unikalumo. Tačiau kartu Lituaništinė studijų katedros vedėja mano, kad galima būtų leisti moterims pasirinkti pavardę ir be priesagos, rodančios vedybinį statusą, tik su moteriškos giminės galūne, pvz. Ramonė iš Ramonas, Vaitiekūnė iš Vaitiekūnas ir pan. Pasak doc. dr. M. Ramonienės, tokio tipo pavardžių daryba nėra svetima lietuvių kalbos vardynui ir pateikia pavyzdžių: Vytautas iš Vytautė, Petras iš Petrė ir pan. „Manyčiau, kad būtų demokratiška šiais laikais moterims leisti pasirinkti tradicinę pavardę arba tokią, kuri neteiktų informacijos apie vedybinį statusą“, teigia Lituaništinė studijų katedros vedėja doc. dr. Meilutė Ramonienė.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad moterų ir mergaičių pavardžių daryba nustatyta leidinyje „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (Vilnius, 1992, p. 34–35), kuris Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr.58 laikomas norminiu leidiniu. Šio leidinio 46 paragrafe nustatyta, kad netekėjusių moterų ir mergaičių pavardės turi priesagas –aitė, –ytė, –iūtė (po j –ūtė) ir aprašyta pavardžių su tokiomis priesagomis daryba, o 47 paragrafe nustatyta, kad ištekėjusių moterų pavardės daromos iš vyriškų pavardžių vartojant priesagas –ienė, –(i)uvienė. Šiame norminiu aktu laikomame leidinyje moterų pavardžių daryba skirstoma į dvi rūšis: netekėjusių moterų ir mergaičių bei ištekėjusių moterų. Taigi pavardės su atitinkama priesaga suteikimą lemia moters santuokinė padėtis. Šiuo požiūriu lietuvių kalbos rašybos taisyklės jau formuoja visuomenės nuomonę, kad tik ištekėjusi moteris gali turėti pavardę su priesaga –ienė, o netekėjusią moterį galima atpažinti pagal pavardę su atitinkama priesaga. Minėtos taisyklės nenumato, kad vyrų pavardžių daryba kistų priklausomai nuo vedybinio statuso.

Civilinio kodekso 3.31 str. įtvirtina sutuoktinių lygias teises pasirinkti pavardę santuokos sudarymo atveju ir nustato, kad abu sutuoktiniai turi teisę pasilikti iki santuokos turėtą savo pavardę, pasirinkti kito sutuoktinio pavardę kaip bendrą pavardę arba pasirinkti dvigubą pavardę. Kodekso 3.69 str. 1 dalyje įtvirtinta sutuoktinio teisė pasilikti savo santuokinę arba iki santuokos turėtą pavardę po santuokos nutraukimo.

Civilinio kodekso 3.167 straipsnis reglamentuoja pavardės vaikui suteikimo klausimus. Šio straipsnio 1 dalis nustato, tėvų pavardės suteikimą vaikui (kai tėvų pavardės vienodos), o 2 dalis nustato pavardės suteikimą, kai tėvų pavardės skirtingos. Tokiu atveju vaikui suteikiama tėvo ar motinos pavardė tėvų sutarimu.

Taigi Civilinio kodekso Trečiosios knygos normos, reglamentuojančios pavardžių suteikimą asmenims, sudarant santuoką bei ją nutraukiant, o taip pat pavardės suteikimą vaikui, registruojant jo gimimą, užtikrina moterų ir vyrų lygias teises pasirinkti norimą pavardę, o gimusio vaiko pavardė nustatoma pagal tėvų pavardę.

Aptariant tarptautinių teisės aktų nuostatas, pažymėtina, kad Europos Sąjungos teisė nereglamentuoja pavardės suteikimo klausimų. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kuri laikoma ES teisės sudėtine dalimi, 8 straipsnis numato kiekvieno asmens teisę į jo privatus ir šeimos gyvenimą apsaugą.

Jungtinių Tautų 1979 m. Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 16 straipsnis įpareigoja valstybes imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų panaikinta moterų diskriminacija visuose santuokos ir šeimos santykiuose, o šio straipsnio g punktas užtikrina vienodas asmenines vyro ir žmonos teises, įskaitant teisę pasirinkti pavardę, profesiją ir užsiėmimą.

Taigi tarptautinės teisės normos neįtvirtina nuostatų dėl pavardžių darybos ir jų formų, suteikdamos valstybėms teisę šiuos klausimus numatyti vidaus teisės aktuose.

Pagal Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 2 dalį moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimas apibrėžiamas kaip pasyvus ar aktyvus elgesys, kuriuo išreiškiamas pažeminimas, paniekimas, taip pat teisių apribojimas ar privilegijų teikimas dėl asmens lyties. Prašyme nenurodyti konkretūs diskriminacijos atvejai, kai moterys buvo pažemintos, paniekintos, ar kai buvo apribotos jų teisės dėl pavardės priesagos, nurodančios vedybinį statusą, pavyzdžiui, kad darbdavys, sužinojęs moters pavardę, nustatė jos vedybinį statusą ir atsisakė priimti ją į darbą. Tačiau gaunami moterų prašymai dėl specifinių pavardžių, dažnai suteikiančių nepageidaujamos informacijos, liudija, kad moterys Lietuvoje, turinčios unikalias pavardes, susiduria ar gali susidurti su problemomis visuomeniniame gyvenime.

Tyrimo metu atkreiptas dėmesys, kad moters ar mergaitės pavardės galūnė ne visada teisingai nusako moters vedybinį statusą, kadangi dažnai ištekėjusi moteris pasirenka mergaitės pavardės priesagą, o išsituokusi moteris pasilieka buvusio sutuoktinio pavardę su priesaga –ienė. Tačiau statistiniai duomenys leidžia daryti išvadą, kad lietuvės moterys, turinčios pavardę su priesaga –ienė dažniausiai yra ištekėjusios arba buvo ištekėjusios anksčiau (remiantis Vilniaus miesto civilinės metrikacijos skyriaus pateiktais duomenimis iš apytiksliai 3200 per metus registruojamų santuokų daugiau nei 3000 atvejų moterys pasirenka sutuoktinio pavardę).

Su pavarde siejamas žmogaus dalyvavimas visuomeniniame gyvenime, santykiai su jo aplinkos ir kitais žmonėmis, jo vaidmuo tam tikrose srityse, o tam tikrais atvejais būtent pagal pavardę žmogus atpažįstamas ir vertinamas už atliktus darbus, sukurtus kūrinius.

Moters pavardė, kaip priskyrimo santuokiniam statusui priemonė, žymiai reikšmingesnė ir svarbesnė moteriai nei vyrui dėl to, kad ji suteikia papildomą, o dažnai nepageidaujamą informaciją apie moters santuokinę padėtį. Santuokinė padėtis priskirtina privataus gyvenimo sričiai. Aukščiausiojo teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime Nr.1 teigiama, kad žmogaus privatus gyvenimas apima privatų šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmenines nuotraukas, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir pan. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalgoje („Teismų praktika“ Nr.9, Lietuvos Aukščiausiasis teismas, 1998, Vilnius) pabrėžiama, kad privačiomis laikomos ne tik teisės aktų konkrečiai saugomos asmeninio gyvenimo sritys, bet ir tos sritys, kurios privačiomis, neliečiamomis laikomos visuomenės papročių, tradicijų ar kultūros įtakoje.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 straipsnis draudžia reikalauti iš darbo ieškančių asmenų informacijos apie jų šeiminių padėtį, amžių, privatų gyvenimą ar šeimos planus. Taigi norinti įsidarbinti moteris (turinti mergaitės ar ištekėjusios moters pavardę), automatiškai priversta pateikti darbdaviui žymiai daugiau informacijos apie save, t.y. šeiminių padėtį, privatų gyvenimą nei ji to norėtų. Padaryta prielaida, kad darbdavio išankstinę nuomonę bei sprendimą apie pretendentę lemia moters pavardė, teikianti dažniausiai teisingą informaciją apie vedybinę padėtį. Tokioje pačioje situacijoje atsidūrusio vyro vedybinis statusas darbdaviui yra nežinomas, jeigu pats vyras nesuteikia šios informacijos. Šiuo požiūriu vyrai, lyginant su mergaitėmis bei moterimis, yra „saugesnėje padėtyje“, t.y. jų pavardės teikia mažiau informacijos apie privatų gyvenimą.

Yra moterų, kurioms įgyta santuokinė pavardė suteikia tam tikro pasitikėjimo ir įsivaizduojamos apsaugos visuomenėje, kurioje moterys su mergaičių pavardėmis, ypač jei jos yra vyresnio amžiaus, tampa pašaipų, nepagrįstai neigiamų vertinimų objektu.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas aplinkybes bei siekiant mergaitėms ir moterims (ištekėjusioms ir neištekėjusioms) sudaryti galimybę akivaizdžiai nepateikti duomenų apie jų šeiminę padėtį (Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 8 str.), ir vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 ir 2 punktais, numatančiais valdžios ir valdymo institucijų pareigą įgyvendinti moterų ir vyrų lygias teises, pasiūlyta Valstybinei lietuvių kalbos komisijai papildyti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr.58 laikomą norminį leidinį „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (Vilnius, 1992, p. 34–35) ir numatyti, kad greta netekėjusių moterų ir mergaičių bei ištekėjusių moterų pavardžių darybos būtų numatytas alternatyvus pavardžių darybos variantas, kur mergaičių ir moterų pavardės būtų sudaromos taip, jog neteiktų galimos informacijos apie vedybinį statusą.

Šiam siūlymui pritarta ir, pakeitus norminį leidinį „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“, moterims leidžiama pasirinkti jos vedybinio statuso nepažyminčios pavardės.

* * *

Kontrolierės iniciatyva pradėtas tyrimas dėl Tarnybos Lietuvos Respublikoje maitinės statuto 31 str. 4 dalies nuostatos, galimai prieštaraujančios Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimams. Maitinės statuto 31 straipsnis 1 dalis nustato, kad Maitinės departamento direktorius gali, neperkeldamas į kitas pareigas, laikinai pavesti maitinės įstaigos pareigūnui be jo sutikimo atlikti kitas atitinkančias jo kvalifikaciją lygiareikšmes, žemesnes arba aukštesnes pareigas kitoje maitinės įstaigoje arba kitoje gyvenamojoje vietovėje. Šio straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad 1 dalies nuostatos netaikomos nėščioms moterims ir pareigūnams, vieniems auginantiems vaiką iki 14 metų, taip pat moterims, auginančioms vaiką iki 8 metų.

Tyrimo metu kreiptasi į Maitinės departamento direktorių, Socialinės apsaugos ir darbo ministrę, Vaiko teisių apsaugos kontrolierę ir paprašyta pateikti informaciją ir paaiškinimus, susijusius su tyrimo problematika.

Maitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos direktorius (tuo metu ėjęs Maitinės direktoriaus pareigas) Valerijonas Valickas 2003-02-28 rašte Nr. 3B-5.27-2525 informavo, kad šiuo metu penkiose maitinėse dirba 2276 maitinės pareigūnai, iš jų 1332 vyrai ir 944 moterys; 530 maitinės pareigūnų turi vaikus iki 8 metų amžiaus, o maitinės pareigūnų amžiaus vidurkis 41 metai. Atsakydamas į klausimą, ar dažnai maitinės pareigūnams laikinai pavadama eiti kitas, atitinkančias jų kvalifikaciją, lygiareikšmes, žemesnes arba aukštesnes pareigas kitoje maitinės įstaigoje arba kitoje gyvenamojoje vietoje, V. Valickas informavo, kad per 2001-2002 metus 243 pareigūnams (iš jų 193 vyrams ir 50 moterų) buvo pavesta eiti kitas pareigas, pritaikius Tarnybos Lietuvos Respublikos maitinėje statuto 31 str. 1 punkto nuostatas. Kartu Maitinės departamento direktorius paaiškino, kad Tarnybos Lietuvos Respublikos maitinėje statutas buvo rengiamas, vadovaujantis anksčiau galiojusiu Darbo sutarties įstatymu, kuriame buvo nustatytas draudimas siųsti į komandiruotę moteris, turinčias vaikų nuo 2 iki 8 metų, jeigu jos nesutinka.

V. Valicko teigimu, naujame Tarnybos Lietuvos Respublikos munitinėje statuto projekte ankstesnės nuostatos yra pakeistos ir numatyta, kad laikinas pavedimas atlikti kitas pareigas be munitinės pareigūno sutikimo negali būti taikomas munitinės pareigūnams, auginantiems vaiką iki 7 metų (bei kitiems išvardintiems munitinės pareigūnams).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė 2003 m. kovo 6 d. rašte Nr. 2-100 informavo, kad Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įtvirtina tėvo ir motinos teisių ir pareigų savo vaikams lygybės principą. Kontrolierė pastebi, kad teisės doktrinoje, aiškinant šį principą, pažymima, jog biologiniu požiūriu ką tik gimusį vaiką glaudesni ryšiai sieja su motina – jis motinos išnešiotas, pirmaisiais gyvenimo mėnesiais yra jos maitinamas.

G. Imbrasienė daro išvadą, kad tiek vaiko motinos, tiek vaiko tėvo teisių ir pareigų vaiko atžvilgiu turinys ir apimtis yra bendra ir vienoda nuo pat vaiko kilmės iš tėvų nustatymo iki vaiko pilnametystės, nepilnamečio emancipacijos ir nepilnamečio santuokos sudarymo. Pasak G. Imbrasienės, vaikas, jei tai įmanoma, turi augti jausdamas abiejų tėvų globą ir atsakomybę, nestokoti meilės ir dorovinės bei materialinės paramos, tinkamam vaiko auklėjimui būtinas emocinis–psichologinis ryšys su abiem tėvais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebi, kad teisės aktai neatskiria ir neakcentuoja vaiko motinos ir vaiko tėvo teisių ir pareigų savo vaiko atžvilgiu apimties ir pagal vaiko amžiaus ribą.

Kontrolierės G. Imbrasienės nuomone, tampa diskutuotinas santykis galimybės, esant tarnybiniam būtinumui, perkėti munitinės pareigūnų šeimas su teisėtais vaiko interesais, ypač kalbant apie situacijas, kai pareigūnas perkeliamas į visiškai kitą gyvenamąją vietovę. G. Imbrasienė pastebi, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaikas gali būti išskirtas su tėvais vadovaujantis teismo sprendimu ir tik tada, kai toks išskyrimas yra būtinas vaiko interesams (kai tėvai žiauriai elgiasi su vaiku, nesirūpina juo arba kai tėvai gyvena atskirai ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas).

Apibendrinus galiojančių teisės aktų nuostatas bei kompetentingų pareigūnų paaiškinimus, padaryta išvada, kad, vadovaujantis Tarnybos Lietuvos Respublikoje munitinės statuto 31 str. 4 dalies nuostatomis, tik moterims, auginančioms vaiką iki 8 metų amžiaus, be jų sutikimo negali būti laikinai pavedama atlikti kitas pareigas, o munitinės pareigūnams vyrams, auginantiems vaiką iki 8 metų amžiaus, gali būti pavesta atlikti tokias pareigas ir be jų sutikimo. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės aktai nustato tėvų valdžios lygybę savo vaikams, t.y. tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios (Civilinio kodekso 3.156 str. 1 d.), taip pat motinos ir tėvo lygybės principą vaiko auklėjimo ir priežiūros atžvilgiu (Civilinio kodekso 3.159 str. 2 d.), bei atsižvelgus į tai, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 str. 1 p. įpareigoja valdžios ir valdymo institucijas užtikrinti, kad rengiamuose ir priimamuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės, manytume, kad nuostatos, numatančios atvejus, kada munitinės pareigūnai negali būti laikinai perkeliama į kitas pareigas, turėtų būti taikomos abiejų lyčių munitinės pareigūnams, auginantiems vaikus iki tam tikro amžiaus.

Atlikus tyrimą, nuspręsta siūlyti Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui bei Šeimos ir vaiko reikalų komisijai, svarstant Tarnybos Lietuvos Respublikoje munitinės statuto projektą, pritarti 31 str. 3 d. nuostatai, kad laikinas

pavedimas atlikti kitas pareigas kitoje muitinės įstaigoje arba kitoje gyvenamojoje vietovėje be muitinės pareigūno sutikimo negali būti taikomas nėščioms muitinės pareigūnėms ir muitinės pareigūnams, auginantiems vaiką iki 7 metų, taip pat muitinės pareigūnams, vieniems auginantiems vaiką iki 16 metų.

2003 m. birželio 19 d. priimto Lietuvos Respublikos muitinėje statuto pakeitimo įstatymo 29 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tarnybinio būtinumo atveju, neperkeliant į kitas pareigas, galima pavesti muitinės pareigūnams atlikti kitas funkcijas, tačiau ši nuostata netaikoma nėščioms muitinės pareigūnėms ir bent vieną vaiką iki 7 metų auginantiems muitinės pareigūnams, taip pat muitinės pareigūnams, vieniems auginantiems bent vieną vaiką iki 16 metų.

* * *

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje gautas pilietės skundas dėl to, kad ji dėl lyties nebuvo priimta į darbą. Pareiškėja teigia, kad vietinėje darbo biržoje sužinojusi, jog bendrovei „Šiaulių ranga“ reikalingi darbininkai, rugsėjo 11 d. kreipėsi į bendrovę. Tačiau tą dieną sekretorė iš jos pareiškimo nepriėmė, paaiškinusi, kad jei viršininkas leis, tada galės jį rašyti. 2003 m. rugsėjo 12 d. pareiškėja apsilankė viršininko kabinete. Viršininkas moteriai paaiškines, kad ją priimtų į darbą, jeigu ji turėtų inžinierinį išsilavinimą, o paprasto darbininko darbas, viršininko nuomone, moteriai būsiąs sunkus.

Skundo tyrimo metu kreiptasi į UAB „Šiaulių ranga“ direktorių ir paprašyta pateikti paaiškinimą dėl skundo dalyko.

UAB „Šiaulių ranga“ direktoriaus pavaduotojas paaiškino, kad geležinkelio kelių remonto ar tiesimo darbas yra pavojingas ir kenksmingas ir pagal šiuos kriterijus moterims kelio darbininko darbas negalimas.

UAB „Šiaulių ranga“ generalinis direktoriaus paaiškino, kad, vadovaujantis sveikatos apsaugos ministro 1998-12-31 įsakymu Nr. 799 patvirtintos „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacijos“ 3.1.2. p., moterų darbas kelio darbuose negalimas, nes esą negalima sudaryti normalių darbo sąlygų geležinkelio kelių remonto ir tiesimo darbuose. UAB „Šiaulių ranga“ generalinis direktoriaus papildomai informavo, kad, vadovaujantis minėtu Sveikatos apsaugos ministro įsakymu, moterys negali dirbti kelio darbininkų darbo, kadangi šis darbas susijęs su geležinkelio detalių, kurių svoris viršija moterims leistinas kilnoti ir pernešti normas.

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad sveikatos apsaugos ministro 1998-12-31 įsakymu Nr. 799 patvirtintos „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacija“ nustato darbo aplinkos veiksnius bei leidžiamus, kenksmingus ir labai kenksmingus veiksnių dydžius (pagal higienos normas). Prie 3 punkte vardijamų kenksmingų ergonominių veiksnių 3.1.2. papunktyje priskiriamas krovinio (krovinio masė kilogramais) kėlimas ir pernešimas kartu dirbant kitą darbą (iki 2 kartų per valandą), kur moterims nustatyta leidžiama krovinio masė iki 10 kg, vyrams – iki 30 kg; kenksminga keliamo krovinio masė moterims 10,1-15,0 kg (daugiau kaip 15 kg kelti draudžiama), o vyrams – 30,1 – 35,0 kg. 3.1.2. papunktyje nustatyta labai kenksminga ir tuo pačiu draudžiama keliamo krovinio masė moterims daugiau kaip 15,0 kg, o vyrams labai kenksminga keliamo krovinio masė 35,1 – 60,0 kg, tačiau vyrams ji nėra draudžiama kaip moterims.

Tame pačiame 3.1.2. papunktyje kaip vienas iš kenksmingų ergonominių veiksnių numatytas krovinio kėlimas ir pernešimas pastoviai per pamainą, kur, pavyzdžiui, labai kenksminga ir tuo pačiu draudžiama krovinio masė moterims daugiau kaip 10,0 kg, o vyrams labai kenksminga krovinio masė 30,1 – 50,0 kg. Ir šiuo atveju 10,0 kg keliamo ir pernešamo krovinio masė nustatyta kaip labai kenksminga ir draudžiama tik moterims, vyrams atitinkamai 30,1-50,0 kg krovinio masė įsakyme nustatyta tik kaip labai kenksminga, tačiau nedraudžiama.

„Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacijos“ 3.1.2. papunktis nustato labai kenksmingus ir tuo pačiu draudžiamus ergonominius veiksnis tik moterims, o vyrams atitinkamai šie veiksniai vardinami tik kaip labai kenksmingi, tačiau nedraudžiami.

2003-10-27 kreiptasi į sveikatos apsaugos ministrą ir paprašyta paaiškinti, dėl kokių priežasčių sveikatos apsaugos ministro 1998-12-31 įsakymu Nr. 799 patvirtintos „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacija“ 3.1.2. papunktyje labai kenksmingų veiksnių dydžiai yra draudžiami tik moterims, o vyrams atitinkami kenksmingų veiksnių dydžiai yra leistini.

Sveikatos apsaugos ministerijos sekretorius Eduardas Bartkevičius paaiškino, kad kenksmingo ergonominio veiksnio – vienkartinio keliamo krovinio masės (kilogramais) - skirtingas reglamentavimas moterims ir vyrams yra pagrįstas anatominiais fiziologiniais skirtumais, kurie lemia nevienodą moters ir vyro organizmo reakciją į darbo aplinkos veiksnis. Ministerijos sekretoriaus teigimu, anatominiai ir fiziologiniai moterų organizmo ypatumai gali sustiprinti kenksmingo profesinio veiksnio potencialą ginekologinių ligų bei moterų reprodukcinės funkcijos sutrikimų genezėje.

Ministerijos sekretorius E. Bartkevičius taip pat informavo, kad minimalius saugos ir sveikatos darbe reikalavimus tais atvejais, kai kroviny s keliamas rankomis ir yra pavojus susižaloti, reglamentuoja Krovinių kėlimo bendrieji nuostatai. Šie nuostatai yra patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo bei sveikatos apsaugos 1998-09-03 įsakymu Nr. 134/493. Pasak ministerijos sekretoriaus, šių nuostatų 27 punktą įpareigoja darbdavį atsižvelgti į darbuotojo sveikatos būklę, amžių, lytį bei kt., kai duodama užduotis atlikti krovimo darbus.

Tarptautinės darbo organizacijos Konvencijos Nr. 127 „Dėl vienam darbuotojui leistino maksimalaus krūvio pernešimo“, ratifikuotos 1994-06-23, 3 straipsnyje nustatyta, kad draudžiama reikalauti arba leisti darbuotojams pernešti rankomis krūvį, kurio svoris gali pakenkti sveikatai arba pažeisti saugumo techniką. Taigi ši Konvencija numato, kad draudžiama dirbantiems, tiek moterims, tiek vyrams, kelti arba pernešti atitinkamus krūvius, galinčius pakenkti sveikatai ar pažeisti saugumo techniką. Šiuo požiūriu sveikatos apsaugos ministro 1998-12-31 įsakymu Nr. 799 patvirtintos „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacija“ 3.1.2. nustato draudžiamus ergonominius veiksnis tik moterims, o vyrams atitinkamai šie veiksniai vardinami tik kaip labai kenksmingi, tačiau nedraudžiami. Padaryta išvada, kad darbdavys gali įpareigoti darbuotoją vyrą kelti 35,1-60,0 kg krovinį ir jį pernešti (iki 2 kartų per valandą) arba pastoviai kelti 30,1-50,0 kg krovinį ir pernešti per pamainą, nes atitinkamų krovinių kėlimas ir pernešimas vyrams nėra draudžiamas, o tik labai kenksmingas jų sveikatai.

Atlikus skundo tyrimą, nuspręsta kreiptis į sveikatos apsaugos ministrą ir pasiūlyti apsvastyti galimybę pakeisti ministro 1998-12-31 įsakymu Nr. 799 patvirtintos „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikacijos“ 3.1.2. punktą taip, kad

jis neprieštarautų Tarptautinės darbo organizacijos Konvencijos Nr. 127 „Dėl vienam darbuotojui leistino maksimalaus krūvio pernešimo“ 3 straipsnio bei Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimams ir apie priimtą sprendimą informuoti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą iki 2003 m. gruodžio 31 dienos.

Taip pat nuspręsta, UAB „Šiaulių ranga“ generaliniam direktoriui pasiūlyti parengti geležinkelio kelio remonto darbininko pareigybės aprašymą, kuriame būtų reglamentuotos kelio darbininko funkcijos (kartu numatyti pernešamų krovinių krūviai ir t.t.), arba kiekvieną pretendentą į darbą supažindinti su būsima kelio darbininko darbo specifiką (atitinkamų krovinių nešiojimais, jų kilnojimais), siekiant išvengti nesusipratimų ir galimų skundų ateityje.

Sveikatos apsaugos ministerijos sekretorius E. Bartkevičius 2003-12-30 rašte informavo, kad Sveikatos apsaugos ministerija numato pripažinti netekusia galios „Higieninių, kenksmingų darbo aplinkos veiksnių klasifikaciją“, kartu pripažinti netekusiu galios 3.1.2 punktą, nes šie klausimai reglamentuoti kituose teisės aktuose, neprieštaraujančiuose Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui.

* * *

Tarnyboje gautas moters skundas, kuriame skundžiamasi, kad, norint būti kraujo donoru, Vilniaus kraujo centrui reikia pateikti pažymą iš ginekologo, o vyrams iš urologo nereikia. Centro darbuotojai motyvuoja tuo, jog tokia tvarka. Moteris nurodė, kad ji įsidarbino viename iš restoranų valytoja. Kadangi reikia dirbti su valymo priemonėmis maitinimo įstaigoje, būtina pasitikrinti sveikatą ir gauti pažymą specialioje knygelėje, kad yra sveika ir gali dirbti šį darbą. Vienas iš gydytojų, kuriuos reikia aplankyti, pasak L. Š., yra ginekologas, o vyrams pas urologą dėl pažymos nereikia eiti. Skundo autorė prašo išsiaiškinti, ar teisėtai tokiais atvejais reikalaujama pažymos iš ginekologo.

Tiriant prašymą, pateikti paaiškinimus buvo paprašyti Sveikatos apsaugos ministras ir Vilniaus kraujo centro direktorius.

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos valstybės sekretorius Vidmantas Žilinskas paaiškino, kad Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. 519 „Dėl donorių sveikatos tikrinimo tvarkos, privalomųjų tyrimų sąrašo, reikiamų donorių sveikatos rodiklių bei donoro apklausos anketos reikalavimų patvirtinimo“, kuriuo vadovaujantis moterys donorės vieną kartą per metus turėjo pristatyti akušerio–ginekologo pažymą, šiuo metu yra peržiūrimas ir tikslinamas moterų ir vyrų lygių galimybių aspektu.

Vidmantas Žilinskas taip pat paaiškino, kad maisto gamybos ir realizavimo darbuotojų sveikata tikrinama, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ 14 priedu „Asmenų, kuriems leidžiama dirbti tik iš anksto pasitikrinus ir vėliau periodiškai besitikrinantiems sveikatą dėl užkrečiamųjų ligų, sveikatos tikrinimo tvarka“. Joje numatyta akušerio–ginekologo konsultacija, jei moteris teisės aktų nustatyta tvarka yra pasirinkusi vidaus ligų gydytoją, o ne bendrosios praktikos gydytoją. Tačiau šis priedas numatomas paskelbti netekusiu galios, nes Sveikatos apsaugos ministerija, vykdydama 2002 m. liepos 19 d. Vyriausybės nutarimą Nr. 1189 „Dėl Lietuvos Respublikos darbo kodekso įgyvendinimo planų patvirtinimo“, patvirtino įstatymų ir kitų norminių teisės aktų, kuriuos reikia suderinti su Lietuvos

Respublikos darbo kodeksu, projektų rengimo plano 2.2 punkte numatytą priemonę, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos darbo kodekso 154 straipsnio 6 dalimi, 265 straipsnio 8 dalimi, 277 straipsnio 2 dalimi parengė Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo “Profesijų, darbų, kuriuos dirbantys asmenys įsidarbindami ir vėliau privalo periodiškai tikrintis sveikatą, sąrašas ir sveikatos patikrinimų tvarka” projektą. Jį rengusi darbo grupė atsižvelgė į moterų ir vyrų lygių galimybių aspektą.

Viešosios įstaigos Vilniaus kraujo centras direktoriaus pavaduotoja medicinai Jakaterina Sizova paaiškino, kad Vilniaus kraujo centro specialistai donorų atranką atlieka, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1990 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. 519 “Dėl donorų sveikatos tikrinimo tvarkos, privalomųjų tyrimų sąrašo, reikiamų donorų sveikatos rodiklių bei donoro apklausos anketos reikalavimų patvirtinimo”. Šio įsakymo 2.6 punkte nurodyta, kad donorės moterys vieną kartą per metus turi pristatyti bendrosios praktikos gydytojo (pirminės sveikatos priežiūros akušerio–ginekologo) pažymą apie persirgtas ligas, gimdymus ir operacijas.

J. Sizova paaiškino, kad, įvertinant moters galimybę duoti kraujo, kraujo donorystės įstaigų specialistams svarbu žinoti, ar moteris neturi kontraindikacijų donorystei. Priešparodymai (kontraindikacijos) donorystei nurodyti minėto Sveikatos apsaugos ministro įsakymo 2.9.2. ir 2.9.2.17 punktuose – nėštumas ir laktacija, nėštumo nutraukimas. Po gimdymo moterys kraujo gali duoti ne anksčiau kaip po 1 metų ir po 3 mėnesių pasibaigus laktacijai. Po nėštumo nutraukimo kraujo duoti leidžiama po 9 mėnesių. Šios fiziologinės būklės (nėštumas, gimdymas, laktacija, nėštumo nutraukimas), būdingos tik moters organizmui.

Direktoriaus pavaduotoja medicinai J. Sizova paaiškino, kad nėštumo, gimdymo arba nėštumo nutraukimo metu vyksta moters organizmo imunizacija vaisiaus antigenais. Po imunizacijos moters kraujyje atsiranda imuniniai antikūnai. Perpylus kraują ar jo komponentus su imuniniais antikūnais ligoniui, galima laukti rimtų potransfuzinių komplikacijų arba reakcijų. Todėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. 519 numatyta, kad moterys, norinčios duoti kraujo, turi pristatyti ginekologo išduotą pažymą, kurioje nurodoma, ar moteris paskutinių 12 mėnesių laikotarpyje turėjo nėštumą, gimdymą, nėštumo nutraukimą. Donorai vyrai, pasak J.Sizovos, privalo vieną kartą per metus pristatyti pažymą apie atliktą plaučių rentgenogramą, kitų medicininių dokumentų iš donorų vyrų nereikalaujama.

Skundo tyrimo metu nustatyta, kad Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 “Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose” 14 priedo (asmenų, kuriems leidžiama dirbti tik iš anksto patikrinus ir vėliau periodiškai besitikrinantiems sveikatą dėl užkrečiamų ligų, sveikatos tikrinimo tvarką) nuostata, jog moteris, norėdama įsidarbinti maitinimo įstaigose, privalo pristatyti pažymą iš ginekologo–akušerio formaliai prieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui. Nors pats profilaktinis moters sveikatos patikrinimo faktas negali būti vertinamas kaip diskriminacija, tačiau tokio patikrinimo išdavoje gali kilti diskriminacinės pasekmės.

Išnagrinėjus skundo dalį dėl moterų, kraujo donorių privalomo sveikatos tikrinimo pas akušerį-ginekologą nustatyta, kad Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1990 m. lapkričio 30 d. įsakymo Nr. 519 “Dėl donorų sveikatos tikrinimo tvarkos, privalomųjų tyrimų sąrašo, reikiamų donorų sveikatos rodiklių bei donoro apklausos anketos reikalavimų patvirtinimo”. 2.6 punkto nuostata, kad donorės moterys

vieną kartą per metus turi pristatyti bendrosios praktikos gydytojo (pirminės sveikatos priežiūros akušerio–ginekologo) pažymą apie persirgtas ligas, gimdymus ir operacijas taip pat formaliai neprieštarauja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymui.

Atlikus skundo tyrimą, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 str. 1 dalies 1 punktu, 12 straipsnio 2 dalimi ir 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu, nuspręsta siūlyti Sveikatos apsaugos ministru J.Olekai atitinkamai pataisyti 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ 14 priedą (asmenų, kuriems leidžiama dirbti tik iš anksto pasitikrinus ir vėliau periodiškai besitikrinantiems sveikatą dėl užkrečiamų ligų, sveikatos tikrinimo tvarką).

Sveikatos apsaugos ministerijos valstybės sekretorius Vidmantas Žilinskas informavo, kad Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakymo Nr. 301 „Dėl profilaktinių sveikatos priežiūros tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ 14 priedas pripažintas netekęs galios.

* * *

Kontrolieriaus tarnyboje gautas A. R., gyvenančios Vilniaus mieste, skundas, dėl galimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo. Skundo autorė išreiškė abejones dėl nevienodo pensinio amžiaus moterims ir vyrams nustatymo bei atitikimo šiuolaikinei moterų ir vyrų lygių galimybių politikai. Autorė teigia, kad pagal Lietuvos Respublikos įstatymus moterims taikoma trumpesnio darbingo amžiaus riba įpareigoja moteris nutraukti darbą pakankamai darbingame amžiuje ir todėl joms atimama galimybė pratęsti darbo stažą, gauti su darbine veikla susijusias pajamas, realizuoti save mėgiamoje profesinėje veikloje. Skunde teigiama, kad ilgesnis vyrų darbingas amžius bei galimybė daugiau uždirbti įtvirtina vyro, kaip šeimos maitintojo, statusą, nors dabartinėje modernioje visuomenėje šeimą išmaitinti gali ir moteris.

Tiriant skundą, pateikti nuomonę dėl minėtos nuostatos buvo paprašyti Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinis direktorius, Socialinės apsaugos ir darbo ministrė, Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktorius.

Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus pavaduotojas Deividas Kriaučiūnas 2003 m. rugsėjo 5 d. rašte Nr. 30/03-09-08 paaiškino, kad visų asmenų lygiateisiškumas ir jų apsauga nuo diskriminacijos yra universali teisė, pripažinta daugelyje tarptautinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, todėl jokie nacionalinės teisės aktai neturi sukelti prielaidų siauresniam tarptautiniais Lietuvos įsipareigojimais garantuotų žmogaus teisių aiškinimui. Rašte teigiama, kad tiek 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktą 3 straipsnis, tiek 1966 m. Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą 3 straipsnis numato valstybių, šių Paktų dalyvių, pareigą garantuoti moterims ir vyrams lygias galimybes naudotis Paktuose numatytais teisėmis. Jungtinių Tautų rėmuose priimtos Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 2 straipsnis smerkia visų formų diskriminaciją ir įpareigoja valstybes imtis atitinkamų teisinių ir kitų priemonių, įskaitant sankcijas, siekiant uždrausti bet kokią moterų diskriminaciją.

D. Kriaučiūnas paaiškino, kad Europos Sąjungos teisėje ypač didelis dėmesys skiriamas moterų ir vyrų lygių galimybių principo įgyvendinimui bei diskriminacijos lyties pagrindu draudimui. Europos Sąjungos teisėje yra taikomas „vienodo traktavimo“ principas, kurio esmė – vienodų galimybių moterims ir vyrams darbo santykiuose

sudarymas, įskaitant vienodą apmokėjimą už lygiavertį darbą, vienodas karjeros galimybes abiejų lyčių atstovams, taip pat vienodų galimybių socialinės apsaugos sferoje suteikimą. Moterų ir vyrų lygių galimybių principas yra įtvirtintas Europos Bendrijos steigimo sutarties 141 straipsnyje. Šio straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad siekiant realiai užtikrinti visišką moterų ir vyrų lygybę per visą darbingą amžių, vienodos traktuotės principas nekludo valstybėms narėms ir toliau laikytis arba imtis priemonių, numatančių konkrečias lengvatas, padedančias nepakankamai atstovaujamai lyčiai verstis profesine veikla arba šalinančias ar kompromituojančias nepalankias sąlygas profesinėje veikloje.

Generalinio direktoriaus pavaduotojas D. Kriaučiūnas paaiškino, kad ET Direktyvos 86/378/EEB 6 straipsnio 1 dalies f punkte nurodyta, jog skirtingo pensinio amžiaus nustatymas priskiriamas prie nuostatų, pažeidžiančių moterų ir vyrų lygaus traktavimo principą. Tačiau direktyvos 9 straipsnio 1 dalies a punktas leidžia nukrypti nuo vienodo traktavimo principo, nustatant skirtingą pensinį amžių senatvės pensijai gauti, bet tik laikinai, kol bus pasiekta lygybė pagal valstybės įstatymais nustatytas socialinio draudimo schemas arba vėliausiai, kai tai bus reikalaujama pagal atskirą direktyvą. Tai reiškia, kad Europos Sąjungos valstybės narės turėtų siekti suvienodinti moterų ir vyrų pensinį amžių, bet kol kas Europos Sąjungos teisė numato valstybėms narėms galimybę nustatyti skirtingą moterų ir vyrų pensinį amžių ir ši nuostata nėra laikoma diskriminacija lyties pagrindu.

Pasak D.Kriaučiūno, Europos Teisingumo teismas *Marshall v Southampton* ir *SW Hampshire Area Health Authority* byloje C-152/84 išaiškino, kad skirtingas moterų ir vyrų pensinio amžiaus nustatymas vis dėlto bus laikomas diskriminacija tuo atveju, jei moterims bus nustatyta žemesnė pensinio amžiaus riba ir sulaukusios šio amžiaus, moterys vien tik dėl šios priežasties bus priverstos palikti darbo vietą, kai tuo tarpu to paties amžiaus vyrai turės teisę dirbti toliau, nes jiems bus nustatyta aukštesnio pensinio amžiaus riba. Generalinio direktoriaus pavaduotojas kartu paaiškino, kad Europos Sąjungos teisėje vyrauja tendencija, kad asmuo, sulaukęs pensinio amžiaus įgyja tik teisę gauti senatvės pensiją, bet ne pareigą palikti savo darbo vietą. 1982 m. gruodžio 10 d. Europos Tarybos rekomendacijoje 82/857/EEB siūloma įvesti kuo lankstesnę sistemą ir įtvirtinti laisvanoriškumo principą, išeinant iš darbo ir gaunant senatvės pensiją. Todėl darbuotojas, sulaukęs pensinio amžiaus, bet turintis atitinkamą kvalifikaciją ir tinkamą darbui sveikatą, turėtų teisę pats spręsti, ar jam palikti darbo vietą, ar tęsti darbą toliau. Įtvirtinus laisvanoriškumo principą išeinant iš darbo ir gaunant senatvės pensiją, skirtingas moterų ir vyrų pensinio amžiaus nustatymas praktikoje nebebūtų toks aktualus. Taigi nors Europos Sąjungos teisė nenustato konkrečių amžiaus ribų, kurios būtų taikomos valstybėse narėse senatvės pensijoms gauti, moterų ir vyrų vienodo traktavimo principo buvimas sudaro pagrindą nediferencijuoti moterų ir vyrų pensinio amžiaus ribų. Rašte išreiškiama nuomonė, kad, atsižvelgiant į ES teisės vystymosi tendencijas šioje srityje, kol bus įtvirtintas griežtas reikalavimas dėl visiškos lygybės, nustatant abiejų lyčių pensinį amžių, skirtingas moterų ir vyrų pensinis amžius būtų pateisinamas tada, kai yra įtvirtintas laisvanoriškumo principas, suteikiantis teisę moterims (kadangi jų pensinio amžiaus riba žemesnė) laisvai pasirinkti, ar joms toliau dirbti, ar išeiti iš darbo ir tuo sudarant sąlygas išvengti diskriminacijos dėl lyties. Kitas variantas, kai nustatomas skirtingas moterų ir vyrų pensinis amžius senatvės pensijai gauti, tačiau nustatoma tam tikra schema, pagal kurią ateityje minėtas amžius bus suvienodintas, taip pat atitiktų ir direktyvos 86/378/EEB nuostatas. Pavyzdžiui, Belgija anksčiau buvo nustačiusi moterims

60 metų, o vyrams 65 metų pensinį amžių, tačiau 1997 m. sausio 17 d. įstatymas įtvirtino vienodą pensinį amžių abiem lytim, tuo pačiu nustatydamas 13 metų pereinamąjį laikotarpį (iki 2009 m.) moterų pensiniam amžiui pasiekti iki 65 metų.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sekretorė Audronė Morkūnienė 2003 m. rugsėjo 17 d. rašte Nr. (18.3-51)-SD-6266 paaiškino, kad teiginys, jog “moterims taikoma trumpesnio amžiaus riba įpareigoja moteris nutraukti darbą pakankamai darbingame amžiuje ir todėl joms atimama galimybė pratęsti darbo stažą”, teisingas tik iš dalies. Trumpesnis darbinis laikotarpis gali būti taikomas tik dirbantiems pagal darbo sutartį asmenims, t.y. remiantis Darbo kodekso nuostatomis darbo sutartis gali būti nutraukiama darbdavio iniciatyva nesant darbuotojo kaltės, jei darbuotojas jau yra įgijęs teisę į visą senatvės pensiją arba ją gauna. Asmenys, kuriems dirbant yra taikomas Valstybės tarnybos įstatymas, atleidžiami iš pareigų kai “pasibaigia pakaitinio valstybės tarnautojo priėmimo į laikinai negalinčio eiti karjeros valstybės tarnautojo pareigas laikas arba valstybės tarnautojui sueina 62 metai ir 6 mėnesiai ar baigiasi jo tarnybos pratęsimo terminas, arba baigiasi politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautoją į pareigas priėmusio valstybės politiko ar kolegialios valstybės institucijos įgaliojimai”. Valstybės tarnautojams, tiek moterims, tiek vyrams, taikomas vienodas atleidimo iš valstybės tarnybos amžius.

Ministerijos sekretorė A. Morkūnienė paaiškino, kad nemažai gyventojų, kurių dauguma yra moterys, reikalauja skirti priešlaikines senatvės pensijas (t.y. dar nesukakus senatvės pensijos amžiaus), nes vyresnio amžiaus asmenims, ypač moterims, tampa vis sudėtingiau įsidarbinti ir išlikti darbe. Esant dabartinei demografinėi situacijai, moterų ir vyrų senatvės pensijos amžiaus suvienodinimas galimas tik ilginant moterų senatvės pensijos amžių. Todėl pensinio amžiaus ilginimas moterims sukeltų dar didesnę tam tikros dalies gyventojų nepasitenkinimą.

A. Morkūnienė paaiškino, kad pagal Europos Sąjungos teisę skirtingo pensinio amžiaus nustatymas priskiriamas prie nuostatų pažeidžiančių vienodo požiūrio į moteris ir vyrus, kaip lygiaverčius darbo rinkos dalyvius, principą. Todėl valstybės – Europos Sąjungos narės, siekdamos išvengti diskriminacijos lyties pagrindu, turėtų suvienodinti moterų ir vyrų pensinį amžių. Tačiau kol kas Europos Sąjungos teisė numato valstybėms narėms išimtį ir galimybę nustatyti skirtingą moterų ir vyrų pensinį amžių, nustatant tam tikrą socialinio draudimo schemą, pagal kurią ateityje minėtas amžius būtų palaipsniui ar kitaip suvienodintas. Todėl ateityje, atsižvelgiant į gyventojų socialinę ekonominę padėtį, jų interesus bei įvertinus šalies finansines galimybes, skirtingo moterų ir vyrų pensinio amžiaus klausimas, be abejo, bus peržiūretas.

Lietuvos darbo biržos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus pavaduotoja l.e. direktoriaus pareigas Janina Gaižutytė 2003 m. spalio 1 d rašte Nr. Sd-2980-(14.3-09) paaiškino, kad atsižvelgiant į integracijos į Europos Sąjungos procesą pažymėtina, jog tik keturiose Europos Sąjungos valstybėse narėse – Austrijoje, Belgijos Karalystėje, Italijoje, Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje nustatytas skirtingas moterų ir vyrų senatvės pensijos amžius. Be to, Belgijos Karalystėje ir Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje pensinis moterų amžius palaipsniui bus prilygintas pensiniam vyrų amžiui. Janina Gaižutytė paaiškino, jog šiuo metu Europos Sąjungoje akivaizdžios darbo jėgos stygiaus ir asmenų senėjimo tendencijos. “Dėl aukščiau išvardintų motyvų ir siekiant išvengti socialinių, ekonominių ir kitų problemų, manytume, jog ir Lietuvos Respublikoje būtų tikslinga nustatyti vienodą

moterų ir vyrų senatvės pensijos amžių, palaipsniui prilyginant pensinį moterų amžių pensiniam vyrų amžiui’, - teigia direktoriaus pavaduotoja Janina Gaižutytė.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnyje yra įtvirtinta, jog valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas įsigaliojo 1995 m., pakeisdamas nuo 1956 m. galiojusį sovietinį Pensijų įstatymą. Nuo 1995 m. pensinis amžius Lietuvoje pailgėjo ir toliau ilgėjo kasmet po du mėnesius vyrų ir keturis – moterų, o nuo 2001 m. sausio 1 dienos senatvės pensijos amžius tiek moterims, tiek vyrams kasmet didinamas po 6 mėnesius, kol pasieks 60 metų moterų ir 62,5 metų – vyrų.

Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 44 straipsnio 6 punkte nurodyta, kad valstybės tarnautojas atleidžiamas iš pareigų, kai pasibaigia pakaitinio valstybės tarnautojo priėmimo į laikinai negalinčio eiti karjeros valstybės tarnautojo pareigas laikas arba tarnautojui sueina 62 metai ir 6 mėnesiai ar baigiasi jo tarnybos pratęsimo terminas, arba baigiasi politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautoją į pareigas priėmusio valstybės politiko ar kolegialios valstybės institucijos įgaliojimai.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme įtvirtintos dvi skirtingos pensijos amžiaus ribos. Vienu atveju moteris atleidžiama iš darbo suėjus 60 metų, o kitu atveju 62 metai ir 6 mėnesiai.

2000 metų Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 23 straipsnis nustato, kad moterų ir vyrų lygybę būtina užtikrinti visose srityse, įskaitant įsidarbinimą, darbą ir atlyginimą. Tačiau lygybės principas neturi trukdyti taikyti ar patvirtinti priemonių, numatančių tam tikras privilegijas nepakankamai atstovaujamai lyčiai. 1996 metų Europos socialinių teisių chartijos 20 straipsnyje įtvirtinta teisė į vienodą padėtį ir vienodas galimybes į darbą ir profesiją nediskriminuojant dėl lyties. Šias nuostatas numato ir Europos Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartijos 16 straipsnis.

Tarybos direktyvoje 79/7/EEB dėl lygaus moterų ir vyrų traktavimo principo įdiegimo socialinės apsaugos sferoje 6 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad valstybės narės gali numatyti, kad amžiaus, kurio sulaukus suteikiama arba įgyjama teisė gauti senatvės ar invalidumo pensiją, nustatymas pagal profesinės socialinės apsaugos sistemas, įskaitant pagal šias sistemas nustatomą skirtingą darbuotojų amžių arba sudaromas darbuotojų grupes arba nustatomas darbuotojų kategorijas, ir pagal tokias sistemas aktuariams apskaičiavimams taikomi susiję kriterijai nelaikomi diskriminacija dėl amžiaus, jei dėl to nepradedama diskriminuoti dėl lyties.

2000 m. vasario 14 d. Tarybos rekomendacijoje 2000/164/EB valstybės narės taip pat yra skatinamos didinti dalyvavimą darbo rinkoje, įtraukiant visas gyventojų grupes. Valstybės turėtų skatinti aktyvų senėjimą bei stengtis išlaikyti palankias sąlygas, kad pagyvenę asmenys kuo ilgiau neprarastų savo darbo vietas.

Iš surinktos medžiagos paaiškėjo, kad Lietuvoje yra nustatytos skirtingos pensinio amžiaus ribos, tačiau atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės vystymosi tendencijas šioje srityje ir kol bus nustatytas griežtas reikalavimas dėl visiškos lygybės nustatant abiejų lyčių pensinį amžių nacionaliniuose teisės aktuose pasiūlyta numatyti vienodą moterims ir vyrams pensinį amžių.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 1 punktu, 12 straipsnio 2 dalimi bei 24 straipsnio 2 punktu ir Lietuvos

Respublikos Seimo Statuto 10 skirsnio 49 straipsnio 2 punktu, buvo nuspręsta, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės vystymosi tendencijas dėl vienodo pensinio amžiaus ribos moterims ir vyrams nustatymo, atkreipti Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos, Socialinių reikalų ir darbo komitetų dėmesį į tai, jog ateityje svarstant, keičiant įstatymus, reglamentuojančius pensinį amžių, būtina vadovautis ir minėtomis Europos Sąjungos teisės nuostatomis.

* * *

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyboje gautas Kauno miesto gyventojos prašymas dėl nuosavybės teisių atkūrimo į jos pirmojo (mirusiojo) vyro žemę. Prašymo autorė teigia, kad yra sudariusi kitą santuoką po sutuoktinio mirties ir, pasak žemėtvarkos specialistų, yra praradusi teisę atkurti nuosavybės teises į pirmojo vyro Armono Račiūno turėtą žemę. Prašymo autorė pateikė Kauno apskrities viršininko administracijos Kauno m. žemėtvarkos skyriaus vedėjo P.Sabeckio 2003-03-20 raštą Nr. 02-71, 2003-06-12 raštą Nr. 562 bei kitus raštus, kuriuose patvirtinama, pareiškėjai negalima atkurti nuosavybės teisių į jos pirmojo vyro žemę, kadangi ji po sutuoktinio mirties sudarė kitą santuoką.

Prašymo autorės teigimu, moterys, sudarančios santuoką, dažniausiai pasirenka sutuoktinio pavardę. Būtent dėl to moterys, pasak prašymo autorės, automatiškai pateikia informaciją apie kitos santuokos sudarymą po sutuoktinio mirties žemėtvarkos skyriui ir negali pretenduoti į mirusiojo sutuoktinio turėtą žemę. Moterys dėl šios priežasties esą yra diskriminuojamos. Vyrai, pareiškėjos teigimu, sudarę santuoką, pavardės nekeičia ir todėl gali kreiptis į atitinkamas institucijas dėl nuosavybės teisių atkūrimo į mirusiosios sutuoktinės turėtą žemę. Prašymo autorės žiniomis, tokiais atvejais žemėtvarkos tarnybos netikrina duomenų apie pretendento santuokinę padėtį ir taip pretendentas vyras, turėdamas galimybę nepateikti informacijos apie kitą santuoką, gali prašyti atkurti nuosavybės teises į mirusiosios sutuoktinės žemę.

Prašymo tyrimo metu kreiptasi į Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos ir paprašyta paaiškinti, ar yra atkuriamos nuosavybės teisės į mirusiojo sutuoktinio žemę, jei pretendentas sudarė santuoką po sutuoktinio mirties, o taip pat informuoti, ar pretendentai privalo pateikti informaciją apie tai, kad jie nėra sudarę kitos santuokos tais atvejais, kai jie pateikia prašymus atkurti nuosavybės teises į mirusiojo sutuoktinio žemę.

Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos generalinis direktorius Kazys Maksvytis 2004-01-21 rašte Nr. 4B-(3.1)-63 informavo, kad tarnybos specialistų nuomonė nėra privalomojo pobūdžio. Generalinis direktorius K. Maksvytis paaiškino, kad, vadovaujantis Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą įstatymo 2 straipsnio nuostatomis, nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą gali būti atkuriamos ne tik pačiam turto savininkui, bet ir turto savininko vaiko (įvaikio), kuris yra miręs, sutuoktiniui, vaikams (įvaikiams) – į mirusiajam tenkančią išlikusio nekilnojamojo turto dalį.

Kartu K. Maksvytis paaiškino, kad pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997-09-29 nutarimu Nr. 1057 patvirtintos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos 3 punktą, galiojusį iki 1999 m. lapkričio 11 d., tais atvejais, kai santuoka baigėsi dėl turto savininko mirties,

sutuoktiniui nuosavybės teisės į turtą atkuriamos, jeigu jis nesudarė naujos santuokos. Generalinis direktorius informavo, kad Teisingumo ministerija 2000-11-14 rašte Nr.0105-0004003/0007094 yra pateikusi nuomonę, jog buvęs sutuoktinis, sudaręs naują santuoką, praranda teisę atkurti nuosavybės teises, kadangi santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis miršta arba santuoka nutraukiama įstatymų nustatyta tvarka.

Generalinio direktoriaus K. Maksvyčio nuomone, sutuoktinis, sudaręs naują santuoką, praranda teisę atkurti nuosavybės teises į buvusio sutuoktinio bei jo šeimos išlikusį nekilnojamąjį turtą. Ši nuostata, K. Maksvyčio nuomone, taikoma tiek sutuoktinėms, tiek sutuoktiniams, nes tiek sutuoktinis, tiek sutuoktinė privalo pateikti ryšį su buvusiu savininku patvirtinančius dokumentus.

Skundo tyrimo nustatyta, kad galiojantys teisės aktai, reglamentuojantys nuosavybės teisių atkūrimą į nekilnojamąjį turtą, t.y. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą įstatymas bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997-09-29 nutarimu Nr. 1057 patvirtintos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos ir sąlygų nuostatos, nenumato sąlygų dėl kitos santuokos sudarymo pretendentams, norintiems atkurti nuosavybės teises į mirusiojo sutuoktinio nekilnojamąjį turtą. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 4 punkte bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997-09-29 nutarimu Nr. 1057 patvirtintos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos 2.4 punkte nustatyta, kad prašymus atkurti nuosavybės teises pateikia turto savininko vaiko (įvaikio), kuris yra miręs, sutuoktinis, vaikai (įvaikiai) – į mirusiajam tenkančią išlikusio nekilnojamojo turto dalį.

Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą įstatymas numato, kad kartu su prašymu atkurti nuosavybės teises pateikiami nuosavybės teises į nekilnojamąjį turtą ir giminystės ryšį įrodantys dokumentai, o Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos 12 ir 14 punktai nustato, kokie dokumentai yra laikytini patvirtinančiais nuosavybės teises ir įrodančiais giminystės ryšį. Remiantis minėtos tvarkos 14 punktu, jei nuosavybės teisės atkuriamos asmeniui į mirusiojo sutuoktinio nekilnojamąjį turtą, pridedami mirties faktą bei giminystės ryšį patvirtinantys dokumentai. Tos pačios tvarkos 14 punkte nurodyta, kad giminystės ryšį patvirtinančiais dokumentais laikomi gimimo liudijimai, santuokos liudijimai, savininko ar jo vaikų mirties liudijimai, o jų nesant – išrašai iš bažnyčios dokumentų.

Remiantis tyrimo metu surinkta medžiaga, padaryta išvada, kad galiojantys teisės aktai nenumato apribojimų dėl kitos santuokos sudarymo asmenims, norintiems atkurti nuosavybės teises į mirusiojo sutuoktinio žemę, tačiau praktikoje šie apribojimai yra taikomi, o jų taikymo teisėtumas yra svarstytinas.

Remiantis statistikos duomenimis (pagal Vilniaus miesto civilinės metrikacijos skyriaus pateiktus duomenis iš apytiksliai 3200 per metus registruojamų santuokų daugiau nei 3000 atvejų moterys pasirenka sutuoktinio pavardę), moterys, sudariusios santuoką, žymiai dažniau nei vyrai pasirenka sutuoktinio pavardę, gi vyrai, sudarę kitą santuoką, labai retai keičia pavardę. Todėl, esant susiformavusiai praktikai, kai nuosavybės teisės į mirusiojo sutuoktinio nekilnojamąjį turtą neatkuriamos asmenims, jeigu jie sudarė kitą santuoką, ir esant reikalavimui kartu su prašymu atkurti nuosavybės teises pateikti tik mirusiojo sutuoktinio gimimo liudijimą, mirties liudijimą bei su juo sudarytos santuokos liudijimą, vyrams, sudariusiems kitą santuoką ir nepakeitusiems

pavardės, yra galimybė atkurti nuosavybės teises į mirusios sutuoktinės nekilnojamąjį turtą. Minėti teisės aktai formaliai yra vienodi moterims ir vyrams, bet juos taikant, gali atsirasti lengvatų vyrams, nes teisės aktai nereikalauja pateikti duomenų apie tai, ar jie nesudarė kitos santuokos, o todėl jų dabartinis vedybinis statusas kompetentingoms institucijoms lieka nežinomas. Moterys, sudariusios kitą santuoką ir pakeitusios pavardę, automatiškai deklaruoja vedybinį statusą ir praranda teisę į mirusiojo sutuoktinio turėto nekilnojamojo turto nuosavybės teisių atkūrimą. Tokia praktika, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 4 dalimi, gali būti traktuotina kaip netiesioginė diskriminacija dėl lyties.

Atlikus skundo tyrimą, vadovaujantis Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu, nuspręsta pasiūlyti Lietuvos Respublikos Vyriausybei bei Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos apsvarstyti galimybę pakeisti arba papildyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997-09-29 nutarimu Nr. 1057 patvirtintos Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarką taip, kad būtų aiškiai ir konkrečiai reglamentuotas klausimas dėl nuosavybės teisių į atkūrimo į mirusiojo sutuoktinio nekilnojamojo turto po to, kai sudaryta kita santuoka.

2.4 Skundų tyrimų santraukos dėl pažeidimų darbo santykių srityje, valstybės tarnyboje bei kitose užimtumo srityse

Tarnyboje gautas moters prašymas dėl to, kad jai nebuvo suteikta galimybė dalyvauti pretendentų atrankoje, kurią vykdė Įdarbinimo tarpininkavimo centras, esantis Kaune. Pasak pareiškėjos, 2003–05–17 dienraštyje „Lietuvos rytas“ Nr. 113 buvo išspausdintas skelbimas, kuriame nurodyta, kad sparčiai plečiančiai savo veiklą medžio apdirbimo įmonei, gaminančiai medžio plokštes, reikalingas medienos technologas. Skelbime buvo nurodyta, kad atranką vykdo Įdarbinimo tarpininkavimo centras bei pateikti šio centro rekvizitai.

Prašymo autorė paaiškino, kad 2003 m. gegužės 20 d. elektroniniu paštu nusiuntė savo gyvenimo aprašymą Įdarbinimo tarpininkavimo centrui. 2003 m. gegužės 20 d. 11:14 val. jos nurodytu elektroninio pašto adresu: kaisvandenys@takas.lt gautas Įdarbinimo tarpininkavimo centro atsakymas (išsiųstas iš el. pašto, kurio adresas itc@takas.lt), adresuotas pareiškėjai, kuriame rašoma, kad „šiai pozicijai darbdaviai pageidauja priimti vyrą. Atsiprašome.“ Moteris kartu su prašymu pateikė Įdarbinimo tarpininkavimo centro 2003 m. gegužės 20 d. atsiųstos žinutės kopiją bei savo gyvenimo aprašymą. Pareiškėja yra baigusi Kauno technologijos universiteto Dizaino ir technologijos fakultetą, kur įgijo medienos gaminių dizaino ir technologijos specialybę.

Skundo tyrimo metu kreiptasi į Įdarbinimo tarpininkavimo centro vadovą ir paprašyta informuoti, kokia įmonė, įstaiga ar organizaciją pavedė Centrui vykdyti pretendentų atranką, taip pat paprašyta paaiškinti, dėl kokių priežasčių moterims nebuvo leista dalyvauti pretendentų atrankoje bei pateikti paskelbtos pareigybės aprašymą.

Įdarbinimo tarpininkavimo centro vadovas 2003 m. gegužės 29 d. rašte paaiškino, kad jo vadovaujame centre dirba jaunas administratorius, kuris esą skelbimo tekstą dienraštyje suprato tiesmukiškai ir esą jis nebuvo informuotas, jog lietuvių kalboje vyriškąją gimine rašomos pareigos reiškia, kad darbas siūlomas lygiomis teisėmis moteriai ir vyrui. Atsižvelgiant į tai, kad Įdarbinimo tarpininkavimo centro vadovas rašte

nepateikė prašytos informacijos, t.y. nenurodė, kokia įmonė ar įstaiga užsakė skelbimą bei neatsiuntė pareigybės aprašymo, 2003 m. birželio 3 d. pakartotinai kreiptasi į jį ir prašyta pateikti minėtą informaciją.

2003 m. birželio 5 d. gautas Įdarbinimo tarpininkavimo centro administratorės paaiškinimas dėl prašymo dalyko, kuriame ji paaiškino, kad buvo vykdoma pretendentų medienos technologo pareigoms užimti atranka ir reikėję atrinkti medienos technologą. Pasak administratorės, medienos technologas turėtų gerai nusimanyti klijuotos medienos technologijoje, turėti puikius darbo organizavimo įgūdžius. Atrankos metu buvo pristatyti trys kandidatai. Administratorė prisipažino, kad Įdarbinimo tarpininkavimo centre dirba nuo 2003 m. balandžio 1 d. ir, organizuodama pretendentų atranką medienos technologo pareigoms užimti, pareigų pavadinimą supratusi kaip vyriškosios giminės. Administratorė paaiškino, kad įmonė jokių apribojimų dėl lyties nepateikė.

2003 m. birželio 24 d. gautas Įdarbinimo tarpininkavimo centro direktorius informavo, kad jo vadovaujamas centras sudarė sutartį su UAB „Medžio plokštė“ dėl darbuotojų atrinkimo medienos technologo pareigoms užimti ir patvirtino, kad UAB „Medžio plokštė“ nenurodė reikalavimų dėl pretendento lyties.

2003 m. birželio 25 d. kreiptasi į UAB „Medžio plokštė“ direktorių ir paprašyta informuoti, ar Įdarbinimo tarpininkavimo centrui nurodyta vykdyti pretendentų atranką (skelbime minėtoms medienos technologo pareigoms užimti), teikiant pirmenybę vyrams.

UAB „Medžio plokštė“ direktorius 2003 m. birželio 25 d. rašte Nr. 01/232/1 paaiškino, kad bendrovė kreipėsi Įdarbinimo tarpininkavimo centrą dėl medienos technologo atrankos ir jokių pageidavimų dėl pretendento lyties nepateikė ir nenurodė, kad pirmenybę teikti vyrams.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5 straipsnio 1 punktą numato, kad darbdavys, įgyvendindamas lygias moterų ir vyrų teises, privalo priimdamas į darbą asmenis, taikyti jiems vienodus atrankos kriterijus. Atsižvelgiant į tai, kad UAB „Medžio plokštė“ įgaliojo Įdarbinimo tarpininkavimo centrą vykdyti pretendentų atranką ir tokiais veiksmais perdavė minėtam centrui savo, kaip darbdavio funkcijas, įdarbinimo srityje, Įdarbinimo tarpininkavimo centras buvo įpareigotas taikyti visiems pretendentams vienodus atrankos kriterijus.

Įvertinus tyrimo metu surinktą medžiagą, padaryta išvada, kad Įdarbinimo tarpininkavimo centro administratorė pretendentei (skundo autorei) suteikė klaidingą informaciją apie tai, kad medienos technologo pareigoms užimti reikalingas vyras ir todėl apribojo jos, kaip moters, (darytina prielaida, kad ir kitų moterų) teises dalyvauti pretendentų atrankoje ir tokiais veiksmais padarė Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 6 straipsnio 1 punkto pažeidimą (1 p. numato darbdavio pareigą taikyti vienodas įdarbinimo sąlygas moterims ir vyrams).

Vadovaujantis aukščiau išdėstytomis aplinkybėmis ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 6 punktu, nuspręsta išpėti Įdarbinimo tarpininkavimo centro administratorę, įgaliotą UAB „Medžio plokštė“ vykdyti pretendentų atranką, dėl padaryto Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 6 straipsnio 1 punkto pažeidimo. Taip pat buvo atkreiptas Įdarbinimo tarpininkavimo centro direktoriaus dėmesys į tai, kad Įdarbinimo tarpininkavimo centro darbuotojus būtina informuoti apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 5, 6, 8 straipsnių reikalavimus, įpareigojančius darbdavius įgyvendinti lygias moterų ir vyrų teises.

Idarbinimo tarpininkavimo centro direktorius informavo, kad administratorė už padarytą pažeidimą nubausta drausmine tvarka, t.y. jai buvo pareikštas papeikimas.

* * *

Tarnyboje gautas Vilniaus gyventojos M. M. skundas dėl galimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo. Skundo autorė nurodo, kad ji Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos Vilniaus skyriuje užima vyresniosios valstybinės inspektorės pareigas. Pareiškėja teigia, kad yra diskriminuojama dėl lyties, kadangi tokį pat darbą atliekantis jos kolega E. P. turi geresnes darbo sąlygas, jam mokamas didesnis atlyginimas už vienodą darbą, nesant jokių įstatymais numatytų jo, kaip darbuotojo, pranašumų.

Skundo autorė nurodė, kad valstybės tarnyboje dirba nuo 1990 m. kovo 11 d. ir yra didžiausią darbo stažą turinti, ir tą pačią sritį kuriojanti inspekcijos darbuotoja, neturinti tarnybinių nuobaudų. Jos funkcijos yra kontroliuoti rinkoje naftos produktus ir keletą kitų mažesnių gaminių grupių. Pastaroji turi būtiną šioms pareigoms užimti išsilavinimą (KPI – chemijos pramonės procesai ir aparatai). Analogiškas funkcijas inspekcijoje atlieka E. P., turintis trumpesnę darbo stažą valstybės tarnyboje ir jo išsilavinimas yra aukštesnis (KPI – mašinų gamyba). Iki Valstybės kokybės inspekcijos reorganizavimo į Ne maisto produktų inspekciją 2000 m. liepos 14 d. jie abu užėmė vyriausiųjų valstybės inspektorių pareigas, kontroliavo naftos produktų kokybę ir gavo vienodą atlyginimą bei turėjo vienodas darbo sąlygas (naudojosi vienu automobiliu kas antrą savaitę).

M. M. nurodė, kad po inspekcijos reorganizacijos ji buvo paskirta eiti 6 kategorijos vyresniosios valstybės inspektorės pareigas, o E. P. – 8 kategorijos vyriausiojo valstybės inspektoriaus pareigas. Dėl šios priežasties jai atlyginimas sumažėjo, o darbinės funkcijos abiejų darbuotojų buvo paliktos tos pačios.

Skundo autorė nurodė, kad atliekant naftos produktų patikrinimą būtinas automobilis taros, įrangos ir mėginių pervežimui, tačiau jai per 2002 m. antrąjį pusmetį tarnybinis automobilis buvo duotas 6 kartus, o E. P. patikrinimams atlikti naudojami jam vienam priskirtu inspekcijos automobiliu VAZ 2105 FVM 856. 2002 metais buteliams ir mėginiams pervežti E. P. buvo pagaminta speciali dėžė ir laikikliai, o jai ne.

Tiriant skundą, pateikti paaiškinimus buvo paprašyti Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos viršininkas, Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos Vilniaus skyriaus vedėjas.

Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos viršininkas Ramūnas Lebedys 2003 m. vasario 26 d. rašte Nr. 7R–200 paaiškino, kad siekiant užtikrinti efektyvų Lietuvos valstybės biudžeto lėšų panaudojimą optimizuojant etatų skaičių kontrolės institucijose ir įgyvendinant valstybės rinkos priežiūros strategiją, integruojantis į Europos Bendrijos rinką, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 505 “Dėl rinkos priežiūros institucijų reorganizavimo” ir 2000 m. birželio 20 d. nutarimu Nr. 705 “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. gegužės 4 d. nutarimo Nr. 505 “Dėl rinkos priežiūros institucijų reorganizavimo” ir kitų nutarimų, susijusių su rinkos priežiūros institucijų reorganizavimu, dalinio pakeitimo” buvo reorganizuotos šios įstaigos: Valstybinė veterinarijos tarnyba ir jai pavaldžios veterinarijos įstaigos, Lietuvos valstybinė kokybės

inspekcija prie Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos, Valstybinė higienos inspekcija prie Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos. Lietuvos valstybinės kokybės inspekcijos vykdytos funkcijos buvo perduotos Valstybinei maisto ir veterinarijos tarnybai ir Valstybinei ne maisto produktų inspekcijai prie Ūkio ministerijos. Reorganizacijos metu 97 Kokybės inspekcijos darbuotojai, kurie nebuvo priimti dirbti į kitas inspekcijas, buvo atleisti.

Inspekcijos viršininkas R. Lebedys paaiškino, kad Lietuvos valstybinės kokybės inspekcijos reorganizacija nesusijusi su darbo sąlygų pakeitimu (DSĮ 22 str.). Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 745 patvirtintus nuostatus, Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos yra kita įstaiga, vykdanči rinkos priežiūrą ne maisto produktų srityje ir turinti kitą struktūrą, naujas pareigybes su nustatytais kitais darbo užmokesčio dydžiais. Darbuotojai, kurie nesutiko su nustatytais pareigybėmis ar darbo užmokesčio dydžiu, turėjo teisę atsisakyti dirbti pasiūlytose pareigose ir įstatymų nustatyta tvarka pasiskusti teismui.

Vilniaus skyriaus nuostatuose, patvirtintuose Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos viršininko 2002 m. birželio 21 d. įsakymu Nr. 1R–37 nurodyta, kad skyriaus uždaviniai yra vykdyti rinkos priežiūrą, kad visi ūkio subjektai laikytųsi įstatymų ir kitų normatyvinių aktų, kuriais reglamentuojamas produktų saugumas ir ženklavimo reikalavimai, ir į rinką vartotojams būtų teikiami tik saugūs produktai. Be to, pagal savo kompetenciją ginti vartotojų teises ir užtikrinti jų teisę į informaciją apie gaminių ir paslaugų saugą, jų paskirtį ir kokybę.

Skyrius, įgyvendindamas jam pavestus uždavinius, kontroliuoja, ar vartotojams teikiami ne maisto produktai atitinka teisės aktuose nustatytus privalomuosius ženklavimo, saugos, paskirties bei kokybės reikalavimus, išskyrus vaistus, medicinos reikmenis, ginklus bei kitus produktus, kurių kontrolę įgaliotos vykdyti kitos institucijos. Nustatyta tvarka taiko nesaugiems produktams rinkos ribojimo priemones ir kontroliuoja jų vykdymą. Konsultuoja gamintojus, paslaugų teikėjus, importuotojus ir pardavėjus ne maisto produktų ir paslaugų saugos, ženklavimo klausimais. Tiria vartotojų skundus dėl ne maisto gaminių ir paslaugų, kurie neatitinka privalomųjų reikalavimų ir deklaruojamų rodiklių. Informuoja vartotojus apie rinkoje esančius nesaugius produktus bei konsultuoja juos produktų saugos klausimais. Vykdo kitas funkcijas susijusias su ne maisto produktų kokybe ir paslaugomis.

Skyriaus pareigūnai turi teisę nekliudomai patekti (esant trukdymams – pasitelkti policiją) pas visus ūkio subjektus, kurie teikia produktus į rinką. Pagrįstai įtarę, kad nesilaikoma ne maisto produktų saugos reikalavimų, nemokamai susipažinti su produktų dokumentacija, taikomais standartais ir kitais normatyviniais dokumentais, gauti informaciją ir dokumentų kopijas, kurių reikia įrodymui, kad produktas saugus – atitinka teisės aktų reikalavimus, taip pat naudoti vaizdo ir garso įrašymo įrangą, jeigu ji būtina numatytioms funkcijoms vykdyti. Nustatyta tvarka gauti iš gamintojų, importuotojų, pardavėjų ir paslaugų teikėjų gaminių bandinius, kurių reikia, norint patikrinti jų atitikimą paskirčiai, kokybei ir nekenksmingumą vartotojų sveikatai. Nustačius pažeidimus reikalauti, kad gamintojų, importuotojų, platintojų, pardavėjų ir paslaugų teikėjų įmonių vadovai ar jų įgalioti asmenys duotų paaiškinimus. Vyriausybės nustatyta tvarka nesaugiems produktams taikyti ribojimo priemones ir kt.

Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos Vilniaus skyriaus vedėjas Arvydas Naina 2003 balandžio 3 d. rašte Nr. 3VS – 173 paaiškino, kad

M. M. ir E. P. skyriuje dirba nuo 2000 m. liepos 14 dienos. Valstybinės kokybės inspekcijos, Vilniaus sektoriuje M. M. dirba nuo 1992 m. sausio 2 d., o E. P. nuo 1992 m. rugsėjo 9 d.

Vedėjas A. Naina paaiškino, kad M. M. rinkoje kontroliuoja naftos produktus, dujų balionus, buitinės chemijos, aerosolinius balionėlius, chemines medžiagas ir preparatus, o E. P. naftos produktus, mašinas, buitinės chemijos, aerosolinius balionėlius, chemijos medžiagas ir preparatus, asmenines apsaugines priemones. E. P. atsako už jam priskirtos automašinos techninę būklę ir savo bendradarbių nuvežimą į tikrinimo objektus, pavaduoja Vilniaus skyriaus vedėją atostogų metu. Be to, E. P. skyriuje atsako už org. technikos aptarnavimą ir remontą bei vykdo kitus skyriaus vedėjo pavedimus (atlieka bendrus patikrinimus su kitomis inspekcijomis, dalyvauja konfiskuotų prekių naikavimo akcijose bei valstybės rezervo atsargų tikrinimuose). Todėl darbo krūvis, tenkantis E. P., yra daug didesnis.

Vilniaus skyriaus vyresniosios valstybės inspektorės M. M. pareigybės aprašymo, patvirtinto Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos viršininko 2002 m. birželio 21 d. įsakymu Nr.1R – 37, 6 punkte nurodyta kontroliuoti rinkoje šias gaminių grupes: naftos produktus, dujų balionus, buitinės chemijos, aerosolinius balionėlius, chemines medžiagas ir preparatus, kad vartotojams teikiami produktai atitiktų saugos ir ženklavimo reikalavimus.

Vilniaus skyriaus vyriausiojo valstybės inspektoriaus E. P. pareigybės aprašymo, patvirtinto Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos viršininko 2002 m. birželio 21 d. įsakymu Nr.1R – 37, 6 punkte nurodyta kontroliuoti rinkoje šias gaminių grupes: naftos produktus, mašinas, buitinės chemijos, aerosolinius balionėlius, chemines medžiagas ir preparatus, asmenines apsaugines priemones, kad vartotojams teikiami produktai atitiktų saugos ir ženklavimo reikalavimus.

M. M. vertinimo lapo 2 punkte nurodyta, kad pareigas atlieka gerai; žino LR įstatymus, LR Vyriausybės nutarimus ir kitus teisės aktus reglamentuojančius rinkos priežiūrą, pareigingas, laikosi tarnybinės etikos, darbo saugos, priešgaisrinės saugos bei vidaus darbo tvarkos taisykles, reglamento reikalavimų. Sklandžiai dėsto mintis raštu ir žodžiu, išmano raštvedybos taisykles.

E. P. vertinimo lapo 2 punkte nurodyta, kad pareigas atlieka labai gerai; žino LR įstatymus, LR Vyriausybės nutarimus ir kitus teisės aktus reglamentuojančius rinkos priežiūrą, pareigas, laikosi tarnybinės etikos, darbo saugos, priešgaisrinės saugos bei vidaus darbo tvarkos taisykles, reglamento reikalavimų. Sklandžiai dėsto mintis raštu ir žodžiu, išmano raštvedybos taisykles.

M. M. lapo 3 punkte nurodyta, kad jos atliekamos užduotys sudėtingos. Analizuoja sukaupią informaciją apie padėtį rinkoje, ją sistemina, teikia pastabas ir pasiūlymus. O E. P. nurodyta, kad jo atliekamos užduotys sudėtingos. Analizuoja sukaupią informaciją apie padėtį rinkoje, ją sistemina, teikia pastabas ir pasiūlymus. Bendradarbiauja pagal savo kompetenciją su laboratorijomis, sertifikavimo įstaigomis ir kitomis institucijomis.

M. M. lapo 4 punkte nurodyta, kad turimas žinias ir įgūdžius pareigybės aprašyme nustatytiems funkcijoms vykdyti panaudoja gerai. Savarankiškai planuoja ir organizuoja savo veiklą, pasirenka problemos sprendimo būdus, darbo metodus, apibendrina informaciją ir rengia išvadas. Daug konsultuoja gamintojus, paslaugų teikėjus, importuotojus ir pardavėjus ne maisto produktų ir paslaugų saugos, ženklavimo

klausimai. O E. P. nurodyta, kad turimas žinias ir įgūdžius pareigybės aprašyme nustatytoms funkcijoms vykdyti panaudoja labai gerai. Savarankiškai planuoja ir organizuoja savo veiklą, pasirenka problemos sprendimo būdus, darbo metodus, apibendrina informaciją ir rengia išvadas. Daug konsultuoja gamintojus, paslaugų teikėjus, importuotojus ir pardavėjus ne maisto produktų ir paslaugų saugos, ženklinimo klausimai.

Vertinimo lapo 5 punkte M. M. ir E. P. nurodyta, kad bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai, vykdant pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas, vertinami labai gerai.

Išvados nurodyta, kad vyresniosios valstybinės inspektorės M. M. veiklą vertina gerai ir rekomenduoja aktyviau bendradarbiauti su visuomenės informavimo priemonėmis, daugiau atlikti tikrinimų pagal darnųjų standartų reikalavimus, siekiant pašalinti iš rinkos nesaugius produktus. O E. P. nurodyta, kad jo veikla vertinama labai gerai ir jam rekomenduoja aktyviau bendradarbiauti su visuomenės informavimo priemonėmis.

“E. P. įgaliojimai, darbo krūvis ir atsakomybė yra didesni nei M. M.”, teigia inspekcijos viršininkas R. Lebedys.

Inspekcijoje ir jos teritoriniuose padaliniuose tarnybinių automobilių panaudojimo tvarka reglamentuota 2001 m. sausio 25 d. Inspekcijos viršininko įsakymu Nr. 10, kuriuo patvirtintos Valstybinės ne maisto produktų inspekcijos prie Ūkio ministerijos tarnybinių lengvųjų automobilių naudojimo taisyklės. Pagal šias taisykles tarnybiniai automobiliai skiriami tik tarnybinėms užduotims bei funkcijoms vykdyti pagal nustatytus skyrių ir jų poskyrių ketvirtinius ir metinius eksploatacinių išlaidų limitus. Teritoriniuose padaliniuose nėra etatinių vairuotojų, todėl Inspekcijos viršininko 2002 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. 1R-67 už tarnybinio automobilio VAZ 2105 valstybinis numeris FVM-856 tinkamą laikymą ir saugojimą paskirtas E. P., o 2003 m. vasario 19 d. įsakymu Nr. 1R-17 už tarnybinio automobilio Renault Megane valstybinis numeris SVV-233 atsakingu paskirtas valstybinis inspektorius A. S.

Vilniaus skyriaus vedėjas A. Naina paaiškino, kad iki reorganizacijos niekam iš inspektorių nebuvo priskirti automobiliai, kadangi buvo etatinis vairuotojas. Po reorganizacijos, nuo 2001 m. kovo 1 dienos, 2 lengvieji automobiliai buvo priskirti inspektoriams – A. S. ir E. P. Reikalui esant, automobiliais naudojosi ir kiti padalinio inspektoriai (M. M. iki 2001 m. liepos 13 d. buvo skiriamas naudotis kas antrą savaitę) – važiuodavo patys arba juos paveždavo skyriaus etatinis vairuotojas (vairuotojas J. Liatkovskij po ilgos ligos, atleistas 2003 m. sausio 10 d.) bei A. S. ir E. P.

Vedėjas A. Naina paaiškino, kad Vilniaus skyrius rinkos priežiūrą statybos, naftos ir kitais produktais atlieka Vilniaus ir Alytaus apskrityse bei dalyje Utenos. Jam, minėtose apskrityse, tenka nagrinėti ir skundus. 2003 m buvo gauti skundai: iš Šalčininkų, Švenčionių, Ignalinos, Trakų, Širvintų, Molėtų rajonų - po 1, o iš Alytaus ir Ukmergės - po 2. Dalyvaujant žiniasklaidos atstovams, buvo atlikti patikrinimai Ignalinos ir Molėtų rajonuose. Be to, buvo vykstama į planinius patikrinimus. Todėl stengiamasi, kad į šiuos reidus važiuotų kuo daugiau darbuotojų. Vienu metu, tikrinant objektus ir nagrinėjant skundus Vilniaus miesto tolimesniuose mikrorajonuose, skiriamas automobilis nuvažiuoti į objektą keliems inspektoriams, o vežioti vieną darbuotoją į objektą neekonomiška.

“Kad ateityje nebūtų panašių nusiskundimų – skyriuje patvirtinta naudojimosi tarnybiniais automobiliais tvarka, vedamas naudojimosi tarnybiniais automobiliais žurnalas. Be to, bus peržiūrėtas tikrinamų objektų pasiskirstymas tarp inspektorių, kad į komandiruotes vienu automobiliu galėtų vykti kuo daugiau inspektorių ir pakeisti darbo planai taip, kad vyresn. inspektorei M. M. tektų atlikti daugiau dokumentinių patikrinimų”, - teigia vedėjas A. Naina.

Inspekcijos viršininkas R. Lebedys paaiškino, kad Vilniaus skyrius rinkos priežiūrą vykdo Vilniaus apskrityje, o paslaugų statybos ir naftos produktų rinkos priežiūrą vykdo ir Alytaus bei Utenos apskrityse, todėl planuojami kompleksiniai patikrinimai, stengiantis, kad automobiliu vienu metu naudotųsi kuo daugiau darbuotojų. Ateityje, siekiant geriau išnaudoti transportą, svarstoma galimybė valstybiniais inspektoriams, tame tarpe ir vyresniajai valstybinei inspektorei M. M., atrinkus bandinius, užplombavus juos palikti degalinėje, o po to visus surinkti vienu metu (dabar taip atrenkami cemento bandiniai).

Vilniaus skyriaus vedėjas A. Naina paaiškino, kad 2002 m. rugpjūčio mėnesį buvo nupirkta dėžė ir laikiklis bandinių paėmimui (bandomoji partija). Dėžė neskirta konkrečiam inspektoriui, už ją atsako skyriaus vedėjas ir ji priskirta vienam iš tarnybinių automobilių. Laikiklis buvo duotas inspektoriui E. P. (kai buvo gauta ši įranga, t.y. 2002-08-19 – 2002-09-05, M. M. atostogavo). 2002 m. gruodžio 2 d. E. P. raštiškai išdėstė kritines pastabas dėl šios įrangos tinkamumo. Atsižvelgiant į gautas pastabas, bus užsakyti papildomi laikikliai ir dėžės. Nauja įranga užsakoma pastoviai ir skirstoma vienodai tarp inspektorių. 2001 m. gruodžio mėnesį buvo nupirkti 6 bandinių paėmimo komplektai (vieno komplekto kaina 2500 lt.). 3 komplektai paskirti naudotis M. M. ir 3 E. P.

“Įrangos naftos produktų bandiniams paimti ir transportuoti komplektai po vieną pagaminti penkiems inspekcijos skyriams ir nėra skirti kam nors asmeniškai”, teigia inspekcijos viršininkas R. Lebedys

“M. M. teiginys, kad ji yra diskriminuojama dėl lyties, o kolega E. P. turi geresnes darbo sąlygas, jam mokamas didesnis atlyginimas už vienodą darbą, neatitinka tikrovės”, teigia inspekcijos viršininkas R. Lebedys.

Kaip matyti iš vedėjo A. Nainos paaiškinimo ir pateiktų pareiğybės aprašymų, M. M. ir E. P. pareiğinės funkcijos nevienodos. E. P. vykdo daugiau funkcijų, pavaduoja skyriaus vedėją bei atlieka kitus vedėjo pavedimus, yra “A” lygio 8 kategorijos karjeros valstybės tarnautojas, todėl jam mokamas didesnis darbo užmokestis. Be to, E. P. darbinė veikla vertinama geriau nei M. M. ir pastarosios darbo krūvis yra mažesnis.

Skundo tyrimo metu vedėjo A. Nainos buvo patvirtinta naudojimosi tarnybiniais automobiliais Vilniaus skyriuje tvarka, kuria vienodomis sąlygomis su kitais darbuotojais ir M. M. suteikta galimybė naudotis tarnybiniu automobiliu.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 4 punktu, buvo nuspręsta atmesti skundą, nes nepasitvirtino jame nurodyti pažeidimai.

* * *

Tarnyboje buvo gautas D.S., gyvenančios Varėnos mieste, skundas dėl galimo Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimo. Skundo autorė nurodė, kad ji Varėnos rajono policijos komisariato Tardymo poskyryje tardytoja dirba nuo 1993 m.

lapkričio 22 d. Vidaus reikalų ministro 1997 m. sausio 27 d. įsakymu Nr. 72 TE jai buvo suteiktas vyresniosios leitenantės laipsnis. Skundo autorė nurodė, kad jai kapitono laipsnis vadovaujantis teisės aktais turėjo būti suteiktas po dvejų metų, tačiau iki šiol jis nesuteiktas, nes Varėnos rajono PK Tardymo poskyrio viršininkas Vytautas Pekarskas nepasirašo teikimo suteikti kapitono laipsnio, motyvuodamas tuo, kad pareiškėja yra vaiko auginimo atostogose.

Skundo autorė prašo padėti apginti jos teises, kurios yra grubiai pažeistos, nes kolegoms, daug vėliau gavusiems vyresniojo leitenanto laipsnius, Tardymo poskyrio vadovas V. Pekarskas yra pasirašęs teikimus, kurių pagrindu jiems suteikti laipsniai.

Tiriant skundą, pateikti paaiškinimus buvo paprašyti Lietuvos Respublikos policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos policijos generalinio komisaro pavaduotojas ir Varėnos rajono policijos komisaras.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. liepos 29 d. nutarime Nr. 304 “Dėl tarnybos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų sistemoje statuto” nustatyta policijos ir kitų vidaus tarnybos pareigūnų priėmimo į tarnybą, papildomų reikalavimų, paskyrimo į pareigas, laipsnių suteikimo, priesaikos priėmimo, perkėlimo į kitas pareigas, atestavimo, atostogų suteikimo, atleidimo iš tarnybos tvarka, taip pat pareigūnų teisės, pareigos ir drausminė atsakomybė.

Asmuo, paskyrus jį į pareigas ir jam suteikus atitinkamą laipsnį, tampa pareigūnu. Vidaus tarnybos pareigūnų laipsniai statute nustatyti tarpusavio santykiams reguliuoti, kvalifikacijai ir tarnybos stažui žymėti. Pirmąjį karininko laipsnį suteikia vidaus reikalų ministras.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 1998 m. gegužės 8 d. įsakymu Nr. “Dėl vidaus tarnybos karininkų laipsnių suteikimo tvarkos” karininkų laipsniai suteikiami remiantis tiesioginio viršininko teikimu. Jame turi būti vyresniųjų viršininkų bei vidaus reikalų viceministro ar ministerijos sekretoriaus, kuriojančio šią tarnybą, išvada.

Statuto 78 straipsnyje nurodyta, kad karininkui suteikti aukštesnį laipsnį būtinos šios bendros sąlygos: ištarnauti nustatytą laiką pagal žemesnį laipsnį, suteikiamas laipsnis atitinka užimamas karininko etatines pareigas, teigiama atestacija. Ištarnavimo laikas aukštesniam laipsniui suteikti skaičiuojamas nuo įsakymo dėl ankstesnio laipsnio suteikimo dienos. Pareigūnams, turintiems galiojančias drausmines nuobaudas, laipsniai nesuteikiami. Savavališkai nustatyti papildomus apribojimus bei reikalavimus laipsniui suteikti draudžiama. Už tai, kad pareigūnui laiku nesuteiktas aukštesnis pagal eilę laipsnis, atsako tiesioginis jo viršininkas.

Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos policijos generalinio komisaro pavaduotojas vyriausiasis komisaras Stanislovas Liutkevičius 2003 m. gegužės 16 d. rašte Nr. S5–1905 paaiškino, kad Tardymo poskyrio prie Varėnos policijos komisariato tardytojai D.Stramkauskienei 2000 metais buvo skirtos dvi drausminės nuobaudos (pastaba ir papeikimas), o šiuo metu galiojančių *drausminių* nuobaudų ji neturi. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 1997 m. balandžio 17 d. įsakymu Nr. TE–225 pareiškėja apdovanota 1-ojo laipsnio atminimo ženklu “Tėvynės labui”.

Baigus skundo tyrimą, buvo gautas vyriausiojo komisaro S. Liutkevičiaus raštas, kuriame informuojama, kad skundo autorei Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. balandžio 25 d. įsakymu Nr. ITE–108 suteiktas kapitono laipsnis. Todėl,

vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnio 1 dalies 2 punktu, tyrimas baigas.

2.5. Skundų tyrimų santraukos dėl pažeidimų vartotojų teisių apsaugos srityje

Kontrolieriaus tarnyboje buvo gautas skundas, kuriame nurodyti galimi Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pažeidimai. Skundo autorius teigė, kad Lietuvoje pažeidžiama vyrų prigimtinė teisė į gyvenimą. Pasak skundo autoriaus, šalies demografiniai rodikliai jau daugelį metų yra labiau negu šokiruojantys, vyrų vidutinė gyvenimo trukmė yra mažesnė negu moterų apie vienuolika metų, o realiai vyrai Lietuvoje gyvena apie 13 – 13.5 metų trumpiau negu moterys.

Autorius nurodė, kad pagal kitų šalių demografinius rodiklius, vyrai irgi gyvena trumpiau negu moterys, tačiau šie skaičiai yra ne tokie šiurpūs kaip Lietuvoje. Štai Japonijoje vyrai gyvena 75, o moterys 80 metų, Anglijoje vyrai gyvena 72, o moterys 77 metus, Danijoje vyrai gyvena 72, o moterys 78 metus. Dabar Lietuvoje vyrų vidutinė gyvenimo trukmė yra 65,4, o moterų 77,4 metų.

Skundo autorius teigia, kad dažniausiai girdimas šio vyrus diskriminuojančio reiškinio paaiškinimas yra tai, kad vyrai patys dėl to kalti: daugiau rūko, prasilenkia su saiku vartodami alkoholį. Tai tik dalis tiesos, nes žalingi įpročiai, kaip rodo statistika, nėra svetimi ir moterims.

Autorius teigia, kad specifiskai moteriškomis sveikatos problemomis rūpinasi didžiulis būrys gydytojų, specialios pakraipos slaugytojų ir dar daug kitų specialistų. Funkcionuoja daugybė moterų konsultacijų, moterų ligoninių, moterų klinikų. Nėra abejonės, kad moterų lytinės sveikatos palaikymui visų tų įstaigų ir specialistų reikia. Tai sveikintina, tai labai gerai ir būtina visa tai išlaikyti ir ateityje. Tuo tarpu dėl savo lytinės sistemos organų problemų vyrai gali kreiptis tik pas urologą, kurių Lietuvoje yra tik kiek daugiau šimto. Urologai rūpinasi ne tik vyrų, bet ir moterų problemomis.

Skundo autorius teigia, kad vyrų lytinė sistema yra nė kiek ne mažiau sudėtinga negu vyrų. Dėl to užsienyje šiomis problemomis rūpinasi specialūs gydytojai – andrologai, kaip kad moterų lytinės sistemos ligomis – ginekologai. Kol kas Lietuvoje nėra tokios specialybės, todėl vyrai paliekami su savo specifinėmis problemomis bemaž likimo valiai. Tai galėtų būti viena iš daugelio priežasčių, sukeliančių ryškią moterų ar vyrų demografinę nelygybę.

Autorius prašo inicijuoti priežasčių tyrimus ir numatyti konkrečią programą, kuri padėtų įveikti vyrų fizinį, ir socialinį diskriminavimą susijusį su nevienodomis jų galimybėmis gyventi.

Tiriant skundą, pateikti nuomonę dėl minėtos nuostatos buvo paprašyti Sveikatos apsaugos ministras, Bendros Lietuvos ir JAV įmonės UAB “Baltijos – Amerikos terapijos ir chirurgijos klinika” vadovas, Kauno medicinos universiteto rektorius, Pleskačiausko diagnostinė ir gydymo pagalba bevaikių šeimų vyrams vadovas, UAB “NEFRIDOS” klinikos vadovas, UAB “ Diagnostikos poliklinika” vadovas, UAB “Kauno medicinos centro klinika” vadovas, UAB “Senojo bokšto” klinikos vadovas, Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikos generalinis direktorius, Vilniaus universiteto onkologijos instituto direktorius, Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanas, VšĮ Klaipėdos apskrities ligoninės vyr. gydytojas, VšĮ Marijampolės ligoninės

direktorius, VšĮ Panevėžio ligoninės vyr. gydytojas, VšĮ Šiaulių ligoninės generalinis direktorius, VšĮ Tauragės apskrities ligoninės direktorius, VšĮ Vilniaus miesto universitetinės ligoninės direktorius, VšĮ Vilniaus greitosios pagalbos universitetinės ligoninės direktorius.

Sveikatos apsaugos ministerijos sekretorius Saulius Julius Janonis 2003 m. spalio 24 d. rašte Nr. 10-(10.6-22)-4572 paaiškino, kad andrologija yra pakankamai nauja medicinos sritis ir viena iš intensyviausiai besivystančių, o ankstesniuose medicinos terminų žodynuose ji net nebuvo minima. Blakistono medicinos žodynas “andrologiją” apibrėžia kaip mokslą apie vyriškos lyties ligas, ypač susijusias su vyrų reprodukcinės sistemos ligomis. Kitame medicinos žodyne teigiama, kad “andrologija – medicinos sritis, susijusi su ligomis, būdingomis tik vyriškai lyčiai, ypač nevaisingumu ir seksualine disfunkcija”. Atkreiptinas dėmesys, kad nėra tikslaus andrologo profesinio vaidmens, kuris būtų visuotinai priimtas, apibrėžimo. Vienur teigiama, kad tai gydytojas, kuris specializuojasi vyrų sveikatos, ypač vyrų reprodukcinės sveikatos srityje, kitur – andrologas tai gydytojas, kuris atlieka vyrų vaisingumo laboratorinį vertinimą (vertina spermos kokybę ir paruošia spermą inseminacijai (apvaisinimui)) ir paprastai dirbantis vaisingumo centre, kuriame atliekamas dirbtinis apvaisinimas. Kituose šaltiniuose andrologas apibūdinamas kaip medicinos specialistas, kuris nagrinėja spermos problemas.

Saulius Julius Janonis paaiškino, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose andrologija yra urologijos subspecialybė. Urologai, baigę 2 metų rezidentūrą ir išlaikę egzaminą, gauna andrologo sertifikatą. Tokie specialistai rūpinasi vyrų nevaisingumo problemomis. Kitose šalyse andrologijos kursai rengiami bendrosios praktikos gydytojams.

“Atsižvelgdami į tai, kad dauguma Europos Sąjungos šalių mažina siaurų medicinos praktikos specialybių, manome, kad netikslinga įvesti atskirą andrologijos specialybę”, teigia S. J. Janonis. “Mūsų šalyje, kaip ir daugelyje kitų šalių, vyrų reprodukcinės sveikatos paslaugas teikia urologai. Urologija – medicinos sritis, apimanti moterų ir vyrų šlapimo sistemos ligų, o taip pat vyrų lytinės sistemos ligų diagnostiką ir gydymą. Lietuvoje 150 gydytojų turi urologo licenciją“, teigia Saulius Julius Janonis.

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanė profesorė Z. Kučinskienė 2003 m. spalio 20 d. rašte Nr. 1500-218 paaiškino, kad vyrų lytinės sistemos ligomis rūpinasi specialistai, visų pirma, urologai, nes būtent šie specialistai žino ir moka taikyti įvairius šios srities diagnostikos ir gydymo metodus. Eilė specialistų, turinčių seksopatologijos praktinių įgūdžių, tai pat teikia pagalbą, susijusią su lytinių takų disfunkcija. Šioje srityje tradiciškai vyrų seksualinių disfunkcijų gydymui gydytojais skiria apie 90 procentų laiko ir resursų, nes moterys kreipiasi rečiau.

Profesorė Z. Kučinskienė paaiškino, kad andrologija, kaip medicinos sritis, daugiausia yra susijusi su vyrų nevaisingumo diagnostika ir gydymu. Ir užsienyje, ir Lietuvoje andrologai užsiima ir kita veikla pagal savo kompetenciją, pavyzdžiui, kartu teikia ir chirurginę pagalbą, diagnozuoja lytiniu keliu plintančias infekcijas ir panašiai. Todėl nereikia suabsoliutinti andrologų kaip specialistų sistemos kūrimo. Tačiau pritartina, kad reikia sustiprinti ir pagilinti gydytojų, užsiimančių vyrų lytinės sistemos ligų gydymu, andrologines žinias, keliant jų kvalifikaciją universitetuose organizuojamų tobulinimo kursų metu.

Kauno medicinos universiteto rektorius profesorius Remigijus Žaliūnas 2003 m. lapkričio 3 d. rašte Nr. 642 paaiškino, kad moterų ir vyrų vidutinės gyvenimo trukmės

skirtumas Lietuvoje ir užsienyje yra teisingas, t.y. daugumoje pasaulio šalių moterys gyvena 5–12 metų ilgiau nei vyrai. Paskutinių dešimties metų moterų ir vyrų vidutinės būsimos gyvenimo trukmės ir ją įtakančių mirties priežasčių moksliniai tyrimai rodo, kad Lietuvoje moterys gyvena 10-12 metų ilgiau nei vyrai. Tokį didelį vidutinės gyvenimo trukmės skirtumą įtakoja žymiai didesnis vyrų mirtingumas nuo traumų ir nelaimingų atsitikimų, taip pat didesnis jų nei moterų mirtingumas nuo širdies ir kraujagyslių ligų.

Pasak profesoriaus R. Žiliūno, moksliniais tyrimais įrodyta, jog tiek moterų, tiek vyrų sveikatą tik 10 procentų nulemia sveikatos priežiūros sistemos įstaigų teikiamos paslaugos, apie 20 procentų – paveldimumas, o didžiausią įtaką (apie 70 procentų) turi asmens gyvenimo būdo ypatumai ir fizinės–socialinės aplinkos veiksniai. Ilgalaikiai Lietuvos 20–64 m. amžiaus moterų ir vyrų gyvensenos ypatumų tyrimai parodė, kad vyrai gyvena nesveikiau nei moterys – tarp jų labiau paplitęs rūkymas, alkoholio vartojimas, žymiai daugiau vyrų maitinasi neracionaliai. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad paskutinį dešimtmetį vyrų gyvensena nesveikėja. Be to, vyrai žymiai rečiau lankosi sveikatos priežiūros įstaigose ir tuo pačiu jiems rečiau profilaktiškai tikrinama sveikata.

Universiteto rektorius prof. R. Žaliūnas paaiškino, kad moksliniais tyrimais nėra įrodyta, kad vyrų sveikatos būklė priklauso nuo sveikatos priežiūros įstaigose andrologų teikiamų paslaugų, jų apimčių, juo labiau gydytojų andrologų skaičiaus. Androloginės problemos yra svarbios, tačiau skundas neturi realaus pagrindo. Moters ir vyro skirtumai akivaizdūs – nėštumas, gimdymas ir dalis moters germinacinių funkcijų nėra būdingos vyrams, todėl normalu, kad yra ginekologo–akušerio specialybė. Vyrų organines lyties problemas sprendžia urologai, hormonų sutrikimų – endokrinologai. Specialistai, giliau besidomintys andrologija, yra anksčiau minėtų specialybių gydytojai, mokslininkai, dirbantys andrologijos srityje. Lietuvoje tokių specialistų yra. Andrologijos problemos yra įtrauktos į studentų, rezidentų ir gydytojų ruošimo bei tobulinimo programas. Vyrai, turintys androloginių problemų, turi kreiptis į endokrinologą, kuris, nustatęs sutrikimus, skirs gydymą, arba, įtaręs organinius sutrikimus, nukreips pas urologą. Papildomai išskirti andrologijos specialybę nėra būtina.

Vilniaus universiteto Onkologijos instituto direktorius Konstantinas Povilas Valuckas 2003 m. spalio 29 d. rašte Nr. R3-1481 paaiškino, kad andrologija – mokslo šaka, tyrinėjanti vyrų reprodukcinės sistemos fiziologiją ir patologiją. Ši specialybė yra įteisinta tik nedaugelyje šalių. Kadangi andrologo darbas apima gana siaurą sritį, šių gydytojų paklausa nėra labai didelė. Lietuvoje andrologijos klausimus sprendžia gydytojai urologai ir endokrinologai.

Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikos I-ojo nefrourologijos skyriaus vedėjas doc. Henrikas Ramonas paaiškino, kad vyrų lytinės sistemos ligomis rūpinasi eilė specialistų, visų pirma, urologai, nes būtent šie specialistai disponuoja plačiausiu diagnostinių ir gydymo priemonių diapazonu. Daug specialistų, turinčių seksopatologijos praktinių įgūdžių, taip pat teikia pagalbą dėl lytinių disfunkcijų. Šioje srityje tradiciškai vyrų seksualinių disfunkcijų terapijai gydytojai paskiria apie 90 procentų laiko ir resursų, nes moterys kreipiasi rečiau. Andrologijai, kaip medicinos sričiai, daugiausiai priskiriama vyrų nevaisingumo diagnostika ir terapija. Tiek užsienyje, tiek mūsų valstybėje andrologai užsiima ir kita veikla pagal savo kompetenciją, pavyzdžiui, kartu teikia chirurginę pagalbą, diagnozuoja lytiniu keliu plintančias

infekcijas ir pan. Todėl nereikia suabsoliutinti andrologų kaip specialistų sistemos sukūrimo.

“Visiškai pritartina, kad reikia sustiprinti gydytojų, užsiimančių vyrų lytinės sistemos ligų gydymu, androloginių žinių gerinimu, juos tobulinant aukštesiose mokyklose”, teigia doc. Henrikas Ramonas.

Vilniaus universitetinės ligoninės Santariškių klinikos gydytojas endokrinologas S. Grigonis paaiškino, kad Lietuvoje nėra pažeidžiama vyrų prigimtine teise į gyvenimą. Visame pasaulyje vyrų demografiniai rodikliai yra blogesni nei moterų. Šiuos ypatumus lemia daugelis faktorių (vienas svarbiausių – moteriški lytiniai hormonai universaliai apsaugo organizmą nuo daugelio neigiamų endo-egzogeninių faktorių veikimo). Vyrai, kaip ir moterys, gali kreiptis į įvairias medicinos įstaigas. Visiškai logiška, kad ginekologinė tarnyba yra geriau ir plačiau išvystyta negu urologinė – vyrams neteka atlikti svarbiausios gyvenimo funkcijos (reprodukcijos ir gimdymo). “Tačiau, be jokios abejonės, vyrus prižiūrinti sistema yra nepakankama. Praktiškai tai tik urologinė pagalba. Urologas yra chirurgas, todėl specifiniai psichologiniai lytinės sistemos klausimai nesprenžiami”, teigia S. Grigonis.

VšĮ Vilniaus miesto universitetinės ligoninės direktorius Rimantas Keblas 2003 m. spalio 20 d. rašte NR.IS-1295(2.16) paaiškino, kad andrologija – sudėtinė medicinos šaka, besirūpinanti vyrų lyties sveikatos problemomis. Joje persipina endokrinologijos, urologijos, psichiatrijos problemos. Lietuvoje specializuotos tarnybos nėra, fragmentiškai išskylančias problemas sprendžia minėtų specialybių gydytojai. Gydytojų urologų tobulinimosi trumpas specializuotas kursas negali užtikrinti pastovios, kvalifikuotos ir pakankamai prieinamos šios specialybės pagalbos vyrams. “Siūloma sudaryti komisiją iš minėtų specialybių (urologų, endokrinologų bei psichiatrų), pasitelkiant panašią patirtį turinčius ginekologus ir apsvarstyti galimybę ruošti specializuotus andrologus medicinos fakultetuose arba bent plačią ir išsamią tobulinimosi programą kvalifikacijos kėlimo kursų rėmuose”, teigia R. Keblas.

VšĮ Vilniaus greitosios pagalbos universitetinės ligoninės Urologijos skyriaus vedėjas Sergejus Gaižauskas 2003 m. lapkričio 20 d. rašte Nr. 2R-2089 (15) paaiškino, kad Lietuvoje šiuo metu paruoštų gydytojų andrologų nėra, šia problema užsiima įvairių specialybių gydytojai, dažniausia urologai, seksopatologai, plastiniai chirurgai. “Manau, kad tokie specialistai reikalingi ambulatorinėje praktikoje”, teigia vedėjas S. Gaižauskas.

VšĮ Klaipėdos apskrities ligoninės vyr. gydytojas Romaldas Sakalauskas 2003 m. gruodžio 15 d. rašte Nr. 01-24-530 paaiškino, kad vertinant skundo autorius mintis apie vyrų sveikatos sistemų išsaugojimą ir gydymą reikia pastebėti, kad jos yra gana logiškos ir ne be pagrindo. Vyrų gyvenimo prailginimo priežasčių reikia ieškoti be jokios abejonės ne sveikatos sistemos trūkumuose, bet socialinėje terpėje.

“Dirbti vien tik andrologu, mano nuomone, būtų netikslinga dėl nepakankamo krūvio ir dėl šios veiklos dubliavimosi su kitų specialistų, ypač urologų medicinine veikla”, teigia vyr. gydytojas Romaldas Sakalauskas.

VšĮ Šiaulių ligoninės generalinis direktorius P. Simanavičius 2003 m. lapkričio 27 d. rašte Nr. 1.22-5767/3395 paaiškino, kad vyrų sveikatos problemomis pakankamai rūpinasi visų specialybių gydytojai, o gydytojų specialistų andrologų teikiamos paslaugos neįtakos vyrų vidutinės būsimos gyvenimo trukmės bei nesumažins jų mirtingumo. “Pritartume tam, kad gydytojai urologai bei gydytojai endokrinologai įgytų andrologų

sertifikatus podiplominių studijų tobulinimosi kursuose”, teigia generalinis direktorius P. Simanavičius.

VšĮ Panevėžio ligoninės vyr. gydytojo pavaduotojas medicinos reikalams Rimvydas Tumas 2003 m. gruodžio 5 d. rašte Nr. K2-2744 paaiškino, kad ligoninės specialistų nuomone gydytojo – andrologo specialybė šiuo metu nėra būtina Sveikatos apsaugos sistemos ribose. Rimvydas Tumas teigė, kad andrologijai priskirtas ligas gydo endokrinologas, urologas, seksologas, geriatrai. Be to, kai kurie šių specialybių gydytojai specializuojasi andrologijoje. Todėl, Panevėžio ligoninės gydytojų nuomone, gydytojų andrologų ruošimas aukštosiose mokyklose netikslingas.

VšĮ Marijampolės ligoninės direktorius Rimvydas Turčinskas 2003 m. lapkričio 24 d. rašte Nr. 1-2107 (1.5) paaiškino, kad Marijampolės apskrities gydytojai pareiškė nuomonę, jog nėra būtinybės ruošti gydytojus andrologus. “Gydytojas andrologas yra vyrų gydytojas, tačiau gydytojai urologai ir seksologai užtikrina vyrų pagrindinių ligų gydymą”, teigia direktorius Rimvydas Turčinskas.

VšĮ Tauragės apskrities ligoninės direktorius Eugenijus Paleckas 2003 m. spalio 27 d. rašte Nr. 01-24-293 paaiškino, kad gydytojai akušeriai–ginekologai atlieka didžiulį darbą, užtikrindami moterų priežiūrą nėštumo, gimdymo ir pogimdyminiame laikotarpyje, o vyrų urogenitalinių susirgimų atvejais tinkamą medicinos pagalbą teikia gydytojai urologai. Gydytojai andrologai, gydantys ir tiriantys vyrų nevaisingumo problemas, galėtų dirbti universitetinėse III–io lygio ligoninėse. Šiuo metu šią funkciją atlieka seksopatologai. Atskirai ruošti gydytojus andrologus nebūtų tikslinga dėl palyginti mažo jų skaičiaus, tai galėtų būti tik stažuotės užsienio bazėse.

“Mes manome, kad gydytojų andrologų specialybės atsiradimas neturėtų įtakos vyrų susirgimų prevencijai bei demografinėi situacijai”, teigia direktorius E. Paleckas. Bendros Lietuvos ir JAV įmonės UAB “Baltijos–Amerikos terapijos ir chirurgijos klinika” medicinos direktorė V. Bernatavičienė 2003 m. lapkričio 28 d. rašte Nr. 792 paaiškino, kad yra tvirtai įsitikinę, jog gydytojų andrologų vykdoma vyrų sveikatos priežiūra turės įtakos vyrams būdingų susirgimų prevencijai, o taip pat ir bendrai Lietuvos demografijai.

“Per 10 klinikos egzistavimo metų nebuvo nei vieno skambučio, kuriam konkrečiai būtų reikalingas gydytojas andrologas, tačiau kada pradėsime šviesti savo visuomenę, kas yra gydytojas andrologas ir kuo jis gali būti naudingas, manome, kad atsiras ir poreikis. Diskriminuojamais pasijaus ne vienas, o dešimtys, o gal šimtai vyrų”, teigia medicinos direktorė V. Bernatavičienė.

Įstaigos „Pleskačiausko diagnostinė ir gydymo pagalba bevaikių šeimų vyrams“ vadovas med. doc. dr. Jurgis Pleskačiauskas 2003 m. spalio 21 d. rašte paaiškino, kad andrologija (*gr. andros* – vyras) - tai medicinos specialybė, tyrinėjanti vyrų reprodukcinę sveikatą, ligas ir gydymo pagalbą jiems, t.y. vyrų lyties organų vystymąsi, jo pokyčius augant ir bręstant, nevaisingumo problemą ir gydymo pagalbos teikimą tokiems pacientams. Kadangi tokios specialybės Lietuvoje nėra, niekas neruošia andrologijos specialistų. Praktiškai androloginę pagalbą teikia tik keli gydytojai Lietuvoje, turintys urologo ar endokrinologo licencijas. Tačiau jų nepakanka net minimaliai patenkinti bevaikių šeimų vyrams reikiamos pagalbos. Todėl neginčijamai aišku, kad šia prasme esama akivaizdžios vyrų diskriminacijos.

Doc. Jurgis Pleskačiauskas teigia, jeigu moters lytinės sveikatos pagalba rūpinasi ir ją teikia didelis akušerių–ginekologų būrys - valstybiniai ir privatūs ginekologijos kabinetai, esantys visuose miestuose, moterų klinikos, įsteigta reprodukcinės sveikatos asociacija bei buvęs, o dabar baigiantis sunykti šeimos planavimo centras Vilniuje, kuriame, beje, andrologas nedirba,- tai vyrams tokia pagalba Lietuvoje nenumatyta ir beveik neteikiama. Tokia būklė Lietuvoje susiformavo dėl netinkamos ginekologijos specialistų pažiūros į vyrų nevaisingumo problemą. Jų nuomone, tiriant nevaisingą šeimą, pakanka tik ištirti vyro spermą ir, nustatčius vyro vaisingumo sutrikimus, siūlyti komerciškai naudingus dirbtinio apvaisinimo metodus, aiškinant pacientams, kad vyro nevaisingumo gydymas yra neperspektyvus. Bet tai netiesa. Tokiu būdu vyras iš pat pradžių diskriminuojamas, nes, net nebandžius gydyti, jis vienareikšmiškai pripažįstamas nepilnaverčiu. Daliai vyrų tai sukelia psichologinį stresą, gali pastūmėti į savižudybę, skrybas.

Vadovas J. Pleskačiauskas paaiškino, kad vaikų nebuvimo šeimoje priežastis 40% atvejų yra moters reprodukcinės sveikatos sutrikimai, 40% atvejų vyrų vaisingumo sutrikimai, 10% atvejų abu sutuoktiniai yra imunologiškai nesuderinami ir 10% atvejų neįmanoma paaiškinti, kodėl pora nesusilaukia vaikų. Iš šių duomenų matyti, kad ir moterims, ir vyrams reikalinga vienoda medicininė pagalba, tačiau tik gydytojai andrologai galėtų suteikti pilnavertę medicininę pagalbą vyrams. Dabar vyrai tokios pagalbos Lietuvoje tikėtis neturi galimybės. Tačiau apmaudžiausia, kad andrologų rengimo būtinybės nesuvokia gydytojai, taip pat ir sveikatos apsaugos politikai, teigia prof. Balys Dainys. “Šiai nuomonei irgi visiškai pritariu, nes yra aiški vyrų diskriminacija šiuo aspektu”, teigia docentas J. Pleskačiauskas.

Docentas J. Pleskačiauskas paaiškino, kad gydytojų andrologų negali pakeisti nei gydytojai urologai, nei gydytojai endokrinologai, nors kartais šių specialybių gydytojai ir bando padėti besikreipiančiam pacientui, bet tokia pagalba nebūna pilnavertė. Kiekvienai medicinos specialybei reikalingas specialus pasiruošimas ir kasdieninė praktinė patirtis. Todėl būtų sveikintina, andrologo specialybę įteisinti ir Lietuvos aukštosiose mokyklose tokius specialistus ruošti.

“Ar nevertėtų prie andrologų specialybės, prijungti seksologo specialybę. Nors tai yra atskiros medicinos specialybės, bet yra daug sąlyčio taškų tarp jų, o tos srities specialistai irgi neįteisinti ir neruošiami. Galėtų būti ruošiami gydytojai seksologai–andrologai. Darbo jiems tikrai pakaks”, teigia docentas J. Pleskačiauskas.

UAB “Nefrida” klinikos vyr. gydytojas Virginijus Kontrimas 2003 m. lapkričio 27 d. rašte Nr. 12 paaiškino, kad Lietuvoje gydytojų andrologų šiuo metu dirba tik keletas – daugiausia dirbtinio apvaisinimo centruose. Jų didelio poreikio nėra todėl, kad gydytojų andrologų darbą visiškai ar iš dalies atlieka gydytojai urologai, kurie pakankamai gerai ir kvalifikuotai išsprendžia ar padeda išspręsti pacientams iškilusias problemas.

“Gydytojų andrologų vykdoma vyrų sveikatos priežiūra mūsų šalyje turėtų įtakos bendrai Lietuvos demografijai (bet ne vyrams būdingų susirgimų prevencijai). Reikėtų numatyti keletą gydytojų andrologų ruošimą aukštojoje mokykloje”, teigia vyr. gydytojas V. Kontrimas.

UAB “ Diagnostikos poliklinika” vyr. gydytoja Natalija Zaks 2003 m. lapkričio 14 d. rašte paaiškino, kad realų rūpinimąsi sveikatos tam tikromis problemomis nulemia Lietuvos valstybės bei Sveikatos apsaugos ministerijos sveikatos politikos ir atitinkamai tam skiriamas finansavimas. Nevienodą dėmesį moterų ir vyrų sveikatai galima pamatyti

bet kurioje Lietuvos poliklinikoje ar ligoninėje. Ne išimtis būtų ir VU onkologijos instituto konsultacinė poliklinika. Šioje poliklinikoje išskirtinai moterų sveikata rūpinasi du ginekologai, dirbantys dviejuose ginekologiniuose kabinetuose, ir penki mamologai, konsultuojantys moteris penkiuose mamologiniuose kabinetuose, be to, yra dar du specialūs mamografiniai kabinetai, skirti atlikti moterų krūtų tyrimus. Vyrų gi neturi jokio specialaus kabineto nei priėmimams, nei tyrimams atlikti, trūksta aparatūros tyrimams atlikti bei SAM finansavimo šiems tyrimams.

Vyr. gydytoja N. Zaks paaiškino, kad daugumoje Europos šalių, tame tarpe ir Lietuvoje, gydytojas andrologas yra subspecialybė, kuriai patvirtinti reikalingas sertifikatas. Andrologijoje kaip subspecialybėje Lietuvoje specializuojasi kitų specialybių gydytojai: urologai, endokrinologai. Kadangi šių gydytojų funkcijos yra gana siauros, jų paklausa nėra labai didelė. Dažniausiai androloginius klausimus sprendžia gydytojai urologai, o sudėtingesniais atvejais konsultuoja gydytojai andrologai.

UAB “Senajo bokšto” klinikos l.e. direktoriaus pareigas Tomas Svalbonas 2003 m. spalio 23 d. rašte Nr. 03-123 paaiškino, kad gydytojai andrologai tiria ir gydo organinę vyro lyties patologiją, dishormonalinę patologiją bei seksopatologines ligas. Šiuo metu dalinai gydytojų andrologų darbą atlieka urologai ir endokrinologai. Į endokrinologus dėl ligų, kurias turėtų gydyti gydytojai andrologai, vyrai kreipiasi labai retai. Gydytojai andrologai yra reikalingi specialistai, nes jų vykdoma vyrų sveikatos priežiūra mūsų šalyje turėtų įtakos vyrams būdingų susirgimų prevencijai bei bendrai Lietuvos demografijai. “Manytume, kad reikia ruošti gydytojus urologus ir endokrinologus su gydytojų andrologų sertifikatais”, teigia Tomas Svalbonas.

Jungtinėse Amerikos Valstijose andrologija yra urologijos subspecialybė. Urologai, baigę 2 metų rezidentūrą ir išlaikę egzaminą, gauna andrologo sertifikatą. Tokie specialistai rūpinasi vyrų nevaisingumo problemomis. Kitose šalyse andrologijos kursai rengiami bendrosios praktikos gydytojams.

Lietuvos Respublikoje gydytojo andrologų nėra. Europos Sąjungos Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyvoje 93/16/EEB “Dėl gydytojų laisvės renkantis darbą ir jų diplomų, sertifikatų ir kitų oficialių kvalifikacijos pažymėjimų abipusio pripažinimo”, kuriuose išvardintos pagrindinės Europos Sąjungos šalių specialybės, ir jos vėlesniuose papildymuose nėra andrologijos specialybės.

Lietuvoje yra gydytojų, kurie gydydami vyrams būdingas ligas, naudoja andrologijos gydymo metodus, kadangi Kauno medicinos universitete andrologijos problemos yra įtrauktos į studentų, rezidentų ir gydytojų ruošimo bei tobulinimo programas. Tačiau trumpas specializuotas tobulinimosi kursas negali užtikrinti pastovios, kvalifikuotos ir pakankamai prieinamos šios specialybės pagalbos vyrams.

Vyrų organines lyties problemas sprendžia urologai, hormonų sutrikimų – endokrinologai. Vyrų, turintys androloginių problemų turi kreiptis pas endokrinologą, kuris nustatęs sutrikimus skirs gydymą, arba įtaręs organinius sutrikimus nukreips urologui.

Įvertinus mirtingumo priežastis galima teigti, kad pirmauja ne specifinės moterims ar vyrams ligos, o bendros tiek vienai ar kitai lyčiai.

Atsižvelgus į išdėstytas aplinkybes ir skundo tyrimo metu surinktus duomenis, bei, vadovaujantis Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu, buvo nuspręsta, siūlyti Sveikatos apsaugos ministerijai kreiptis į Kauno medicinos ir Vilniaus universitetus dėl gydytojų, užsiimančių vyrų lytinės sistemos ligų gydymu ir keliančių

kvalifikaciją universitetuose organizuojamuose tobulinimosi kursuose parengimo, numatyti specialias andrologijos žinių tobulinimo programas.

2.6 Diskriminaciniai skelbimai

Skelbimuose dėl priėmimo į darbą arba mokytis įstatymo pakeitimais uždrausta reikalauti iš asmenų informacijos ne tik apie lytį, šeimos padėtį, privatų gyvenimą, bet ir amžių. Šie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pakeitimai įsigaliojo nuo 2002 m. liepos 3 d.

Tarnyba visada sulaukdavo daug nusiskundimų dėl to, kad darbdaviai nurodo pageidaujamą kandidatų amžių ir taip apsunkina galimybę susirasti darbą.

Šiuo metu tarnyba stebi laikraščiuose spausdinamus skelbimus, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis. Ankstesniais metais dėmesys buvo labiau kreipiamas į pagrindinius šalies dienraščius, o pastaruoju metu dažniau žiūrima regioninė ir rajoninė spauda.

Pastebėta, kad spaudoje mažėja skelbimų, kuriuose nurodoma pageidautino įdarbinti asmens lytis.

Valstybinė lietuvių kalbos komisija kontrolierės prašymu 1999 lapkričio 4 d. priėmė nutarimą, nurodantį, kaip teisingai rašyti pareigybes. Šiame nutarime Nr. 5 (74) „Dėl pareigų, profesijų, mokslo laipsnių ir panašių pavadinimų“ sakoma, kad pareigų, profesijų, teisinio statuso, rangų, titulų, mokslo laipsnių, pedagoginių mokslo vardų, kvalifikacinių laipsnių ir panašūs pavadinimai apibendrintai reiškiami vyriškos giminės daiktavardžiais. Moterims apibūdinti pagal pareigas, profesiją, teisinį statusą, rangą, titulą, mokslo laipsnį, pedagoginį mokslo vardą, kvalifikacinį laipsnį ir pan. vartojami moteriškosios giminės daiktavardžiai. Vadovaujantis šiuo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu, skelbimuose, kuriuose siūlomas darbas arba kviečiama mokytis, privalu rašyti: reikalingas sekretorius, siuvėjas, administratorius ir pan.

Darbų skirstymas į moteriškus ir vyriškus vis dar paplitęs. Pasiaiškinimuose, kodėl įstaigai būtina reikalinga moteris arba būtina vyras, arba kodėl tik vieno ar kito amžiaus asmuo, darbdaviai prirašo pačių naiviausių argumentų. Dažniausiai tikinama, jog įsivėlė korektūros klaida, kad kaltas skelbimą spausdinęs leidinys ar atranką vykdžiusi įdarbinimo tarpininkavimo firma. Bet būna ir atkakliai įrodinėjančių savo požiūrio teisumą. Beje, neretai vis dar teisinamasi ir nežinojimu apie Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo reikalavimus.

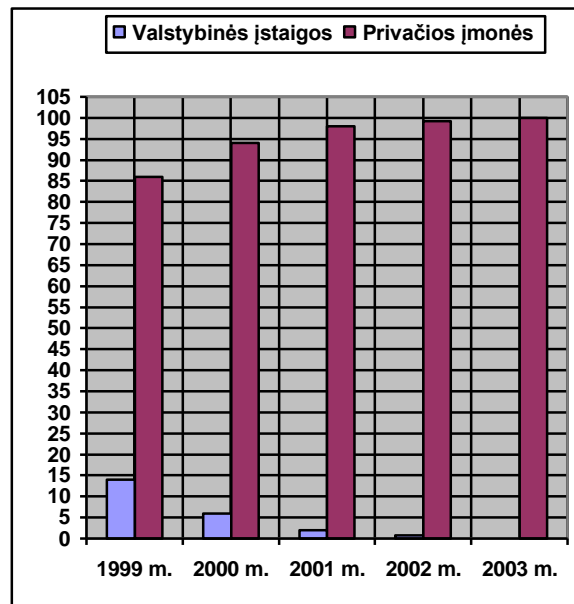
Tarnyba pastoviai primena laikraščių reklamos skyrių vadovams apie įstatymo reikalavimus. Darbdaviai dar vis kaltina laikraščių, kuriuose jie spausdino skelbimus, redakcijas teigdami, kad, priimdami skelbimą, redakcijų darbuotojai turėtų perspėti reklamos užsakovus apie esamus reikalavimus ir pataisyti pateiktus projektus. Klaidų atsiranda ir taupant skelbimo plotą. Stengdamiesi jį išspausdinti kuo pigiau, darbdaviai neišsamiai apibūdina siūlomo darbo pobūdį. Tais atvejais be papildomo paaiškinimo sunku nustatyti, ar skelbimas diskriminacinio pobūdžio, ar ne.

Tenka pripažinti, kad per pastarąjį laikotarpį didžiausiuose šalies dienraščiuose pastebimai sumažėjo diskriminacinio pobūdžio skelbimų. Į būtinus reikalavimus vis dažniau atsižvelgia patys darbdaviai, patarimų dažnai sulaukia redakcijose. Per praėjusius ataskaitinius metus pasiaiškinti dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba paprašė tik privačių įmonių ir organizacijų. Darytina išvada, kad

valstybės institucijų, įstaigų, organizacijų veikla yra griežtai reglamentuota teisės aktais, įpareigojančiais laikytis moterų ir vyrų lygių galimybių, todėl bet kokia kitokia įstatymų interpretacija yra neleistina (tai pasakytina ir apie priėmimo į darbą konkursų organizavimą ir kt.). Todėl įstatymo pažeidimus šioje srityje dažniausiai padaro privačios struktūros.

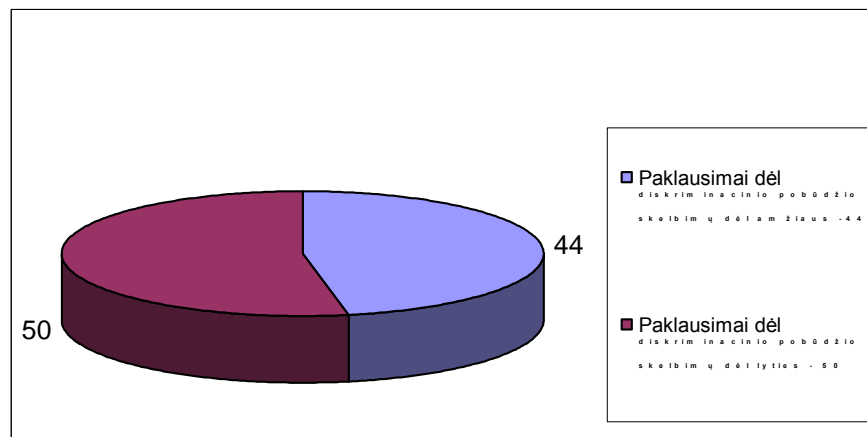
Palyginus su 2002 metais, šį ataskaitinį laikotarpį šios srities pažeidimų nustatyta akivaizdžiai mažiau (12 pav.).

12 pav. Paklausimų dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų valstybinėms įstaigoms ir privačioms įmonėms skaičiaus pokytis:

Diskriminacinių požymių turinčių skelbimų dėl amžiaus ir lyties buvo pastebėta apylygiai – dėl amžiaus - 44, dėl lyties - 55. 2003 m. ataskaitiniu laikotarpiu išsiųsti 89 paklausimai dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų.

13 pav. Diskriminacinio pobūdžio skelbimų dėl lyties ir dėl amžiaus santykis

Moterims, kaip ir anksčiau, dažniausiai buvo siūloma dirbti siuvėjomis, sekretorėmis, administratorėmis, referentėmis, padavėjomis, virėjomis, pardavėjomis, buhalterėmis, kirpėjomis, kambarinėmis ir pan.

Pasiaiškinti dėl diskriminacinio pobūdžio skelbimų buvo priversti ir kelių užsienio kapitalo įmonių vadovai. Svarbu paminėti, kad daugelis jų atstovauja valstybėms, kuriose jau seniai įsitvirtinusios lyčių lygybės nuostatos. Tai rodo, jog vis dar yra užsienio verslininkų, Lietuvą laikančių šalimi, kurioje žmogaus teisių paisymas nėra pagrindinė darbdavio pareiga.

Dėl diskriminacinių skelbimų buvo nagrinėtos administracinės bylos ir 4 darbdaviams skirtos administracinės baudos.

3. INFORMACINĖ VEIKLA

Tarnybos darbo viešumas ir toliau lieka esminis veiklos prioritetasis, stengiamasi kuo plačiau ir išsamiau informuoti visuomenę apie tarnybos tikslus ir priimamus sprendimus. Visuomenės informavimas siejamas su prevencine veikla, todėl siekiama palaikyti gerus santykius su žiniasklaida, kaip pagrindine viešąja komunikacijos priemone.

Spauda, radijas, televizija, interneto svetainės per ataskaitinį laikotarpį informavo apie daugelį visuomenę sudominusių kontrolierės priimtų sprendimų, atliktų tyrimų. Šios publikacijos neretai atsirasdavo ir pačių skundus pateikusių asmenų iniciatyva. Tai jau tapo tradicija, kai tarnyba gauna asmens skundą tik po to, kai žiniasklaidoje būdavo paviėšinta apie asmens ketinimą kreiptis į tarnybą. Kai kurie pareiškėjai neslėpdavo, kad jiems visai nesvarbu tyrimo rezultatai ir tenkina vien tai, kad žiniasklaida paskelbė įvykio aplinkybes.

Tarnybos veiklos viešumą reglamentuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 28 straipsnis. Jame nustatyta, kad informacija žiniasklaidai apie skundo dėl lygių teisių pažeidimo tyrimą teikiama tik pareiškėjui sutikus. Tai labai svarbu, kad nukentėjusysis asmuo galėtų kreiptis į kontrolierių ir nebijotų, jog be jo sutikimo bus viešai paskelbta apie pareiškimo tyrimo aplinkybes. Tarnybos darbuotojai visada kreipiasi į pasiskundusį asmenį dėl sutikimo pateikti informaciją žiniasklaidai. Dažniausiai taip daroma tada, kai tyrimo eiga ir išvados gali informuoti platesnę auditoriją apie galimą diskriminaciją dėl lyties. Žiniasklaidos dėmesys lyčių lygybės problemoms labai naudingas.

Į tarnybą besikreipiantiems žurnalistams pagal galimybes stengiamasi suteikti juos dominančią informaciją. Tarnyba rengia visuomenės informavimo planus, kaupia spaudos straipsnių apie tarnybos veiklą archyvą, paskirtas už informacinį darbą atsakingas darbuotojas. Apie reikšmingesnius tarnybos veiklos įvykius per agentūras BNS ir ELTA platinami oficialūs informaciniai pranešimai, daugelį jų paskelbia spauda, radijas, televizija. Sukurta ir toliau tobulinama tarnybos interneto svetainė, kuri yra Seimo tinklapyje <http://www.lygybe.lrs.lt/>. Internetu galima rasti būtiniausių informaciją apie tarnybos paskirtį, skundo padavimo tvarką ir kitus norminius dokumentus. Kontrolierė ir patarėjai dažnai dalyvauja ir pasisako konferencijose ir susitikimuose su visuomene – tai taip pat priskirtina prie švietėjiškos, informacinės veiklos.

Toliau aktyvinamas bendradarbiavimas su miestų ir rajonų žiniasklaida. Ypač tam pasitarnavo Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos bei Jungtinių Tautų Vystymo

Programos projektai, kurių metu tarnybos darbuotojai surengė seminarus ir susitikimus su visuomene visose dešimtyje apskričių. Vyko diskusijos su valstybės tarnautojais ir visuomeninių organizacijų nariais.

4. MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ KONTROLĖ

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 4 straipsnyje nustatyta švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų pareiga įgyvendinti lygias moterų ir vyrų teises. To paties straipsnio 1 dalies 1 punktą švietimo ir mokslo įstaigas įpareigoja užtikrinti moterims ir vyrams vienodas priėmimo į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniąsias, aukštąsias mokyklas sąlygas.

Remiantis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos nuostatų 8 straipsnio 1 punktu reglamentuojančiu teisę tikrinti, kaip lygias moterų ir vyrų galimybes įgyvendina švietimo, mokslo ir studijų institucijos bei 6 punktu, kuriame nurodyta stebėtojų teisėmis dalyvauti egzaminų ar priėmimo į švietimo įstaigas, mokslo ir studijų institucijas metu, tarnybos darbuotojai kaip ir kasmet stebėjo asmenų priėmimą į aukštąsias ir aukštesniąsias mokyklas.

Visoms aukštosioms bei daugumai kolegijų, aukštesniųjų Lietuvos mokyklų buvo išsiųsti Lygių galimybių kontrolierės prašymai raštu suteikti platesnę informaciją apie priėmimo į šias mokymo įstaigas tvarką. Pateikiama statistinė informacija apie stojančiųjų mokytis pasiskirstymą pagal lytį.

1 lentelė. Studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas

	Aukštosios mokyklos pavadinimas	2003 m.					
		Pateikta prašymų			Priimta studentų		
		Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų
1.	Vilniaus Universitetas	100066	35701 35,67%	64365 64,33%	3951 3,94%	1484 37,56%	2467 62,44%
2.	Lietuvos teisės universitetas	47363	16099 33,99%	31264 66,01%	4739 10,00%	1729 36,48%	3010 63,52%
3.	Klaipėdos universitetas	6492	1886 29,05%	4606 70,95%	2123 32,70%	680 32,03%	1443 67,97%
4.	Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija	985	458 46,49%	527 53,51%	70 7,10%	63 90,00%	7 10,00%
5.	Lietuvos veterinarijos akademija				320	129 40,31%	191 59,69%
6.	Kauno technologijos universitetas	22092	11216 50,76%	10876 49,24%	6317 28,59%	3505 55,48%	2812 44,52%
7.	Kauno medicinos universitetas	6159	906 14,71%	5253 85,29%	715 11,60%	97 13,56%	618 86,44%
8.	Vilniaus Gedimino technikos universitetas	10926	7078 64,78%	3848 35,22%	8438 77,22%	5444 64,51%	2994 35,49%
9.	Lietuvos žemės ūkio universitetas	6131	2996 48,86%	3135 51,14%	1744 28,44%	879 50,40%	865 49,60%
10.	Šiaulių universitetas				2945	1127 38,26%	1818 61,74%
11.	Lietuvos dailės akademija	1596	466 29,20%	1130 70,80%	342 21,42%	95 27,77%	247 72,23%
12.	Vytauto Didžiojo universitetas	21631	5869 27,13%	15762 72,87%	2301 10,63%	1636 71,09%	665 28,91%

Lyginant su 2002 m. aukštosiose mokyklose studentų skaičius kito. Kaip matyti iš pateiktos 1 lentelės, kai kuriose aukštosiose mokymo įstaigose šiek tiek daugėja studijuojančių vyrų skaičius. Studenčių skaičius sparčiai auga ir beveik visose aukštosiose mokyklose yra jų dauguma. Tik Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Vytauto Didžiojo universitetas, Vilniaus Gedimino technikos universitetas ir Lietuvos žemės ūkio universitetas studijoms priėmė daugiau vyrų. Pažeidimų priimant studentus į aukštąsias mokyklas nebuvo nustatyta, o tokį lyčių pasiskirstymą lemia rengiamų specialistų būsimą darbo specifika.

2 lentelė. Studentų, priimtų į kolegijas ir aukštesniąsias mokyklas, pasiskirstymas pagal lytį:

Eil. Nr.	Aukštesniosios mokyklos pavadinimas	2003 m.					
		Pateikta prašymų			Priimta studentų		
		Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų
1.	Alytaus kolegija	1741	841 48,30%	900 51,70%	470 26,99%	222 47,23%	248 52,77%
2.	Utenos kolegija	1738	710 40,85%	1028 59,15%	615 35,38%	224 36,42%	391 63,58%
3.	Kauno kolegija	4381	1697 38,73%	2684 61,27%	2569 58,63%	960 37,36%	1609 62,64%
4.	Vilniaus kolegija	5870	2087 35,55%	3783 64,45%	2558 43,57%	886 34,63%	1672 65,37%
5.	Vilniaus technikos kolegija	1460	1396 95,61%	64 4,39%	373 25,54%	330 88,47%	43 11,53%
6.	Šiaulių prekybos ir verslo mokykla	429	129 30,06%	300 69,94%	429 100%	129 30,06%	300 69,94%
7.	Elektrėnų energetikų mokykla	274	150 54,74%	124 45,26%	274 100%	150 54,74%	124 45,26%
8.	Vilniaus statybos ir dizaino kolegija	2672	1841 68,89%	831 31,11%	835 31,25%	593 71,01%	242 28,99%
9.	Šiaulių kolegija	2539	1017 40,05%	1522 59,95%	675 26,58%	292 43,25%	383 56,75%
10.	Panevėžio kolegija	1417	538 37,96%	879 62,04%	889 62,73%	345 38,80%	544 61,20 %
11.	Marijampolės kolegija	846	303 35,81%	543 64,19%	743 87,82%	245 32,97%	498 67,03%
12.	Lietuvos jūreivystės kolegija	581	470 80,89%	111 19,11%	300 51,63%	249 83,00%	51 17,00%
13.	Kauno technikos kolegija	1180	1172 99,32%	8 0,68%	368 31,18%	361 98,09%	7 1,91%
14.	Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegija	354	286 80,79%	68 19,21%	240 67,79%	184 76,67%	56 23,33%
15.	Klaipėdos kolegija	1208	141 11,67%	1067 88,33%	430 35,59%	46 10,69%	384 89,31%

Per ataskaitinį laikotarpį nebuvo gauta skundų dėl švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų moterų ir vyrų lygias galimybes pažeidžiančių veikslių – moterims ir vyrams skirtingų reikalavimų ir sąlygų priimančioms mokytis ar studijuoti, vertinant žinias – nustatymo.

Priėmimo į aukštąsias, kolegijas ir aukštesniąsias mokyklas taisyklės nenumatė vieną ar kitą lytį diskriminuojančių lengvatų ir kvotų. Tačiau išlieka tradiciškai „moterišku“ ir „vyrišku“ specialybių problema. Skatinant jaunimą rinktis netradicines

profesijas, būtinos tikslinės švietimo programos, visuomenės informavimo kampanijos, laikinos specialiosios švietimo, užimtumo ir politikos priemonės, skirtos moters ir vyro socialinio vaidmens stereotipams panaikinti.

5. TARPTAUTINIS BENDRADARBIAVIMAS

2003 m. tarnyba ir toliau sėkmingai bendradarbiavo su užsienio partneriais, priėmė užsienio svečių delegacijas ir užmezgė naujų kontaktų su užsienio institucijomis. Bendradarbiaujant su užsienio partneriais, įgyjama reikalingos patirties ir žinių, prisidedama prie informacijos sklaidos apie pažangų moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmą Lietuvoje. Dar iki šiol Lietuva išlieka vienintele valstybe Rytų ir Vidurio Europoje, turinčia moterų ir vyrų lygių galimybių ombudsmeno instituciją.

Tarnybos darbuotojų dalyvavimas renginiuose užsienyje paprastai finansuojamas iš renginių organizuojančių agentūrų arba vykdomų projektų lėšų. Renginiuose lyčių lygybės, moterų teisių apsaugos, smurto prieš moteris, prekybos žmonėmis klausimais tarnybos darbuotojai kviečiami ne tik dalyvauti, bet ir pasidalinti patirtimi, skaityti pranešimų. Tarptautinei bendruomenei sužinojus apie 2003 m. lapkričio mėn. Lietuvoje priimtą Lygių galimybių įstatymą, draudžiantį diskriminaciją dėl amžiaus, rasės, tautinės priklausomybės, lytinės orientacijos, negalios, religijos, įsitikinimų, tarnybos darbuotojai kviečiami į renginius skirtus įvairių diskriminacijos rūšių problematikai nagrinėti.

„Moterys ir demokratija“, Estija

2003 m. vasario 13-14 d. Taline (Estija) buvo surengta Baltijos regiono šalių konferencija “Moterys ir demokratija”, kurioje dalyvavo Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė ir tarnybos patarėja Saulė Vidrinskaitė. Konferencijos tikslas – suteikti politikams, mokslininkams, valstybės tarnautojams ir nevyriausybių organizacijų atstovams galimybę atvirame forume plėtoti dialogą apie šią dieną moters padėtį demokratiškoje ir laisvoje visuomenėje. Nagrinėti aktualūs klausimai ir problemos: moteris valdžioje, smurtas prieš moterį, ekonominė moters situacija ir moteris žiniasklaidos perspektyvoje.

Ši Taline surengta konferencija buvo trečioji. Pirmoji konferencija “Moterys ir demokratija” įvyko 1999 m. Islandijos sostinėje Reikjavike, antroji – 2001 m. Vilniuje. Pagrindiniai konferencijos “Moterys ir demokratija” rengėjai – Estijos respublikos Socialinių reikalų ministerija ir Šiaurės šalių ministrų taryba.

Vizitas Jungtinėse Amerikos Valstijose

2003 m. kovo 30 – balandžio 5 d. tarnybos patarėjai Saulė Vidrinskaitė ir Vidmantas Dvilaitis vyko susipažinti su JAV lygybės institucijų ir nevyriausybių organizacijų patirtimi, užtikrinant lygias galimybes įvairiais pagrindais.

JAV yra sukurta vieninga lygybės užtikrinimo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu, seksualinės orientacijos, negalios, amžiaus pagrindais institucija. Federacijos ir valstijų lygmenyje tiriami diskriminavimo faktai, priekabiavimo ir seksualinio priekabiavimo bylos.

Lygaus įdarbinimo galimybių komisija tiria nusiskundimus diskriminavimo faktais darbo vietoje ir įdarbino procese. Tarptautinėje mainų ir tyrimų valdyboje

patarėjai susipažino su organizacijos projektais Vidurio ir Rytų Europoje. Ši NVO ir Lietuvoje remia iniciatyvas, susijusias su jaunų merginų ir moterų darbo įgūdžių stiprinimu, siekiant mažinti prekybos žmonėmis mastus. Network of EastWest Women bendradarbiauja su JAV, Vidurio ir Rytų Europos valstybių NVO. Visuotinių žmogaus teisių fondas yra naujai įsikūrusi organizacija, kuri planuoja remti žmogaus teisių projektus pasaulyje. Be to, vizito metu tarnybos darbuotojai lankėsi LR ambasadoje JAV ir Jungtinėms Meksikos Valstijoms.

Vizitą rengė Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Jungtinių Tautų vystymo programa kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių bei Teisės ir teisėtarkos komitetais, vykdydami projektą „Lygių galimybių plėtra Lietuvoje“.

Seminaras Graikijoje

Graikijos nacionalinės žmogaus teisių komisijos kvietimu 2003 m. balandžio 10-12 dienomis Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė ir tarnybos patarėja Laima Vengalė dalyvavo Chalkidėje, Graikijoje, vykusiame tarptautiniame seminare „Europos Sąjungos antidiskriminacinių teisės normų įgyvendinimas“. Seminare dalyvavę Graikijos, Vokietijos, Slovėnijos, Lietuvos ir Airijos atstovai aptarė ES Rasinės lygybės direktyvos ir atitinkamų nacionalinių teisės normų nuostatas, jų įgyvendinimo iššūkius. Taip pat diskutuota apie reikalingų institucinių mechanizmų nediskriminacijos principui užtikrinti sukūrimą ir jų veiklos efektyvumą.

Konferencija Lenkijoje

2003 m. balandžio 23-27 d. tarnybos patarėja Saulė Vidrinskaitė dalyvavo Gdanske, Lenkijoje, Vidurio ir Rytų Europos nevyriausybinėms organizacijoms bei valstybės institucijų atstovams surengtoje konferencijoje „Moterys ir ekonomika“. Konferencijoje, kurioje dalyvavo 60 atstovų iš 18 valstybių, buvo diskutuota trimis pagrindinėmis temomis: Struktūriniai fondai; Lyčių biudžetas; Tiesioginės užsienio investicijos.

Seminaras Estijoje

Šiaurės šalių ministrų tarybos kvietimu tarnybos patarėjas Vidmantas Dvilaitis 2002 m. gegužės 29-31 d. Taline (Estija) dalyvavo seminare „Prieš prekybą moterimis“. Šio seminaro metu Šiaurės Šalių Ministrų Taryba akcentavo Šiaurės ir Baltijos šalių bendradarbiavimo reikšmę, svarstė prekybos moterimis problemas, ragino per bendradarbiavimą ieškoti problemos sprendimo būdų. Pranešimuose buvo apžvelgta kovos su prekyba moterimis mechanizmai, šios srities tyrimai ir rezultatai. Seminaro metu akcentuoti žmogaus teisių užtikrinimo, ekonominio ir socialinio saugumo aspektai.

Komiteto posėdis Briuselyje

2003 m. birželio 10 d. tarnybos patarėja Laima Vengalė kaip Lietuvos atstovė dalyvavo Europos Komisijos Moterų ir vyrų lygių galimybių patariamojo komiteto posėdyje Briuselyje, Belgijoje. Jame buvo svarstyti lyčių poreikiams jautraus biudžeto sudarymo ES ir valstybėse narėse/tuometinėse kandidatėse klausimai, veiklos

organizaciniai klausimai, sudarytas veiksmų planas 2004 m., sudarytos darbo grupės rengti siūlymams Europos Komisijai.

Konferencija Belgijoje

2003 m. birželio 11 – 13 d. Briuselyje, Belgijoje, Europos Parlamente vykusioje konferencijoje „Europos integracija ir lyčių lygybė“ tarnybos patarėja Saulė Vidrinskaitė skaitė pranešimą tema “Lyčių lygybė ir ES plėtra: Lietuvos patirtis”. Šalys-narės ir kandidatės dalinosi patirtimi apie moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo mechanizmus. Konferencijoje buvo pristatyta Vokietijos, Lenkijos, Bulgarijos, Airijos, Belgijos valstybių situacija ir vyko diskusijos. Šalių valstybės institucijų ir NVO atstovai gilinos į lyčių lygybės mechanizmų įvairovę, socialinį kontekstą ir skundų dėl diskriminacijos nagrinėjimo tvarką. Padėtis Lietuvos susilaukė nemažai pagyrų, nes Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla yra žinoma ir vertinama kaip progresyvi.

Konferencija Kijeve

2003 m. birželio 29 – liepos 3 d. tarnybos patarėjas Vidmantas Dvilaitis dalyvavo Kijeve, Ukrainoje, vykusioje tarptautinėje konferencijoje “Tarptautinė patirtis užtikrinant moterų ir vyrų lygias galimybes”, kurioje dalyvavo virš 100 dalyvių iš įvairių pasaulio šalių. Renginio metu susipažinta su kitų valstybių atliekamu darbu ir problemomis ruošiant, priimant įstatymus, užtikrinančius moterų ir vyrų lygias galimybes. Konferencijos metu V.Dvilaitis skaitė pranešimą “Moterų ir vyrų lygios galimybės Lietuvoje”, kurio metu konferencijos dalyviai supažindinti su Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu bei kontrolieriaus tarnybos atliekamu darbu, užtikrinant moterų ir vyrų lygias galimybes mūsų šalyje.

Vizitas Azerbaidžane

2003 liepos 14–22 dienomis tarnybos patarėjui Algirdui Meškauskui lankantis Baku, Azerbaidžane, vyko susitikimai su aukštais pareigūnais Prezidento vykdomajame aparate, Konstituciniame ir Aukščiausiąjame teismuose, Generalinėje prokuratūroje, Valstybinėje pasienio apsaugos tarnyboje, Darbo ir socialinės apsaugos, Žemės ūkio, Kultūros, Švietimo, Jaunimo, sporto ir turizmo, Vidaus reikalų, Nacionalinio saugumo, Ekonominio vystymosi, Ekologijos ir gamtinių resursų, Justicijos, Mokesčių, Sveikatos apsaugos, Užsienio reikalų ministerijose, Moterų problemų komitete.

Susitikimuose su šių institucijų vadovujančiais pareigūnais buvo aptartos problemos susijusios su moterų užimtumu, galimybėmis siekti išsilavinimo ir darbinės karjeros, socialinių garantijų ir sveikatos apsaugos klausimai. Visos aptariamose temas buvo gretinamos su šalyje vyraujančiomis istorinėmis – kultūrinėmis tradicijomis, vyraujančiais stereotipiniais požiūriais į moters ir vyro socialinį vaidmenį visuomenėje bei su lyčių lygybės nuostatomis ir pagarba žmogaus teisėms.

Konkretūs pasiūlymai dėl lyčių lygybės skatinimo Azerbaidžane buvo pateikti vizitą organizavusiam Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Varšuvos biurui.

Vizitas į JAV

Pagal Jungtinių Valstijų Valstybės departamento finansuojamą Tarptautinių vizitų programą „Lygios galimybės darbo sferoje“ 2003 m. rugsėjo 8-17 dienomis Lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė bei tarnybos patarėjai Laima Vengalė ir Algirdas Meškauskas su vizitu lankėsi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jie susitiko su darbuotojais įvairių Niujorko miesto bei valstijos įstaigų, vienaip ar kitaip susijusių su lygių teisių apsauga.

Jungtinių Valstijų darbo departamente kalbėta apie lygių galimybes darbo sferoje reguliuojančių įstatymų įgyvendinimą. Smurto šeimoje problemos aptartos susitikime su JAV Teisingumo departamento Teisingumo programų biuro atstovais. Su skundų dėl diskriminacijos ar priekabiavimo tyrimo problematika tarnybos atstovus supažindino Lygių galimybių darbo sferoje komisijos vadovai. Džordžtauno universiteto Teisės centro įsteigtoje Tarptautinėje moterų kaip žmogaus teisių teisės klinikoje pristatyta antidiskriminacinių įstatymų specifika ir jų veikimo praktika. Jungtinėse Valstijose gyvenančių moterų padėtis darbo rinkoje, tyrimai apie jų gaunamą darbo užmokestį aptarti susitikime su Moterų politikos tyrimų instituto vadove. Nevyriausybinių organizacijos „Moterų ir šeimų nacionalinė parterystė“ direktorė tarnybos darbuotojus supažindino su mažumų, darbo rinkos problemoms spręsti skirtomis iniciatyvomis.

Konferencija Didžiojoje Britanijoje

2003 m. rugsėjo 17–21 d. tarnybos patarėja Saulė Vidrinskaitė dalyvavo tarptautinėje konferencijoje „Women in Marginal Areas – Women in Precarious Economies“. Konferencijoje buvo analizuojamos moterų dalyvavimo ekonominėje veikloje problemos ir moterų atskirtis.

Konferencijos dalyviai iš Europos Sąjungos šalių, Vidurio ir Rytų Europos valstybių, siekiančių narystės ES atstovavo valstybės institucijas ir NVO, dirbančias lyčių lygybės srityje. Buvo gilinamasi į moterų dalyvavimo ekonominėje veiklos galimybes, darbo ir namų ūkio naštos pasidalijimą. Diskutuota apie valstybių praktiką, siekiant užtikrinti lygų moterų dalyvavimą, ir problemų, su kuriomis susiduria moterys, sprendimo būdus.

Seminaras Parnu

2003 m. rugsėjo 23-26 dienomis Šiaurės-Baltijos šalių lyčių lygybės darbo grupės kvietimu tarnybos specialistė Indrė Mackevičiūtė vyko į Parnu (Estija) dalyvauti seminare „Lyties aspektas kiekvienoje gyvenimo srityje ir lyties perspektyvos integravimas“ („Gender aspect in every field of life and gender mainstreaming“). Plenarinėse sesijose pranešimus skaitė Norvegijos ir Estijos ekspertai, darbo grupėse diskutuota lyties perspektyvos integravimo strategijos panaudojimo klausimais darbo rinkoje, švietime, kitose visuomenės gyvenimo sferose.

Seminaras Švedijoje

2003 m. spalio 8 – 12 d. Gavljėje, Švedijoje, vyko seminaras „Europos moterų resursų centrų kūrimas“, kuriame dalyvavo tarnybos patarėja Saulė Vidrinskaitė. Seminaras surengtas, siekiant sukurti Europos moterų resursų centrų tinklą, o Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra pakviesta būti projekto partnere.

Konferencijoje dalyvavo atstovai iš 18 organizacijų, 10 valstybių. Plenarinių sesijų ir darbo grupių metu nagrinėti klausimai, susiję su Europos moterų resursų centrų struktūra ir kiekvienos šalies aktualijomis. Švedijos, Lenkijos, Vengrijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos, Latvijos, Graikijos ir Belgijos atstovai analizavo ir planavo veiklą projekte.

Seminaras Italijoje

2003 m. lapkričio 13-14 dienomis tarnybos patarėja Laima Vengalė dalyvavo Palermo mieste, Italijoje vykusiame tarptautiniame seminare „Lyčių lygybės aspektas Struktūriniuose fonduose“. Seminare aptarta būtinybė atsižvelgti į lyties aspektą skirstant Struktūrinių fondų lėšas, pristatyta dalyvavusių valstybių patirtis, įsisavinant skiriamas lėšas, pateikti konkretūs iš Struktūrinių fondų remiamų projektų pavyzdžiai, sėkmingai integravę moterų ir vyrų poreikius.

6. TARNYBOS DALYVAVIMAS PROJEKTUOSE

Lygių galimybių tarnyba vykdo įvairias programas ir projektus, skatinančius lyčių stereotipų mažėjimą bei skirtus moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimui. Šiame skyriuje trumpai pristatoma projektų, kuriuos tarnyba vykdė ar dalyvavo juose kaip partneris, eiga ir rezultatai.

Lyčių lygybės įgyvendinimas – moters karjeros švietime, moksle ir sprendimų priėmime sėkmės garantija

2003 m. vykdytas UNESCO finansuotas projektas „Lyčių lygybės įgyvendinimas – moters karjeros švietime, moksle ir sprendimų priėmime sėkmės garantija“, kurį sudarė (1) mokslo tiriamoji veikla (atliktas moterų karjeros tyrimas); (2) informacijos sklaida per seminarus valstybės tarnautojams ir nevyriausybinėms organizacijoms apskrityse (10 seminarų); (3) pasiūlymų įstatymų leidėjui formulavimas.

Seminarų valstybės tarnautojams ir NVO atstovams metu buvo analizuojamos teisinės lygiateisiškumo garantijos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje, moters karjeros galimybių darbinėje veikloje, moksle, sprendimų priėmime ir pristatyta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veikla. Gilintasi į naują Lietuvoje tematiką - lyčių poreikius atspindintis biudžetas pristatytas tokiais aspektais:

- Lyčių lygių galimybių įtaka, formuojant valstybės biudžetą
- Savivaldybių vaidmuo, formuojant ir įgyvendinant moterų ir vyrų poreikius atspindintį biudžetą

Kartu vyko diskusijos dėl teisės aktų tobulinimo. Teisinės lygiateisiškumo nuostatos buvo aptartos projekto baigiamojo konferencijoje, vykusioje Lietuvos teisės universitete 2003 m. spalio 30 d. Dalyvavusieji diskutavo, kas turi aukštesnį išsilavinimą, ar būtina dalintis šeimos ir užimtumo našta, ar vyrai turi eiti vaiko iki 3 m. amžiaus priežiūros atostogų, ar aktualu nustatyti Seimo narių kvotą moterims, ar moterys turi būti skatinamos daryti karjerą, ar reikalinga mažinti mokesčius šeimoms auginančioms vaikus, ar aktualu privalomąją karinę tarnybą pakeisti darbu mokymo įstaigose, ar turi daugėti socialinių paslaugų, ar turi būti remiamos vienišos motinos, ar būtina nustatyti privalomas tėvo atostogas (1 mėn. po vaiko gimimo).

LR Seimo Šeimos ir vaiko komisijai pateikti parengti įstatymų projektai. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo papildymo 24 (1) straipsniu įstatymo projekto tikslas – sudaryti galimybes asmenims, patyrusiems diskriminaciją dėl lyties ar seksualinį priekabiavimą reikalauti iš kaltų asmenų atlyginti turinę ir neturtinę žalą, atsiradusią dėl to, kad asmens teisė į garbę, orumą, emocinį ir dvasinį neliečiamumą buvo pažeista, ar asmuo dėl to patyrė materialinę žalą. Pateikto Darbo kodekso 147 straipsnio papildymo projekto tikslas – sudaryti galimybes įvairių nuosavybės formų įmonių, įstaigų, organizacijų ir kitų organizacinių struktūrų darbuotojams, ypač auginantiems vaikus, tinkamai derinti darbo funkcijas ir rūpintis vaikais, jų auklėjimu, šeimos gerove, taip pat spręsti asmenines neatidėliotinas problemas.

Demokratijos stiprinimas tobulinant sprendimų priėmimą vietos savivaldose lyčių balanso pagrindu

2002 m. pradėtas projektas su Švedijos savivaldybių asociacija (SALA IDA), kuri finansuoja SIDA ir Atviros Lietuvos fondas, bus baigtas 2004 m. pabaigoje.

Projekto „Demokratijos stiprinimas tobulinant sprendimų priėmimą vietos savivaldose lyčių balanso pagrindu“ tikslas – per Šiaulių ir Palangos savivaldybių darbuotojų, taip pat vietinių statistikos skyrių vadovų mokymus paskatinti labiau subalansuotą lyties atžvilgiu sprendimų priėmimo proceso vystymąsi Lietuvos savivaldoje.

Projekto metu tiriamos moterų ir vyrų faktinės nelygybės priežastys savivaldybėse, pasinaudojant 3R metodu, savivaldybėse pradedami kurti lygybės planai. Seminarus Palangoje ir Šiauliuose veda ekspertai iš Švedijos, sukūrę ir sėkmingai panaudoję 3R metodą lyčių perspektyvos integravimo strategijai įgyvendinti keliose Švedijos savivaldybėse. 3R metodas naudojamas situacijos tyrimams (analizei). Metode kiekybinis pirmų dviejų R – *reprezentacijos* (atstovavimo) ir *resursų* (išteklių) – tyrimas sudaro pagrindą labiau kokybinio trečiojo komponento – *realios situacijos* - tyrimams. Nesudėtingo tyrimo ir analizės pagalba yra įmanoma paskatinti vietines diskusijas apie lyčių lygybę, remiantis informacija apie realiai moterų ir vyrų atliekamus darbus.

Dalis abiejų savivaldybių darbuotojų 2004 m. gegužės mėn. turės galimybę apsilankyti Švedijoje, susipažinti su šalyje veikiančiomis teisinės asmenų gynybos priemonėmis diskriminacijos dėl lyties atveju, taip pat savivaldybių vykdoma veikla lyčių lygybės srityje.

WoMen – lyčių lygybė kuria demokratiją

Tarnyba tapo partneriu SOCRATES Grudtvig projekte „WoMen – lyčių lygybė kuria demokratiją“, kurį koordinuoja Socialinių inovacijų fondas. 2003-2006 m. vykdomo projekto tikslas – Lyčių lygybės ir demokratijos skatinimas per mokymąsi visą gyvenimą bei įgyvendinant lyčiai jautrias kokybines ir kiekybines priemones.

Projekto pagrindas – tarptautinė partnerystė (Austrija, Bulgarija, Čekija, Didžioji Britanija, Rumunija, Lietuva, Suomija) ir dalinimasis turima patirtimi, įgyvendinant lyčių lygybės prioritetus. Vykdamas projektą bus sudarytas pozityvios praktikos vadovas apie novatoriškų priemonių vykdymą partnerių šalyse, skatinant lyčių lygybę visą gyvenimą trunkančio mokymosi pagalba. Dar viena priemonė – valdininkų ir politikų, suaugusiųjų švietėjų bei nevyriausybinų organizacijų lyderių poreikių visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi lyčių lygybės klausimais analizė.

Šiuo metu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba vykdo lyčių lygybės mechanizmų dalyvaujančiose šalyse lyginamąją analizę, kuri bus išleista atskiru leidiniu. 2004 m. birželio 28 d. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Socialinių inovacijų fondas organizuoja tarptautinį seminarą „Lyčių lygybė ir socialinė partnerystė“. Seminare, skirtame lyčių lygybės tematikai nagrinėti, dalyvaus valstybės tarnautojai ir suaugusiųjų švietėjai iš 11 užsienio šalių (Austrija, Bulgarija, Čekija, Didžioji Britanija, Rumunija ir kt.). Į jį bus kviečiami projekte atstovaujama šalių ambasadoriai bei Lietuvos apskričių ir savivaldybių tarnautojai ir nevyriausybinų organizacijų atstovai.

Seminarų ciklas: „Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas. Skundo dėl seksualinio priekabiavimo tyrimo ypatumai“

2003 rugsėjo-lapkričio mėnesiais Lietuvos Respublikos Seimo ir JTVP programos „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių veiksmų planą“ (LIT/02/005) rėmuose Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir 8 apskričių viršininkų administracijos rengė seminarus „Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas. Skundo dėl seksualinio priekabiavimo tyrimo ypatumai“. Pažintiniai seminarai buvo skirti apskričių ir savivaldybių administracijų darbuotojams, nevyriausybinų organizacijų atstovams.

Seminarų metu dalyviai iš klausė paskaitas šiomis temomis: "Seksualinio priekabiavimo sąvokos teisinis išaiškinimas, reglamentavimas teisės aktuose (Lietuvos ir tarptautiniuose teisės aktuose)"; "Atsakomybė už seksualinį priekabiavimą, atsakomybės skiriamieji bruožai (civilinė, administracinė, baudžiamoji)"; "Seksualinio priekabiavimo skirtumai nuo priekabiavimo dėl kitų draudžiamų diskriminuoti pagrindų (amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų)"; "Skundo dėl seksualinio priekabiavimo tyrimo ypatumai (įrodymų vertinimas, galimas sprendimas, atlikus seksualinio priekabiavimo tyrimą bei jo įgyvendinimas)"; "Kaip atskirti seksualinį priekabiavimą nuo flirto ar draugiško dėmesio. Patarimai seksualinio priekabiavimo aukai (siekiant sustabdyti priekabiautoją ir pasiruošti tolimesnei gynybai)"; "Seksualinio priekabiavimo priežastys, pasireiškimo būdai, atpažinimas praktikoje bei galimos pasekmės seksualinio priekabiavimo aukai". Šių paskaitų metu buvo

akcentuojami tiek teisiniai, tiek praktiniai seksualinio priekabiavimo tyrimo aspektai, dalyviai supažindinti su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos praktika.

„Lyčių lygybė – demokratijos garantas“

Tarnyba tapo Socialinių inovacijų fondo partneriu Amerikos centro finansuojamame projekte „Lyčių lygybė – demokratijos garantas“. Projekto tikslas – informacijos apie lyčių lygybę sklaida Lietuvos apskrityse, švietimo priemonių adaptacija bei paramos lyčių aspekto integravimo strategijai mobilizavimas. Tikslinės projekto grupės yra nevyriausybinės organizacijos, švietimo darbuotojai, savivaldybių tarnautojai. Jo veikla organizuojama per NVO koaliciją moterų teisėms ginti.

Projekto rėmuose tarnyba vedė keletą seminarų moterų ir vyrų lygių galimybių įgyvendinimo temomis. Juose dalyviai supažindinti su teisinėmis lygiateisiškumo garantijomis pagal Lietuvos ir tarptautinę teisę, Lietuvos ir užsienio šalių institucijomis, vykdančiomis lygių galimybių principo įgyvendinimo priežiūrą, lygių teisių pažeidimais darbo, švietimo bei prekių ir paslaugų teikimo sferose. Vėliau bus rengiamas informacinis leidinys „Lyčių lygybė Lietuvos apskrityse“.

Labdaros akcija „Knygos ir spaudiniai Panevėžio moterų pataisos namams“

2003 m. spalio 23 d. Lygių galimybių plėtros centro ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos organizuotos akcijos metu surinkta knygų kolekcija, kurią dovanavo įvairios spaustuvės, valstybinės tarnybos, žurnalų redakcijos bei privatūs asmenys, padovanota Panevėžio moterų pataisos namų bibliotekai. Pataisos namuose lankėsi lygių galimybių kontrolierė Aušrinė Burneikienė, rašytoja Zita Čepaitė, Lygių galimybių plėtros centro direktorė Virginija Aleksėjūnaitė ir projektų koordinatorė Margarita Jankauskaitė.

Plačiau apie renginį: www.gap.lt/index.php?cid=50

Seminarų ciklas „Apie lytį – viešai“

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba yra vienas iš Lygių galimybių plėtros centro partnerių, rengiant seminarų ciklą apie lyčių aspektus aktualiojoje politikoje ir kultūroje. Kiti projekto partneriai: Vilniaus dailės akademija, Skalvijos kino centras, Goethes institutas Vilniuje.

2003 m. gruodžio 4-6 d. Vilniaus dailės akademijoje vykusiame tarpdisciplininio pobūdžio seminare „Lytis ir kinas: įvaizdžiai, rakursai, auditorijos“ diskutuota apie šiuolaikinį kiną lytiškumo požiūriu. Seminaro programa buvo papildyta kino filmų peržiūra, kurią pristatė *Skalvijos* kino centras. Jo metu vyko trumpų videofilmų konkursas, kuriam darbus teikė dailės akademijos studentai. Renginyje pranešimus skaitė Lietuvos ir užsienio lyčių studijų ekspertai.

Planuojamo antro seminaro „Lytis ir populiarioji kultūra“ metu bus diskutuojama apie populiariosios kultūros ir reklamos įtaką lyčių stereotipų formavimuisi. Jis turėtų būti papildytas filmų programa, madų demonstravimo šou, analitiniais straipsniais kultūrinėje žiniasklaidoje.

Trečiasis tarpdisciplininio pobūdžio seminaras „Lytis ir/kaip politika“ skirtas lyčių politikai, skurdo feminizacijai ir prekybos moterimis bei naujų seksimo formų klausimams. Seminaras bus praturtintas filmų programos, radijo diskusijomis.

* * *

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba remia visuomeninių organizacijų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros fondų programas, kurios padeda įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Tarnybos atstovai visuomet mielai dalyvauja ir skaito pranešimus organizuojamuose renginiuose, seminaruose, konferencijose, diskusijose lyčių lygybės klausimais. Tuo siekiama paskatinti visuomenės aktyvumą, domėjimąsi lygiateisiškumo problemomis, norą ir pasiryžimą jas spręsti.

Ataskaitiniu laikotarpiu bendradarbiaujant su Lietuvos ir užsienio organizacijomis suplanuota nemažai veiklos 2004 metams.

7. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Apžvelgus 2003 metų tarnybos veiklos ataskaitą ir įvertinus pateiktus statistinius duomenis, lyginant juos su praėjusių ketverių metų ataskaitose nurodytais duomenimis, galima pastebėti, kad sumažėjo skundų ir tyrimų, pradėtų kontrolieriaus iniciatyva dėl diskriminacijos lyties pagrindu, skaičius. Pažymėtume tokios statistikos priežastis. Nuo 1999 m., esant pakankamai skeptiškam požiūriui į žmogaus diskriminaciją dėl lyties, tarnyba vykdė aktyvią aiškinamąją ir prevencinę veiklą, kad žmogus suprastų, kada yra diskriminuojamas ir sugebėtų ginti savo pažeistas teises. Augant visuomenės supratimui šioje srityje, augo ir skundų bei tyrimų skaičius. Ataskaitiniu laikotarpiu sumažėjęs skundų ir tyrimų dėl diskriminacijos skaičius atspindi tai, kad potencialūs įstatymo pažeidėjai suvokia atsakomybės neišvengiamumą. Todėl galima daryti išvadą, kad diskriminacijos (ypač tiesioginės) atvejų mažėja.

2. 2005 m. sausio 1 d. įsigaliojus Lygių galimybių įstatymui, kurio įgyvendinimo priežiūra pavesta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, tikėtina, kad skundų (paduotų tiek moterų, tiek vyrų) ir tyrimų, kuriuos pradės lygių galimybių kontrolierius, ženkliai padaugės. Tai galima prognozuoti, stebint paskutinius įvykius, aprašytus spaudoje.

3. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, bendradarbiaudama su Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerija, nevyriausybinėmis organizacijomis, skatins moteris gilinti darbo įgūdžius ir siekti profesinės karjeros įvairiose srityse. Tuo tikslu bus siūloma Vyriausybei remti nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas, propaguojančias idėją, kad vyrai aktyviai dalyvautų šeimos gyvenime ir proporcingai su moterimis (motinomis) dalintųsi vaiko priežiūros atostogas.

4. Atsižvelgiant į tai, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 25 straipsnis numato pareigą duoti paaiškinimus ir pateikti informaciją, būtiną tyrimui, tik juridinius asmenis bei apskustąjį asmenį, tikslinga būtų papildyti įstatymą ir numatyti tokią pačią pareigą visiems fiziniams asmenims, ką nors žinantiesiems apie tiriamą diskriminacijos faktą.

Taip pat tikslinga papildyti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme sprendimų, kuriuos gali priimti kontrolierius sąrašą (pvz., nutraukti tyrimą, nes nutraukti lygias teises pažeidžiantys veiksmai arba pakeistas, panaikintas lygias teises pažeidžiantis aktas).

5. Siūlyti, kad kompetentingos institucijos, formuodamos savivaldybių ir valstybės biudžetą, vienodai atsižvelgtų į moterų ir vyrų poreikių tenkinimą visuomenėje.

6. Šiuo metu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, tirdama seksualinio priekabiavimo skundus, vadovaujasi rekomendacinio pobūdžio „Skundų dėl seksualinio priekabiavimo tyrimo metodika“, kuri parengta Jungtinių tautų vystymo programos „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių veiksmų planą“ užsakymu. Metodikos rengime dalyvavo ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos tarnautojai.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba taip pat dalyvavo, parengiant informacinę knygelę „Seksualinis priekabiavimas - nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas“, kuri taip pat paruošta Jungtinių tautų vystymo programos „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių veiksmų planą“ užsakymu. Knygelė yra švietėjiška ir ji populiarinama seminarų, konferencijų metu.

Kadangi Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, priimta 2002 m. rugsėjo 23 d., papildanti Tarybos direktyvą 76/207/EEC dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu apibrėžė seksualinio priekabiavimo sąvoką plačiau nei tai yra apibrėžta Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme, būtina pakeisti seksualinio priekabiavimo apibrėžimą taip, kad atitiktų minėtos Direktyvos reikalavimus.

Atsižvelgiant į tai, kad Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, priimta 2002 m. rugsėjo 23 d., papildanti Tarybos direktyvą 76/207/EEC, įtvirtino priekabiavimo dėl lyties apskritai sąvoką ir įvardijo šį pažeidimą kaip diskriminaciją dėl lyties, būtina papildyti Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir apibrėžti priekabiavimą dėl lyties kaip diskriminaciją dėl žmogaus lyties.